

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIKLIOTEK

100172 2969

Centralbiblioteket

Tidskr.

Sv.

Ex A

N:o 16 & 17.

LÄSNING

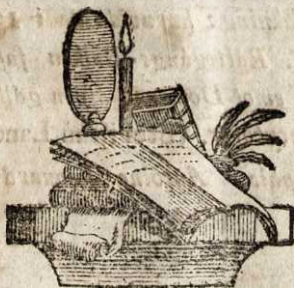
I

BLANDADE ÄMNER.

... from sounds to things ...

POPE.

STOCKHOLM,

TRYCKT HOS HENRIK A. NORDSTRÖM,

1798.

INNEHÅLL:

1. *Menniskans danande.* (Poëme). sid. 1.
  2. *Den nya Kärleken.* (Poëme). - 19.
  3. *Gifves dygd, eller gifves den icke?* 25.
  4. *Akteurerne Baron och Garrick.* - 52.
  5. *Om Hållskjutsen.* - - - 72.
  6. *Om Skjuts-Inrättningen i Sverige.* 113.
  7. *Undersökning: huruvida de i 13 Cap.
1 §. Rättegångs-Balken fastställda
Jdf emot Domare, dsven gälla emot
Executorer.* (Bref ifrån Landet). 150.
  8. *Biographie. Antoine Leonard Tho-
mas.* - - - - 170.
-

Menniskans danande.

Jag sjunga vill om *Promethé*
(*Japeti* Son med Fru *Afopa*),
som först befolkade vårt goda Europa;
och om den stora händelse
(för *Menniskan* utaf de stora),
hur som hans fromma Bror, den Narrn *Epimethé*,
lät gäcka Sig, Mig, Dig, och Oss och Er och De
utaf den klyftiga *Pandora*.

Ofantligt låg för *Jofurs* fot
det färdigskapta Jordens Klöt;
dets stränder *Oceanen* sköljde;
och *Æthern* firmamentet höljde;
och, svängande sit blofs, en hälft af dygnets lopp
sågs *Titan* *Zodiaken* trampa;
och midnatts-målmen lyftes opp
af *Phoebes* silfverklara lampa,
och *Jorden*, re'n millionerfalt
förfedd med *Blomstren*, *Kreaturen*,
Metallerna — förfedd med allt
hvad nyttigt och hvad skönt kan tänkas i *Naturen* —
stod liksom kastande en blick
af stolthet, himmelens til möte —
Et Väsen feltes blott i tingens sköna skick;
det ännu ofödt låg i *Elementrens* sköte:

en vigtig mellan-länk från alt tings Uphofsman
 til de förnuftige bland djuren,
 en verkfam själ uti naturen —
 och denna Länk var *Menniskan*.

En fläck af jorden blott bebodde
 Titanerne, en himla-ätt,
 som, hädiskt eller dumt, sig Jofurs likar trodde.
 Med pöck och rop om ärftlig rätt
 at efter tour och etiquette
 i jämnlik herrlighet med Gudarna få vandra,
 de häfde höga berg i massor på hvarandra:
 sjelf Ossa uppå Pelion stod:
 och på den hiskeliga klampen
 de reste sig i vredesmod
 at gå til storms emot Olimpen.
 Zevs teg, men rynkade sit svarta ögonbryn
 och fälde vigen genom skyn:
 straxt, som en väder-fläkt, försvunno de Titaner,
 och deras Ställningar, och deras vinda Planer.

Dock blef af Sönerna vid lif en fyra fem,
 som ärfde hat af sina Fäder:
 och en värd Ledamot af dem
 var *Promethé*, hvarom jag qväder.

Han såg med harm sit Släktes fall
 och Jorden blott en fota-pall
 åt Himlarnas Monark, om ingen
 förståndig Varelse apart på Jorde-Ringen *)
 feck magt at herrka öfver Tingen.
 Man vet, at hämd, som all passion,
 ger Snille och ger Ambition:

Straxt

*) Orbis Terrarum.

Straxt föddes *Menskan* i hans Tankä
i alt sit majestät af Styrka och af Vett;
ja, innan kårt han re'n beredt
af elementerna som vanka
en Bild, til ytan lik den hann, som Tankan sett,
Med uprätt ställning, Guda - tycke,
och ögat höjdt mot Himlens hvalf
stod denna Bild — et mätterstycke —
så skön inför hans syn — men half
så länge ingen himmelsk låga
än flämtade inom dets sköt
och lif i hela massan göt
och uti hjernan tank-förmåga.
"Ve mig! (så ropte han) mit Vett jag uttömt alt,
"påkostat fyra elementer,
"förnött min dyra tid och mina Instrumenter
"uppå en öde tom Gestalt,
"som inte ser, och inte talar,
"och inte tänker — inte, nej! —
"Minerva! hör min bön, stig ned från himlens salar;
"du hatar och du hämnas ej — —"
Han feck ej yttra flera kärftva
och klägeliga ord, den goda Promethé,
förrän uti hans atelier
steg ned skenbarligen Minerva.
"Hvad vill du?" (sade hon) — "Gudinna, (svarte
te han)
"se mina händers verk!" — Hon ser en gång,
ser tvänne:
och undran sprider sig på hennes kloka ämne
vid åsyn af den skönsta Man
som hennes öga nänsin fann.
"O! värdes yttra dig (så fortfor han), Gudinna!
"kan väl dit öga något finna
"at lägga til, at taga från?" —
"Nej (svarte Pallas) nej, jag tillstår det, min Sott,

„dit konstverk är til högden drifvet,
 „där felas *inte* — utom *Lifvet*” —
 „Ach! *Lifvet*, säger du *så* kallt!
 ”Ve mig olycklige! Är icke *Lifvet* alt?” —
 ”Jag ber dig för alt ting (inföll då ömt *Minerva*)
 ”fäll *inte* modet, du, för det;
 ”ty ingen ting är lättare,
 ”än at en smula eld ur *Himmelen* förvärfva” —
 ”*Ur Himmeln!* Ja det låter säga sig
 ”af den, som har *Entrée* igenom *Hvita Porten*;
 ”men jag, men jag, gunåde mig,
 ”har, utom dig, ej ens bekantskap där på orten” —
 ”Bah! (svarte hon) sit up bredvid mig här på
 skyn” —
 Så gjorde han, helt full af nit för *Mensko-lifvet*;
 och hela högförnäma *Vifvet*
 försvann med hast i himlabryn.

Nu vore tilfället just inne
 at tala om, båd med hvad sinne,
 vår *Titan-Son* hos *Pallas* fatt;
 hans känslor när han for den stora fogel-vägen;
 hur hans erfarenhet bekräftade den sägen
 at jorden väl är rund, men också något platt;
 hur qvickt han såg sig om uti den höga æther,
 ansåg sig ömsom för et noll och en magnat,
 men sluteligen, helt cavat,
 gaf någon gång en vink åt *stjornor* och *cometer*;
 än vidare, at tala om
 hur han befann sig när han kom
 uti *Olympens guld- och diamanter-salar*;
 hur häpen han besåg publika spisningen,
 där han — om han sagt sant för en och annan vän —
 fann bågare som kar och *Aborrar* som hvalar;
 hur han, som en person af vigt och mistänkt *Min*
 blef

5

blef utaf Argus spionerad
och af Mercurius rapporterad
som en barthuggande förfärlig Jacobin;
hur Momus stinnt på honom glodde
och svor at Mercur hade rätt;
hur Jofur, som just då var något mer än mätt,
tog faken för contant, och trodde;
utfåg för honom först fritt husrum och fri kost;
men lät på sistone til honom expediera
befallning, at med extra-post
utur Olympen emigrera;
och dito dito mycket mera — —
Men, gode Läsare, om än
alt sådant kunde nog en Vinters läsning blifva —
ty Promethé förstod beskrifva —
en fanning dock för Er jag yppa vill, och den
kan lämpas båd til hans belägenhet och fleras:
at aldrig någon ting i denna verlden fans,
som kan så litet garanteras,
som unga Refandes Pålitlighet, i deras
beskrifningar om Utomlands.

Ofs kan det nu tilfyllest göra
at alt ting efter önskan gick.
Uti Minervas skygd, han fick
personligen vid Solen röra,
helt oförmärkt en flamma stal,
flöt in den i et muskel-skal
tiltäppte det på alla kanter,
och feck straxt utväg til at fly
uppå Gudinnans mjuka sky
helt varligt från Olympens branter.

Til Jorden nedfänkt, hvem, om icke han, var snar
 at af sin himmelsfärd en längtad glädje njuta,
 at öppna Muslans sköt, som himla, håfvan bar,

och lågan uti Bilden gjuta? —
 Lif straxt den stela masan fick;
 sig rörelsen til alt ting delte,
 en värma genom blodet gick,
 en kitling i hvar fiber spelte,
 hvart Sinnes särskilta canal
 för intryck, blef af Själens banad,
 och känslan blef til hjertat manad
 och Tankan sig til hjernan stal.
 Så Menniskan är danad vorden,
 et lif i tröga mullen väckt,
 och hennes varelse i lägt
 med både Himmelen och Jorden:

Så, bland alt skapadt ting af Tvåfalt Stam allen,
 hon fick (med dubbel rätt til Sällheten at vandra)
 den dubbla pligt at likna En
 och at förlyckliga den Andra.

O! at hon altid rätt förstått
 sitt lifs bestämmelse at följa,
 betänkt sin lyckeliga lott,
 och ej med Viljans våld och Villans blindhet gått
 at med en syndastied af brott
 den ömkansvärda Jorden hölja.

Men all effect har sina skäl,
 och mig, som menska sjelf, ej ägnar at fördölja,
 hur menskans elakhet har orsaker, som följa:
 (Se Chompré, Vanniére, och mången annan Gräl).

När ryktet kom för Jofurs öra
 om Promethei sköna Man,
 han svor, "han skulle nog minfann
 "förstå at alt om intet göra:

"han vore ej så gammal än
 "at icke han förtode piken,
 "parbleu! och vore icke den,
 "som lät sig gäckas för publiken" —
 och då han genast Venus fann,
 som frågte helt modest hvi han af vrede brann,
 förglömmande belevnheten
 han ropte blott uti förtreten:

"Promt! skicka mig din halta Man!"

Gudinnan lydde hans befallande begäran:

Vulcan kom linkande på sned;

"Hör (sade Jofur), Broder Smed,

"se här jag updrar dig den äran

"at göra verk af en Sculptör:

"du tar det finsta Ler du möjligen kan finna;

"af detta formar du och genast til mig för

"statuen utaf en vacker Qvinna."

Så sagt, inom et dygn upfyldes Jofurs bud:

Bra fort! men Läfarn täcks befinna,

at Cypris Make var en Gud.

Det sägs, när Jofur såg på Bilden med Iorgnetten,

blef han i ögat litet sned,

och uptog icke väl den rara oförrätten

at så fullkomligt verk var alstradt af en Smed;

Men Hämnden i hans guda-hjerta

var starkare, än denna smärta:

Han utan tidspillan beslöt

at gjuta Lif i Bildens sköt,

lät kalla hela Guda-Troppen,

böd den at se den sköna Kroppen,

och hoppades at något hvar

ej undandrog sig den begäfvä

med en och annan oskattbar,

för Könet passad, himla-häfvä.

Nå, hvilken gör ej alt, at hugna sin Monark?

Sjelf Juno, hvilkens afund-smärta

vid sina tillfällen var stark,
 lät mjuka huden kring sit hjerta;
 Som Jofurs främst utvalda Vän
 hon tog sig när, och gaf åt Qvinnan Fruktfä-
 heten;

Minerva gaf Förställningen
 och Finheten och Blygfämheden;
 Diana Kyskheten, ty den
 är älskansvärd för rariteten;
 Gudinnan Venus ärligt gaf
 den stora konsten at behaga,
 den konst at ömsom le och klaga,
 som smälter mången Man i form utaf en Slaf;
 Hebé (o Damer! ej beskratten
 den dyrbara present hon gaf)
 Hebé gaf Smink och Skönhets-vatten;
 Mercurius Ordens konst och Phrasens små maner
 at oförtänkt i hjertat smyga;
 Apollo sin talang at sjunga, och at flyga
 med fingrarna på et Claver;
 de Tre Chariter den at dansa,
 och den at på en högtidsdag
 en slöja fästa med behag
 och sina tinningar bekransa;
 ja Momus sjelf uppå sin käpp
 red fram, som Högtidsdags-Marskalken,
 och göt satirn på hennes läpp
 och smög i hennes öga skalken.
 Nu var vårt Fruntimmer komplett
 som trots väl någon Dame upfostrad bland de Stora,
 och kallades med mycken rätt,
 uppå Olympiska, *Pandora* *)

Jag

*) Den All-begåfvade.

Jag spar Er, gode Läfare,
 alt löjligt efterspråk vid slika casus vankar,
 och Öfver-Gudens glada tankar,
 och Hennes, då hon sig i spegeln mönstrade.
 Alt nog at följa hufvud-planen:
 Den bragtes vidare på banen
 på fätt, som Hesiod omtändeligen vet,
 at Jofur gick i sin pulpet,
 den aldrig någon själ feck invärtes beskåda,
 och med en slags lycksalighet
 drog sakta fram en liten låda,
 tog därutur en ask utaf balsamisk En,
 belagd med mosaik af Guld och Elfenben,
 gaf den i händer på Pandora
 och sade: "Nätta morgondag
 "förrän den ljusa Aurora
 "kring firmamentet spridt sit rosende-behag,
 "jag vill dig på en sky dit ner til Jorden sänka;
 "där träffar du en Man, som kallas Promethé:
 "du skal, som min Beskickade,
 "åt honom denna asken skänka.
 "Bed honom öppna den, och säj, at ingen Mans
 "beröm går up mot hans i Guda-Republiken,
 "som också häri lagt belöningen för hans
 "talang för Mennisko-Fabriken.
 "Men är han stel mot Ord, så använd Ögats magt,
 "careffernas, ja låna masquen
 "utaf Förtviflans qual; Gör hvad du vill — kårt
 sagt,
 "förmå honom at öppna asken.
 "För alt hvad hända kan, förtreter och förakt,
 "jag Jofur låfvar dig at svara:
 "Farväl, och lät nu se du bär dig klokt åt, bara:
 "ty du skall tro det är en Hin,
 "den Promethé, at vara fin."

Pandora reste, som han sade —
 med förlig vind, maturligtvis;
 och man kan tro, at Jofur hade
 alt hopp om sin Ambassadrice.

Det var en folkklar dag, och jorden, litet frostigt
 af tufen färgor glittrade,
 då, på sit Luft-skepp gungande,
 hon arriverade a costi.
 Hvad åsyn för vår Promethé!
 hvad intryck skulle han ej röna,
 han, som med verk bevist sin känsla för det
 Sköna!

”Hvem är, hvem är du? (ropte han)

”Är du den tjusande Gudinna,

”som, på en Snäcka förd af sina dufvors spann,

”besöker Cyperns kust, at se sit rökverk brinna?

”Säj! Eller är du en af de Chariters tropp,

”som sägas hennes fotspår följa,

”och blygsamt stiga ned, ibland, från Idas topp

”at bada sig i källans bölja?” —

Nej! (svarte hon, och sänkte ner

sit blyga himmelsblåa öga)

”nej, blott en dödelig du ser,

”som skickad är ifrån det höga;

”sjelf Jofur, som med välbehag

”hört ryktet om din konst och dina skapar-hän-
 der,

”til at belöna dig har utfett denna dag

”och med belöningen mig sänder.

”Tag denna ask, och öppna den:

”hon hyfer denna Lön, den dyraste som än

”blef skänkt af Demogorgons händer.” —

”Hur? (inföll Promethé) för mina skapar-händer?

”Förlåt mig, Sköna, men du dig

”til orätt Man helt säkert vänder:

”Jag vet, jag vet han hatar mig” —

”Hvad!

- "Hvad! (svarade hon mildt) är du ej den Titanen
 "hvars flora ryktes echo, fördt
 "kring Jorden och kring Oceanen,
 "är ända til Olympen hördt?
 "Är du ej den, hvars djupa snulle
 "påfann en Mennisko-Statue,
 "som vore värdig Gudars gille
 "och skulle sjelfva Cynthius bry?" —
 "Jag tilltår — en Statue är gjord — af mina hän-
 der" —
 "Nå väl! då är Presenten din" —
 "Nej! aldrig Jofur den, som en Belöning, fän-
 der" —
 "O! tag den, Promethé, för min skull, o! för
 min!
 "Hör denna röst, hör mina böner!
 "se dessa tårars flod, som gjutas blott för dig! —
 "Du tvekar! — O! du hatar mig! —
 "Men ach! du är ju en af de Titaners Söner:
 "olycklig den, som väntar sig
 "at klippan någon ömhét röner!
 "Gå! skryt af din triumf! Beskrif, at du har sett
 "i tårar för din fot den älskande Pandora,
 "at du åt hennes tårar lett,
 "at du med iskallt manna-vett
 "fett henne utan hopp förlora
 "det lugn hon åtnjöt förr, den frögd hon sig be-
 redt" —
 "Hålt! (ropte Promethé) jag ryser, när jag tänker
 "at detta hjerta dāras ren:
 "Bort, bort, förfätliga Siren!
 "Jag fruktar Grekerna och dem som föra skänker *)."

Nu

*) Timeo Danaos & dona ferentes. Virg.

Nu var, I gode Läfare,
 tilltåds vid denna händelse
 den yngre af Japeti Söner,
 den fromma Man Epimethé;

Han rördes in i själen utaf Pandoras böner,
 och utbrast emot Promethé:

"Min Bror! min Bror! hur kan man vara
 "så hård mot Ofkulten som vet ej af förfåt,
 "mot Skönheten som ber, mot kärleken i gråt?
 "Pandora! o förlåt, förlåt

"at något hjerta fins, som ej mot dit kan svara!

"Men se, för dina knän se här, du Gudars
 Vän,

"en — lycklig om du vill — men ach, förtvif-
 lad än!

"O! ville du en blick, en enda blick mig skänka,

"du skulle straxt min själ i Gudars välluft sänka:

"red dig jag skulle tro alt vara til för mig,

"och Ödemarken bli en Elisée med dig." —

Pandora gret ännu; men när hon samlat sig,

"O! (svarte hon) du är då ej af samma Slägte,

"du är ej känslolös, du är ej en barbar,

"dig en Tigrinna ej uti sit sköte bar;

"Ja, mottag denna hand jag nyss förgäfves sträcktes:

"Ach! den var aldrig dig, Epimethé, bestämd;

"men jag lär vara född til olyckor och smärta!

"Tag, för barbarens syn, med denna hand, mitt
 hjerta:

"blif föll af Kärleken: Jag skal bli föll af
 Hämd" —

"Ja (svarte Promethé), gå, hämna dig, Pan-
 dora!

"jag vill mitt Hjerta förr än mit Förnuft förlora;

"kanske du älskar mig: kanske du älskad är:

"min olycka är den, at Jofurs bud du bär.

"Epi-

Epiméthé, blif fäll; men hågkom dessa orden:
"Fag spår af hennes Skänk en olycka åt For-
den."

Han gick. — Epiméthé stod häpnande och stum
 vid Brodrens sista ord, hvars Snille han väl kände;

men denna känsla var blott ljum
 mot lågan som Pandora tände:
 och hon — såg Jofurs ändamål,
 förstod af Kärleken at bibehålla masquen
 och låfvade ej giftermål
 förrän han skulle öppna Askén.

Hvad var at göra? Alt! at bli Pandoras man:
 Han öppnar: — Läfare, Ni hade gjort som
 han —

Men, före Cudar! hvilken fasa!
 i det han locket lyftade,
 två Silpher, ryslige at se,
 i hvirflar kring i luften rafa.
 Förskräckt blef nu Epiméthé:
 Victoria! ropade Pandora:
 och utan at sin tid förlora
 sig bägge Trollen fästade
 vid Promethei Verk, vid Menskan, och med
 smärta

sig tärde, Et i hjernan in,
 det Andra in i hennes hjerta.

"O! hvilken fåvitsko var min!

(utbrast Epiméthé, och låcket hastigt tryckte)

"fly evigt från min syn, Förtjuserska! som fann

"en väg, förfåtets blott, til hjertat af en Man!

"förbannad vare Du, din Kärlek, och dit Rykte!"

Pandora log — och hon försvann.

Det är från denna stund, med säkerhet, vi våga
 datera Menskans Elakhet:
 i hjernan famlade en trög *Okunnighet*;
 i hjertat brann *Passionens* låga;
 och dessa Egenkapers arf
 hon gaf sin Afföda, i kojorna och flotten,
 i sexti långa Tidehvarf,
 som skådat Jorden fänkt i Villorna och Brotten:

Hur ofta har ej dit Fullkomlighets. Begär,
 mit Slägte! sina krafter famlat
 mot tusen Fördomars och Fanatismers här —
 och hoppets resta torn i hvarje hemispher
 för deras djerfva anfall ramlat!
 Hur lång var ej den första natt,
 hvars dimmor dvaldes öfver jorden!
 Hur tungt Förnuftets skritt, hur trånande och
 matt,
 från Nilens heta strand til fjällarna af Norden!
 Hur många strider först, med ära och förlust,
 för Friheten och Samvets-Friden,
 försvunna, som en väderpuft,
 i glömskans region, med hvirflarna af Tiden!
 och dock, hvad ryslig mängd af dem, från då
 til nu,
 historien spart åt våra minnen!
 Hvars Kämpars spökelle ännu
 skal gjuta fasa in i tusen slägtens sinnen!

Skryt ej, Egyptens Folk! at hos dig upgått har
 de första Konsterns ljus, den första Visdoms strålar:
 din

din djerfva Pyramid, som hieroglypher bar,
 blott Menniskan som slaf och heligt gäckad målar.
 Hvad var dit högsta Vett? En prästerlig magie;
 Din Menfko-rätt? Et rof för fräcka Pharaoner.
 Hvad under at, förtryckt och fänkt i barbari,
 du föll för din rival bland Afrens Nationer,
 ej lycklig mer än du, men colossal i magt,
 och fjelf til flut et mål för Grekernas förakt
 och Krigets trældoms-vigg från Macedoniens thro-
 ner!

O Sparta! o Athen! o Thebe! Fosterland
 för Frihet, Samhällsdygd och Hjeltmod och Snille!
 som först med Dygders kraft knöt menskors brödra-
 band,
 som ville alt ting stort och gjorde hvad du ville!
 hur långt var du ej skildt ändock från detta Ljus
 och denna Lagnets dygd, som villorna förjagar!
 Din Uplysning var half, din Frihet var et rus,
 din Lagstiftning et verk för några seklers dagar.
 Du viste Menniskan i storhet och behag;
 men Vantro var dit nit och Fanatism din styrka:
 med tro til Afundens förfåtliga förslag,
 du utan fansning gick at Splitens anspråk yrka,
 och måste, förrn du drog dit sista andedrag,
 en Persisk Envålds-Drott i Philips Ättling dyrka.

Och du, försvunna Roma! hvars vördnadsvärda
 hamn
 står jättelik ännu bland grufade ruiner;
 med blygsel för den jord, som bär dit stora namn,
 där Hjeltars aska nu beträds af Capuciner,
 med stolthet af din Dygd, dit Mod, din Vapen-
 bragd,
 och

och Verldens kända rymd dit välde underlagd,
 för dina Gudar böjd, utaf dit Namn förkättrad,
 fåg, hvilken redbar lott åt Verlden därmed vanns?
 fåg, blef, i någon tid, utaf din äras glans
 dit Samfund lyckliggjordt och Menniskan förbät-
 trad?

Hvad var dit Ljus? Et sken, en strimma föga
 rik;

Din Dygd? Et stort modell af öfverspända krafter;
 Din Frihet? Konstens verk: den drifna Plantan lik,
 som blomstrar kårt, i brist på mogna närings-
 fakter.

För dessa fördelar du stridde, det är sant:
 du upsteg lagerkrönt uppå förderfvets brant;
 men Fallet var ditt mål: Et Torn på falska grunder
 skall af sin massas tyngd, få rämnor, och gå un-
 der;

Och då du föll — o Gud! hurdan blef Verldens
 lott?

Hon blef en tummelplats för barbari och brott:
 från Parthien til det haf som undangömdo Nörden
 sågs Tidens första natt å nyo hölja Jorden.

Hur länge låg du ej, Europa! trånande,
 uti en slummer, störd af hemiska midnatts-spöken,
 blott störtande ibland ur yrfeln, för at se
 dig stäld, förutan hägn, bland vilddjur i en öken!
 Åt hvilken brant du bar din häpnas blick, du såg
 Vidskepelsen vid en, Förtrycket vid den andra,
 som vaktade med falsk och mord-behjertad håg
 den tränga Sällhets-ftig, de gåfvo dig at vandra.
 Ifrån den första stund en helgad Låras ljus
 med Tankans ragna kraft bland människorna sprid-
 des,
 hur mången blodig kamp, med hoppets vilda rus,
 för

för Öfvertygelsen och Samhälls-rätten striddes!
 Men hvilka nederlag! och segrarne hur få!
 och detta ädla nit som väpnat tappra händer,
 hur vilsefördes det och äggades at gå
 med härjnings, sacklans brand kring jordens hundra
 länder!

Jag kallar Eder fram ur edra grafvars natt,
 förskräckta Vålnader och Skuggor af millioner,
 som, böjda för den Gud på Vaticanen satt,
 i helighetens larf än gått at störta throner,
 än rifvit bandet up af brödrade nationer:
 Bevittnen, förjande, Er menklighets förlust
 på Palestinas fält; på Syracusas kust;
 på Ny-Hesperiens, på Flanderns rika stränder;
 på Böhmens ödeland; uti Helvetiens berg;
 mot menniskor som Ni, fast skilda uti färg,
 mot Perus milda folk, mot Incas fordna länder,
 barbariskt härjade med bälens helga bränder
 och edra händers svärd och edra vilddjurs tänder*);
 Och du, o Roberspierre, du vidunder af brott,
 som nyss så colossal på Seinens stränder stätt,
 du som en dag, och snart, utaf et lugnadt Rike
 skall nämnas Syllas Son och Albås vederlike;
 inför historiens dom, än efter seklers fall,
 din skugga utan frid med rätta svara skall
 för strömmar utaf blod, hvori du Lagen dränkte,
 för det förnedrings-djup, hvartil du Menskan
 fänkte:
 och Carl **), som, Konung sjelf, til Underfätars
 mord

N:o 16 & 17.

B

för

*) Man vet at Spaniorerne nyttjade Hundar i
 sina strider mot Americanerne.

***) Carl den IX:de i Frankrike, som på St:
 Barthelemi dag 1572 lät mörda ungefär 80,000
 Huguenotter, och sjelf sköt på sina Underfätars,

förförda bröders hand — o brott! — och sin be-
mannat,
han enfam blifva skall, hvars Namn en häpen Jord
skall ställa framför ditt, föraktadt och förbannadt.

Men, evige Förfyn! när flundrar hon, den tid
som återföra skall åt Jorden Ljus och Frid?
Förnuftet skymtar fram för vaknande nationer:
När skall det skådas fullt — med lugnade Pas-
sioner?

Är det et vilkor, stäldt för Menskligheten blott,
at aldrig njuta lugn, förrän hon skytt och fafat?
at ej fullkomligas, förrän hon genomrasat
en väl-mätt cirkelrund af villor och af brott?
Och dessa fökta mål, Fullkomligheten, Friden,
ach! finnas de? och hvar? i hvilken punkt af
Tiden?

Skall hoppet om den Dygd, som blott gör Men-
skan fäll,
skall detta glada hopp sin fyllnad aldrig hinna?
är det en tjusning blott? skall det, som Alpens
fjäll,
stå majestätiskt up, för at i moln försvinna?

Nej, mörka Mifstro, vik! vik, öfverhöljd af skam;
förgifta ej min fjäl, förfära ej min Tanka:
än vill jag hämta tröst, än föka mig en flam,
hvarom jag linda kan den klena Hoppets ranka:
med afsky för de brott som utmärkt våra där,
ändock jag följa vill det Ljus, som upgått har,
och säga: Du, som ser med lika rättvißt öga
en Mask i stoftet gömd, en Sol-verld i det höga,
vißt är Du Menniskans, likfom Naturens Far;

det

det måste vara Du, som detta Ljuset väckte :
 O! lät det spridas mildt, och lågan, en gång
 klar,
 med Sanning och med Lugn förlyckliga mit Slägte!

Den nya Kärleken.

Första Sängen.

I Kärleks - Gudens monarki

(Hvars spira sträcker sig, så vidt som Solen skiner,
 Som hafvet hvälfs, och vädret hviner)

Upreste sig en dag et tygellöst parti

Af Enragés och Jacobiner.

"Despot är kärleken, hans välde tyranni,

"Han fårar", skreko de, "han fånglar och förtrycker;

"Han blott regerar efter nycker;

"Slaf är den man, som finner sig deri,

"Som, fårad, bågen ej utur hans händer rycker,

"Och, i hans boja snävd, ej åter gör sig fri.

"Ja fria män han gör til trälrar och til dårar,

"Bastiller blott, och dårhus refer opp;

"En evigt gjuten suck, et evigt gäckadt hopp

"Och tyta, evigt fällda tårar,

"Beredas Er, Medborgare,

"Och ofta evigt qual kanske

"Utaf den första pil som fårar.

"Nej, bröder, väpnen Edra bröst

"Emot Monarchens lömska båga:

"At vid en qvinnas blick, at vid en qvinnas röst

"Förtäras af en evig låga,

"At sucka utan hopp, at qväljas utan tröst,

"Bevifer en tyranns förmåga

"Af Furier ammad opp, och född til jordens plåga.

- "Hvi öfvergåfvo Vi den lag,
 "Som stiftades utaf naturen?
 "Hon lärde människan och djuren,
 "At le, och njuta för i dag.
 "Hon gjorde människan stark, och kärleken gör svag;
 "Hvem gaf barbaren rätt, at öfver oss regera?
 "Nej, skuddom af et hatadt ok!
 "Den finligt njutande är klok,
 "Och kärlek är — behof, och intet mera.
 "Må dären sucka, vid sin korg,
 "At utom Doris famn kan ingen fällhet finnas;
 "Den vise glömmet bort sin sorg
 "I någon mera villig qvinnas,
 "Så länge ännu qvinnor finnas
 "I hus och gränd, på bro och torg,
 "De lagar Sinnets nöjen gifva,
 "Dem stiftade naturen blott:
 "At älska, och at älskad blifva,
 "Är nog at vara — Sanculotte.

Dock Sångmö — hejda dig! — Skall du beskrifva
 va våga
 Debatter i en klubb, en Jacobiner-klubb?
 Decretet då? — det ockfå är en fråga:
 Dock, under uns, det blef, at kroffa Gudens båga,
 Man decreterade til råga,
 At bästa föremål för hvarje dödligs låga
 Var — hvarje föremål med stubb.
 Hvad gjorde Guden då? — hvad Gudar alltid göra,
 Hvad människan icke alltid gör —
 Han låtsade ej höra, hvad han hör;
 Och sänkte ned til gnyt et ej förfäradt öra.
 Han log ifrån sit majestät
 Med stolt och mildt föragt åt snacket,
 Otacksamhetens forl förlät,

Och

Och svor ej hämd och död på *packet*
 Ur lika skändlig ton, som det.
 Ej hämden väcktes i hans sinne
 Af detta vilda skri, som til Olympen steg,
 Men, trygg vid sin välgernings minne,
 Han kände han var Gud — och teg.
 At kalla sin Confeil, och möten at beramma,
 Fann han ej ämnet värdigt nog;
 Han klubben stöja lät och log,
 Och gjorde lyckliga, jämväl de otacksamma.
 "Ej, tänkte han, behöfs en skarp och myndig ton
 "At väcka hopen ur sin dvala,
 "Med nåd jag stadga vill min thron
 "Och låta min välgerning tala.
 "I hvad man mot mit välde sagt,
 "Är något grundadt, något riktigt.
 "Alt har sin grund — jämväl en Guds föragt:
 "Jag är ej mindre Gud, ej mindre blir min magt,
 "För det jag tyftar det försigtigt.
 "Alt har sin tid, och klubben sin,
 "Och våldet hatad gör all magt — och äfven min;
 "Mit välde tryggt på min välgerning hvilat;
 "Och blott jag icke somnar in,
 "Tids nog, at den får rifvet skinn,
 "Som bågen krossa vill och röfva mina pilar.
 Så tänkte kärleken: han tröttnade ej vid,
 At styra och välsigna jorden,
 Och klubben lemnades i frid
 At störta ned hans thron — med orden;
 Man säger ock at Gudens hand,
 Af klubben varnad, sparade smärtan,
 Och at den pil han sköt åt hjertan
 Där lifvade en bättre brand,
 Som mindre tärde, mer förnöjde;
 At han ur sina blomsterband
 Sorgfälligare taggen föjde,

Som smyger in sig deribland ;
 At nöjets ögnablick, som dröjde ,
 Påskyndades, och njutningen,
 Men sparsamt skänkt, och vist, at den
 Ej nöjet qväfde men förhöjde ;
 At nu den vifa kärleken
 Gick at behagen kring sig samla ,
 Och hos den sorgsna älskaren
 (Man känner Gudens kraft igen)
 Med nya får han läkte gamla.
 Nog af, man trodde se, at Guden, trygg och stark,
 Fastän han log åt dem som skälde ,
 Begynte öfva ut et mindre nyckfullt välde ,
 Och bli en mildare monarch.
 Mer för sit rikets väl, och mindre för sin ära ,
 Han styrde, handlade och skref,
 Och Jacobinen sjelf, med all sin falska lära ,
 Som alla andra gynnad blef.
 Han fann den väntade minuten ;
 Fann, ledd af Gudens hand, kanske en hemlig dörr,
 Förr för hans ömma suckar sluten ,
 Ej reglad lika hårdt, som förr.
 Hans bref, (som förr tillbaka fändes,
 Ej bröts, men sönderflets och brändes ,)
 Blef läst, med nöje emottogs,
 Och af en hand, som undandrogs,
 Han nu en hemlig tryckning kände.
 Det öga, som så strängt befanns,
 Som sig mot andra ögon vände —
 O kärleks allmagt! — fökte hans.
 En obeveklig älskarinna,
 Hvars köld förrådt et bröft, af marmorns hårda sten,
 Af Guden lifvades, och sen
 Förrådde snart — at hon var qvinna.
 Re'n svalnar älskaren, och stufdar vid at finna
 Sin hårda skönhet vek, och suckande, och svag :

Men

Men det var Gudens verk — om häfderna ej sagt
det,

Så är det grundadt i en lag,
Som Guden följer än i dag:
Hvad ingen dyrkan gör, gör ofta nog — föraget.

Nu väntar du, min Läfare,
Af denna vishet i besluten,
At få på denna sida se
De Jacobiner tyftade,
Förfvundne, sjelfmant skingrade,
Och klubben stängd — och sagan sluten.
Jag medger, at få borde ske.
Vifst ockfå är, i famnen af en maka,
I et af Guden hägnadt tjäll,
Man bättre använd fann sin qväll,
Än at i klubbens stoj til sena natten vaka.
Och intet skäl man fann at en regering skaka,
Som lyddes, ty den gjorde fäll.
Man styrelse och lag berömde.
Den ifrigaste frihetsvän
Snart hos den unga skönheten
Rätt ofta röda mössan glömde.
Han, som af alla krafter skrek
Mot kärleks våld och kärleks svek,
Och hädde Guden up i synen,
Satt, tyftad af et ögonkast,
Och lemnade i största hast
Sitt läte tomt, och tom tribunen,
Re'n för monarken i hans bröst
Beundran, nit och vördnad stego;
Likväl vid denna blick, vid denna ömma röst,
Hans hjerta njöt, hans sinnen tego.
Så vanns den villade — Bland fälla utan tal
Dock funnos några få, som nåd ej kunde muta:

De, hvilkas öfvade moral,
 At finnligt njuta utan val,
 Satt dem ur stånd at längre njuta,
 Som om sin lågas föremål
 Vid aftonlampan kastat tärning,
 Och satte fram et bröst af stål
 Mot Gudens segrande välgerning,
 Mot tvång och böjor, Gud och lag,
 De ännu skreko ouphörligt,
 Och det föll Guden in en dag,
 At svara dem, om det var görligt.

Til utfatt dato i April
 Re'n genom tusend härholdsmunnar,
 Med fång och flöjt, som hör dem til,
 (I Härholdsdrägt, om man så vill)
 Sin ankomst kärleken förkunnar,
 På jorden var man icke stum,
 Man undrade i hvarje gille,
 I Caffehus, och slutna rum,
 Hvad kärleksguden säga ville;
 Och för sit värda Publicum
 Politici, och män af Snille
 (I egna verk så kallade)
 Re'n Riksdagsämnenä utredde,
 Och i bevis fullkomligt ledde,
 At det på mötet skulle ske,
 Och måste ske, som — icke skedde,
 Man gisfode, man sqvalrade,
 Och ingen ville bli den sifte,
 At för sin Théconseil, sin verld tilkänna ge
 En säker nyhet, en ideé,
 Meddelad af en man, som säkert — intet visste.
 Ja, hvarje hviskning til en Vän,
 Förtröligt åt en sida dragen,

Och

Och hvarje vink, och vink igen,
 Och hvart bevisningsslag för pannan och på magen;
 Alt talade om kärleken,
 Och om den föreskrifna dagen.

Jag hoppas Läfarn af min fång
 Lär undra, äfven han, hvad kärleken skall göra:
 Väl, sjelfva talet får han höra —
 När då? — kanske en annan gång.

Gifves Dygd, eller gifves den icke?

Det finnes ingen dygd! hvilken upfann denna villosats? var det en menniska, som vågade detta anfall mot menniskans höghet? Och J, som förvillade af grundlöfe förnuftsflut, glömmen, hvad J ären, för at bekänna samma lära. Om verlden tänkte lika med Eder, snart skulle lasterne öfvertyga Eder om dygdens verklighet.

Lemnen et ögnablick Eder sophistiska klokhet, och hören en enda gång Edra hjertan: uprätten den trampade oskulden, och kroffen banden, som fjättra uslingen vid eländet: eller höjen Eder öfver kretsen af hvardags menniskor, och befrien Edert fädernesland från en Christierns el-

ler en Roberspierres blodstänkta ok: gifven lugn och ordning åt et fönndratt folk, hvars tacksamhet belönar den möda, des fällhet kostade Eder: eller störtten tyranniske fördomar, och spriden fanning och ljus öfver menniskoflägtet: gören detta, och qväfven, om J kunnen, det förnöjande bifall, som intygar dygdens verklighet och belönar den.

Man medgifver instincter hos djuren, då man i det höga förnuft, hvaraf vi skryte, icke kan föka orfaken til den ordning, som råder i deras hushållning, och den harmonie, som finnes åtminstone inom samma slægter; men hos menniskan nekar man en för hennes ändamål lika outhärlig gåfva, nekar man all oegennyttig välvilja för likar, detta nödvändiga vilkor för hennes egen lyckfelijkheid och för Samhällets.

Dygden, säger man, äger få mycket mindre någon verklighet, som detta namn ofta blifvit gifvit åt helt stridiga gerningar. Naturen gaf oss blott egennyttan; alla andra känslor äro upfostrans verk: Sammanlefnaden behöfde band på egennyttan, behöfde en moral för at göra Samhället möjligt, och detta behof blef ursprunget til desse chimerer. — Vi äre likväl ämnade til sammanlefnaden, efter vi
icke

icke funnit en annan väg til odling och fullkomlighet, icke en annan väg til lyckalighet. Har då icke samma magt, som förmått gifva ordning och sammanhang åt verldarne, och föreskrifva deras röreller orubliga lagar: samma magt, som gifvit oss et förnuft, uparbetligt til den höjd, at vi kunne genomtänka verldsbyggnaden och underföka oss sjelfve: har icke samma magt förmått, at äfven gifva oss hjertan sådane, som vi behöfde dem för samhällslifvet, utan måst lemna åt oss sjelfve at skapa oss dem? Hade desutom icke naturen i vår finnesdaning lagt första fröet til dessa känslor, hvilka likväl utan tvifvel, genom sammanlesnaden och upfostran, blifvit utvecklade och utvidgade, förgäfves skulle man förfökt at gifva oss dem; eller genom hvad underverk skulle man väl kunna implanta välgörande godhet hos en Tiger?

Svårigheten at finna, hurudan naturen gjort människan, och hvad hon sjelf gjort för at blifva sådan, som hon nu är, kan utan tvifvel lägga många hinder för afgörandet af desse tvifter: Men då jag hos de fleste människor finner et deltagande i andras lidande, som åtminstone verkar alltid, då icke denna välvilja qväfves af egennyttan, eller af någon passion, hvil-

hvilken då är en starkare drift: då jag finner välviljan nödvändig för sammanlevnaden och högsta vilkoret för hvar och ens enskilda lyckfälg, och då jag i hela naturen icke saknar en länk af den kedja, som fordras för sakernes ordning och sammanhang; så drager jag icke i betänkannde at deraf sluta, at vi äre skapade, icke mindre med en moralisk känslighet, än med förnuft: at menniskan icke kan umbära någöndera af dessa förmögenheter, hvilka bägge, lika grundade i hennes natur, kunna odlas, och genom et ömsesidigt biträde riktas på fanna och värdiga föremål. Det synes mig, at först genom denna dubbla odling, menniskan, med en icke misfledde känsla och med et fördomsfritt förstånd, kan hinna sin ämnade fullkomlighet.

Finner hon nu, denna känsla af deltagande i medmenniskors lycka eller olycka, oberoende af upfostran, och grundad i menniskans natur, så måste hon nödvändigt vara ämnad at tilbakahålla egennyttan, och fätta i utöfning den positiva dygd, hvars varelse jag yrkar.

Hade jag den forskningsgäfv, som ledde den känslöfullaste af Philosopher, och om samma Rousseaus anda styrde min penna, kanske, skulle jag som han, äga
nä-

något hopp om de flestes bifall; men förmodeligen kunde jag icke lyckas, at genom detta bevisningsfätt öfvertyga någon af desse ytterlige tviflare, hvilka häldre fätta känslan af deras egen varelse bland upfostrans fördomar, än de antaga något, som bevises endast af människoslägtets allmänna medvetenhet. Jag skal likväl bjuda til at finna några bevis för dygdens verklighet. Med detta ändamål har jag tvänne satser at vederlägga: Den ena, at yttre beskaffenheten af de gerningar, vi kalle dygder, är obestämd, och beroende af olika samhälls-författningar: Den andra, at människan i sin finnes-daning icke äger någon princip til dygd.

Min afhandling delar sig således naturligen i tvänne afdelningar; i den förra skall jag söka bevisa, at vissa gerningar alltid och på alla ställen böra anses som gode för deras ovilkorliga nödvändighets skull; i den sednare skal mit ändamål blifva, at finna, om människan i sin natur äger någon annan bjudande princip til dessa gerningar, än egennyttan.

Om jag kan lyckas at bevisa bägge desse satser, så blir derigenom icke allenast sjelfva gerningarnes beskaffenhet bestämd, utan äfven deras moraliska natur bevisad, och derigenom dygdens verklighet.

Men

Men jag ber ännu en gång, man påminne sig alltid, at jag i förra afdelningen talar blott om det utvärtes af gerningarne, och först i den fednare om det, som ensamt ger dem rätt til namn af dygder, om deras moraliska motiver.

Om menniskan, olika med djuren i sin organisation, i sina behof och i sin hushållning, någon sin kunnat lefva som de, vild, ensam och utan varaktigt samband med sina likar; så kände hon i detta tilstånd, ingen pligt i anseende til andra menniskor, i fall icke en i hennes natur grundad känsla af medlidande, rättvisa eller billighet, ålade henne den; och inga brott emot dem, i fall icke dessa känslor hindrade henne, at anse alla medel til sine verkliga eller inbillade behofs uppfyllande loflige. Men om det är troligt, at menniskan redan i detta tilstånd och utan at ledas af någre samhälls föreskrifter, skulle känt afsky för vissa gerningar, och vid andra et tilfridsställande bifall; följer då ej redan deraf den sannolika förmodan, at naturen hos henne nedlagt föreskrifter til et visst moraliskt förhållande,

de, fastän beskaffenheten af de därifrån härflytande gerningar icke med fullkomlig tydlighet kan bestämmas, förr än man betraktar henne i et närmare och mera varaktigt förhållande til sina likar, det vill säga, såsom stadd i sammanlefnad med dem.

Menniskan, antingen genom sin natur drifven til sammanlefnaden, eller genom våld, eller genom en förening til gemensamt försvar, eller genom hvad andre möjlige händelser, bragdt i detta tilstånd, är icke mer, hvad man kan gissa, at hon varit före denna märkvärdiga tidepunkt: hon är nu icke ensam, hon är medlem af samhället, och i stället at förut vara et helt, har hon genom sammanlefnaden gjort en oändelig tilväxt, då hon blifvit blott en del af det hela. Genom denna stora förändring har hon fått rättigheter och skyldigheter, hvilka hon förut icke ägde; men ockfå få vi icke mera anse menniskan som annat, än del af samhället, sedan hon ouplösligen är förenad med sina likar, och sedan alla hennes gerningar hafva sammanhang med deras tilstånd, och i sin mån kunna verka på det helas skick och bestånd.

Med förutsättande häraf, blir det oemotfägligen samhälls-lifvets ändamål, om det

det har eller bör hafva et, som utstakar beskaffenheten af våra pligter. Här upkomma således tvänne frågor: Har alt samhälle et visst gifvit ändamål, alltid och på alla ställen det samma? och om et sådant ändamål finnes, hvilka pligter kunna ifrån denna allmänna princip härledas? Förfök om at besvara den ena och den andra af dessa frågor.

Samhällets ändamål är medlemmarnes gemensamma fördel: skulle man äfven med någon sannolikhet kunna förmoda en annan anledning för de första samhällens tillkapande, så är likväl gemensamma nyttan den enda fasta princip, hvarpå man kan grunda en inrättning, hvori hela människoflägtet kan sägas deltaga; en inrättning, som bör leda til flägtets lyckfahghet, och i hvilken således hvarje medlem måste finna sin fördel.

Om denna satts är sann, så lærer ingen kunna neka, at rättvisa, ordhållighet, redlighet och alla de gerningar, hvilkas beskaffenhet utstakas i samhällets allmänna ordning, äro samhälls-pligter, hvilkas verklighet är grundad i sjelfva möjligheten af någon slags sammanlesnad, och hvilka i följe af det enda rimliga sätt at anse människan, alltid som förbunden med samhället, aldeles icke äro arbitraire.

Utom

Utom dessa fullkomligen allmänna pligter, förutan hvilka aldeles ingen sammanlesnad vore möjlig, målte ännu i de särskilde Stats-författningarne, vissa allmänna likheter i pligter och fordringar finnas. Desse pligter och fordringar blifva allmänt nödvändige, och således allestädes de samme, i den mån de ovilkorligen härleda sig ifrån samhälls-ändamålet. Fortfarom at ifrån denna princip föka dem.

Det allmänna bästa, sammanfatt af hvar och en medborgares fördelar, hvilket jag således antager för samhällets ändamål, kan icke tilkomma, utan et gemensamt bidragande dertil: och det är blott genom vårt deltagande i detta allmänna arbete, som våra rättigheter i Staten kunna upkomma. Naturen af alt samhälle, som skall blifva varaktigt och upfylla sit ändamål, har således ålagt alla des medlemmar vissa skyldigheter, och lemnat dem däremot svarande, ostridiga fordringar. Det är sambandet imellan desse, emot hvarandra fatte, skyldigheter och rättigheter, som Rousseau yrkat i denna sats: *Hvarje medlem af Staten har lofvat at bidra till det allmänna bästa, det vill säga, hvar Medborgares bibehållande vid de förmöner, han af association kan fordra; med det förbehåll likväl, at sjelf derpå vinna, mer*

dn sine för Samhället gjorde upoffringar. Man må invända, hvad man behagar, emot rimligheten af Contract, såsom grund för samhälls-inrättningen; så har Rousseau rätt däruti, at denna tyfta öfverenskomme- lisse blir nödvändig, om någon skal fin- na sin räkning i sammanlefnaden: och hvarje Stat, hvars byggnad icke grunda- des på denna jemnvigt i fordringar och skyldigheter, har fallit eller skall falla, då våldet förlorat sit stöd: blindhet och fanatisme.

Historien intygar, det är sant, at Sta- ter, där denna regel varit föga eller al- deles icke följd, hafva icke destomindre, ofta länge, trotsat tiden; men många af dem hafva likväl fallit, och må hända, skal hon en dag bestyrka min sats, och upvisa Samhällen, hvilkas varaktighet nalkas evigheten, om den fortgående up- lysningen mäktar frambringa underverket af en Stat, där alla njuta lika skydd, och där brott emot en Medborgare är brott emot dem alla.

De ömsesidiga skyldigheter och rät- tigheter, hvilka böra befordra det almän- na bästa, äro icke tvåre, at i allmänhet bestämna. — Menniskors sinliga lycksa- lighet har tvänne nödvändiga vilkor, det ena, at man får begagna sig af all sin för- må-

måga at förskaffa sig hvad man tror utgöra lefnadens sällhet; det andra, at man oförd får njuta de fördelar, man förskaffat sig. Det är i samhället vi funnit möjligheten af denna lyckfalgighet; men som den måste stå lika öppen för alla Medborgare, så upkommer därigenom vår skylldighet, at icke löka våra fördelar på et fätt, som kan lända någon annan til förfång; hvaremot vi äge en ovilkorlig fordran, at vara fredade för förfång af alla andra. Härat följer, at *Frihet* och *Säkerhet* är summan af hvarje Medborgares fordringar hos Staten, och at styrande magten, i Statens namn, är des borgesman för åtnjutandet deraf.

Man skulle kunna tro rättheten af detta fätt at anse våra pligter ovedersägligen utstakade genom sammanlefnadens ändamål, vara motlagd af mångfaldiga historiska exempel. Stater hafva funnits, där den fullkomligaste undergifvenhet under en magtägande Tyran, varit ansedd som en större dygd, än rättvisa emot förtryckte Medborgare: andre, där en öfverdrifven tro på en ofta falsk Gudalära, under den största fanatisme, gjort mord och förföljelser tillåtlige eller befallt dem: och våra tidens erfarenhet visar bäst, huru borgeliga pligter och rättigheter på mer än

---

et fätt kunna öfverdrifvas. Alla dessa exempel tyckas bevisa, det är sant, at Samhälls-föreningen, danad af tillfälliga händelser, icke har et visst gifvit ändamål, och at således våra samhälls-pligter och fordringar äro på det högsta obestämda: Men om man därjemte betraktar de beständiga Revolutioner, som Stats-författningar undergått, alltid förorsakade af kända brister, alltid lyftande på en större fullkomlighet; så bevisar äfven sjelfva Historien, at människoslägtet i detta afseende sträfvar til et förefatt mål, och detta mål kan icke vara annat, än den möjligaste allmänna lyckfahghet. Antingen nu människoslägtet någonsin hinner detta mål, eller beständigt skall öfverraskas af oförutsedde stormar, som förstöra seclers arbeten; så är likväl klart, at de samhälls-pligter, som ur denna princip härledas, äro ganska faste och orublige. Klart, at de skyldigheter och fordringar, som hos ohöfvida och blinda folkslag, til stöd för vanskapliga Samhälls-författningar, kunnat antagas, skola förfalla med en tiltagande uplysning, då däremot de, som äro grundade på allmänna sällheten, skola blifva lika gamla med sammanlesnaden.

Jag tror mig nu hafva bevist, at vissa gerningar altid och i alla Samhällen böra anses som nödvändige. Det återstår at underföka, om icke i mennisko finnet finnes en bjudande princip til et visst moraliskt förhållande, och om icke de gerningar, som härleda sig från denna princip, äro just de lamme, hvilka i Samhället åligga oss som skyldigheter, och hvilka af detta skäl förtjena namn af dygder.

Om människan vore blott egennyttig, få skulle hon icke upfylla sina samhälls-pligter längre, än egen vinning eller fruktan för straff kunde tvinga henne därtill; men då jag ser, huru ofta genom Staternes storlek och invecklade skick, man o-märkt och ostraffad kunde bryta emot desse skyldigheter, och at likväl de finnas, som med fullkomligaste stränghet upfylla dem; få slutar jag med säkerhet deraf, at det finnes en annan och ädlare princip för menkliga verklamheten, än den låga egennyttan.

Så snart man kunde bryta emot sina pligter, och icke gör det, utan tvitvel är man redan då dygdig, men af et ännu högre värde är deras dygd, som med up-offrande af egen säkerhet, och med vågande af de egna fördelar, de genom

sammanlefnaden kunde vänta, drifva at uphäfva sig til människoflägtets välgörare. Desse göra mer, än Samhällets Contractet ålägger dem; underfökom hvad som kan förmå dem dertil, och betagom dem icke deras enda säkra belöning, den, som det egna bifallet bereder dem.

Vid underfökningen af människan, aktom oss at blott betrakta de yttre och vanligaste motiverne för människors gerningar, och deraf för hastigt sluta til de verkliga grunderne för deras verksamhet. Det är utan tvifvel på detta sätt, som man så ofta tror sig finna människan, om icke i sin natur illviljande, åtminstone i högsta grad egennyttig, drifven blott af denna känsla, och tillbakahållen endast af samma känsla, då någon fara hotar at följa på hennes til egen vinning ensamt syftande upförande.

Emot denna beskyllning är det, som här egentligen tilhör mit ämne at försvara människan. Jag vill bjuda til at söka mig en väg til mennisko hjertat, och där utleta styrkan och sammanhanget af de flere grunder, hvilka sätta oss i verksamhet. Jag skal förlöka at afskilja dessa mer eller mindre häftiga passioner, hvilka så olika hos olika människor, snart kunde föra på den tankan, at det icke finnes någon

gon invärtes likhet, gemenfam för hela vårt flägte. Jag skal, få långt min ringa skarpsinnighet förmår, föka at utröna, om icke någre ännu andre grunder återstå, hvilka finnas hos hvarje menniska, och hvilka utgöra en allmän och likformig ordning för vår verksamhet. Änteligen skal jag underföka, om denna verksamhet har endast ofs sjelfve til föremål, eller om den äfven innefattar våra likar, och således förenar individuerne til et enda at et allmänt ändamål syftande helt.

Utan at här ingå i den djupa frågan om grundprincipen för moralen, lærer jag utan motfägelse kunna nämna lycktaligheten, som et allmänt föremål för menniskobegäret, och hvem skulle kunna neka, at den så är; just denna låga egennytta, hvarföre man beskyller menniskan, bevisar det; men underfökom denna verksamhets drift, och görom rätt at menniskohjertat.

Lyckfaligheten har et finligt och et moraliskt hänseende. Så obestämdt, så mångfaldigt skiljaktigt det förra är, lika så ovilkorligt, lika så enformigt är det sednare. Ingen menniska kan vara lycklig utan sinneslugn, utan eget bifall, och detta kan ej vinnas utan på samma grunder,

fastän ofta genom de mäst olika verkfamhetsfätt.

Behofvet och högheten af denna invärtes fällhet, lærer väl knappast nekas af någon, om icke för at kullkasta eller stödja et system. Om man kunde inhämta mennisko-flägtets vittnesbörd derom, så tviflar jag icke, at det skulle blifva enhälligt och bestyrka min sats. Hvilken som någon gång gjort en god gerning, har äfven känt den invärtes belöning, som därifrån är oskiljaktig, och från den stunden blir behaget af denna känsla helt visst et behof, hvars upfyllande blir honom alt mer och mer viktigt. Om icke så vore, man svare mig, hvarifrån kommer denna tilväxande styrka, som åtföljer en tilväxande dygd? Hvarifrån kommer denna Catonska magt, at med upoffrande af all egennytta, at med den fullkomligaste sjelfförakelse sträfva til detta sköna och himmelskt lysande mål? Man svare mig vidare, hvarifrån kommer ångern, som förföljer brottslingen, och med de bittraste förebråelser blandar dess gladaste sinlige njutningar?

Men nu denna finnes tilfridsställelse, denna invärtes och högsta lyckfälgghet, hvarpå grundar den sig? på ingen ting annat, utan tvifvel, än den öfvertygelse
man

man äger, at hafva upfyllt naturens ändamål, då man fullgjort de pligter, hon föreskrifvit oss.

Naturen har ålagt oss pligter, emot oss sjelfve och emot andre. De äro alla grundade i den allmänna ordningen och möjligheten af människoslägtets förädling och lyckfälgighet. Deras nödvändighet för detta stora ändamål, är et tilräckligt bevis på deras rättighet och värde, och på vår skyldighet at anse dem för pligter.

Uragtlatandet både af pligterne emot oss sjelfva och pligterne emot andra, förforsakar fäkert ånger och misnöje, men likväl mäkt förbrytelse emot de lednare. Den som genom eget förvällande förstört sina kropps eller sinnes-förmögenheter, eller eljest kastat sig i plågor och elände, kan derunder åtminstone njuta en slags tröst deraf, at han vet sig ensam lida af sina fel, då deremot den, som är brottslig emot andra, känner den tärande förebräelsen, at tyngden af hans förbrytelse faller på medmänniskor, hvars fällhet han icke haft rätt at upoffra. Det är blott upfyllandet af våra pligter emot andra, som egentligen äro dygder, och hvilka här kunna komma i fråga.

Olika äro människors verksamhets-kretsar, men inom alla äger man tillfälle at

gagna likar, och hvar och en, som vill njuta höjden af fällhet, måste göra det, eller åtminstone vilja det. — Följen människan och underföken, om det egna bifallet någon sin funnits utan detta vilkor, eller om en otyglad och fritt rasande egen nytta icke alltid åtföljes af sjelffördömmelsen. Sen J någon sin människovännen sakna den invärtes belöning, som hans välvilja förtjent? Sen J någon sin den dygdige blekna för de bojor, mennisko kärleken kostar honom? Men deremot, sen J någon sin den illgörande, den för sin egen nytta alt upofrande egoisten, icke hemfökt af förebräelsen de ögonblick, hans sinlighet lemnar rum åt eftertanken?

Jag kan icke undvika at härvid fråga mig: Om dygden är nödvändig för sinnes-tilfridsställelsen; om denna åter är et behof, grundadt i naturen, och icke upkommit af odling och förfining i förnuft eller känslighet; om detta behof är allmänt, och icke ursprungligen grundadt i någras mera lättörda kropps eller sinnes daning, om änteligen känslan af det moraliskt sköna är en så mächtig drift: hvarföre äro då icke alle dygdige? Hvarföre behöfver man häkten och bilor, för at afhålla, kanske en hälft af mennisko-slägtet från

från de grofvaste brott? — Förfökom at äfven utreda dessa svårigheter.

Då jag nämnde lyckfahgheten, sade jag, at den utom sit moraliska hänseende, äfven har et finligt. De finlige begären, ifrån de obetydligaste njutningar af vällesnad och beqvämlichkeiten, ända up til de mäst omfattande begär, äro alla omväxlande föremål för menckliga verksamheten. Vällusten, vinningslystnaden, hämnden, egenkärleken, magtbegäret, alla dessa passioner äro villerligen starka retelser åt finliga föremål, imellan hvilka vi outhörligen kastas, och hvilka i den mån vi fått dem mer eller mindre våldsamme, kunna underkufva oss.

Det äro dessa mächtige verknings-orfaker, som göra den finliga lyckfahgheten så obestämd; som rigta menckliga verksamheten åt så mångfaldigt färskildta föremål; och som inom samma slägte gifva snart sagdt hvarje individu et eget moraliskt utseende.

Huru högt befallande, huru rikt belönande, måste icke dygden vara, för at kunna försvara, om äfven blott några få menniskor, mot dessa talrike och starke fiender? Det skulle blifva för vidlyftigt at här ingå i den stora frågan om moraliska friheten, och afgöra, huruvida valet imel-

mellan dessa för oss öppnade olika utfigter beror af oss sjelfva. På detta ställe gör den erfarenheten tilfyllest, at om lasterne kunna framvisa Neroner och Robespierres; så har dygden deremot någon gång frambragt en Socrates, en Cato, en Regulus. De häftige passionerne, de på finlige njutningar rigtade begären, förmå at föra menniskor på en från dygden långt ledande väg: de förmå at bortskymma de högre, de moraliske föremålen, hvilka tilbjuda oss så mångfaldigt större och ädlare njutningar; men förmå de äfven at aldeles uttränga dem ur mennisko sinnet? och följer deraf, at icke principen til dygd kan, det oakadt, ligga djupt grundad i mennisko - naturen, och gör det verkligen.

Man kan, det är sant, understundom genom lättheten at utan något yttre samhälls brott tilfridsställa de finliga begären, förqväfva alla väckelser åt moraliska föremål, och, om jag får bruka detta uttryck, aldeles bortslumra sin moralitet; men för at kunna njuta en sådan hvila, måste man åtminstone vara fullkomligt moraliskt o-
 verksam; det första steg man gör derutöver, det första brott man tillåter sig, skal säkert följas af förebräelsen, och denna förebräelse, hvad bevisar den? om icke,
 at

at principen til dygd finnes i alla hjertan. Ja, kunde man äfven genom en långlig vana qväfva förebräelsen och tyfta den invärtes bestraffningen, få sträng den ock i lig själf är; lå synes likväl deraf endast kunna flutas, at naturen icke gjort oss til machiner, som nödvändigt skulle blifva dygdige, utan lagt i våra hjertan en kallelse til dygd, hvilken kan följas eller emotstås.

Man torde invända, at dygden, sådan som jag här beskrifvit den, grundad på begäret efter finneslugn och eget bifall, såsom högsta graden af lyckfalighet, icke är annat, än en fin och mindre finlig egennytta; och jag bör nu förklara mig öfver detta inkast.

Mit egentliga ändamål har varit at bevisa, det menniskan äger andra motiver för sin verksamhet, än egennyttan. — Den flags gröfre djuriska känsla, hvilken icke allenast utesluter alla andra människor såsom föremål, utan äfven drifver oss, at upoffra dem för det enda ändamålet: egen vinning, förtjenar ensam namn af egennytta. Om jag nu lyckats bevisa, at vi äge andra invärtes behof, hvilka icke kunna tilfridsställas, utan just genom et omvänt förhållande: at desse behof upfyllas, ju mera vi åsidofätte finlighetens be-

begär, det vill säga, egennytta: och at finnes bifallet på intet annat sätt kan vinnas, än genom enskilda upoffringar för människovälet, och den allmänna ordningen; så vore detta redan tillräckligt, at visa otillbörligheten, at med samma namn stämpla tvänne så stridiga sinnesrörelser, som de, hvaraf den ena förmår oss at från andra inkräkta alla möjliga fördelar, då den andra däremot förmår oss at för deras väl upoffra dem. Jag kunde stadna härvid; men låtom oss ännu gå längre, och efterse, hvarföre dessa gerningar icke äro egennyttiga, äfven i sin aldräfnaste bemärkelse tagen, utan verkliga dygder.

Ty det är otvifvelaktigt, at upfyllandet af dessa naturens föreskrifter, då det sker af agtning för deras rättighet och värdighet, är en ganska verklig dygd. Lika otvifvelaktigt är det äfven, at den, som dem upfyller, har gerningarnes höghet och rättighet til första föremål, och anser den invärtes belöningen endast som en följd deraf. Jag kan äfven häruppå icke åberopa andre bevis, än människoslägtets allmänna medvetenhet; men jag anser det i alla tvister af denna natur, för det enda möjliga och aldeles tillräckligt.

Medgifvom äfven, at naturen, kanske, icke på annat sätt kunnat förmå oss at

vara dygdige, än genom sjelfva njutningen at egna bifallet; dygdens verklighet blir ändå lika fast, få vida alltid denna känsla beror af den förutgående föreställningen om gerningens rätthet och värde. Beundrom detta Skaparens, kanske, största mästerverk, at genom dessa gemensamma interessen styra det hela til et stort ändamål. Troligen skulle vårt slägte utan dessa band af egen njutning, förvärfvad genom andras gagnande, icke vara mera tjenligt til odling och fullkomlighet, än djuren.

Sådane äro de grunder, på hvilka jag tror, at människan icke blifvit skapad endast för sig sjelf, utan äfven för sit slägte, och at hon i sin moraliska organisation, (om detta uttryck tillåtes mig) äger en känsla af detta naturens ändamål.

Om välviljan finnes i människofinnet, få kan den icke förmå til andra gerningar, än dem jag i förra delen af denna afhandling omtalt såsom alltid gode och nödvändige i samhället, hvilket också säkert behöfver detta stöd för at kunna bestå. Rättvisan, redligheten, troheten, och alla dessa dygder, hafva därifrån sin uprinnelse, och få därifrån sin styrka: desutom då samhällslifvet är den enda väg för människoslägtet til lyckfahghet, så må-
ste

ste vår böjelse at bidraga til vårt flägtes fällhet, där föka regeln för sin verkiamhet: och de samma gerningar, som hos Medborgaren äro pligter, äro dygder hos honom som menniska, då menniskovälet förmår honom dertil.

Jag han icke sluta denna afhandling, utan at möta et inkast, som jag väntar mig, i anseende til min bevisningsmethode, och jag får därigenom tillfälle at framlägga ännu någre bevis för min sats. Jag har beskrifvit mennisko sinnet sådant, som jag tror det vara beskaffadt; men detta underfökningsfätt lærer, kanske, icke af alla anses för pålitligt.

Huru kan Ni, torde någon infalla, forska i menniskohjertat? Ni känner, kanske, icke rätt väl Ert eget. Ni har funnit, eller trott Er finna, edra egna verksamhetsgrunder, men om Ni äfven icke däruti bedragit Er; huru vet Ni, at alla andra människors sinnesdaning därmed inträffar? Huru inbillar Ni Er veta, at välgörandet äger nog skönhet at förmå menniskor til upoffringar, eller at lasterne altid straffas af ångern? Det förra är en tillfällig blödighet; den sednare en vifst icke allmän feghet. Man behöfver, för at upfylla sina medborgliga pligter, äfven i den vidsträcktaste bemärkelse tagne, inga
an-

andra skäl, än den kloka egennyttan, som ser hvar Medborgares fördel i Statens bästa skick, eller egenkärleken, som söker tilvinna sig et namn genom gerningar, dem få öfva, men alla berömma. Hvar blir då det moraliska värdet, den höga skönheten af dygden? Er lära är vacker; den kan til ock med vara nyttig, men hon är derföre icke des mera sann.

Jag skal förlöka at försvara mig emot dessa inkast. Då man kan underlöka sig sjelf, och med någorlunda säkerhet finna, huru och hvarföre man gör vissa gerningar, och afskyr andra: så kan man väl derifrån, åtminstone med högsta sannolikhet, leda sig til en allmän flutsats om menkliga verksamhets-grunderne. Troligen blir denna väg i alla tider den enda möjliga at fluta til mennisko-naturens beskaffenhet; och jag vet icke, med hvad rättighet man misstror den, i synnerhet i fall man utur människors gerningar kan finna anledningar för sanningen af hvad man förmodar. Hvarföre skulle det icke finnas en invärtes likhet imellan människor, hvilken med alla de olikheter, som jag vist icke bestrider, ändå alt för väl kunde bestå? Jag har redan omtalt passionerne, hvilka gifva en så mångfaldigt olika rigtning åt människors gerningar; men

hindra de, at andre hufvudgrunder kunna finnas, hvilka äro allmänne, och alltid lika. — Oaktadt den olikhet, som skiljaktige lineamenter gifva, finnes ju en viss allmän likhet i människors yttre utseende: är det icke af högsta trolighet, at det äfven finnes en sådan invärtes likhet, fastän styrkan och ordningen af de moraliske lineamenterna, man förlåte detta uttryck, kan tilskapa olikheter i människors caracterer.

Men man behöfver icke stadna vid desse gifningar, ehuru de hafva den trolighet, at de nästan som bevis kunna antagas; man kan utur människornas allmänna verksamhetsfätt finna mångfaldiga bevis för min fats.

Om vårt begär efter andras bifall, och den njutning vi deraf äge, ensam skulle vara tilräckligt at förmå til ädla gerningar, äfven som den kan förmå til stora och märkbara; hvarifrån kommer denna öfvertygelse, som aldrig bedrar, at desse gerningar skola beundras? Männe icke just ifrån medvetenheten om dygdens värde: från den visshet man äger, at ingen finnes, som misskänner detta värde. Men om egenkärleken äfven skulle kunna äga någon del i de stora och lysande dygder, som göras för hela världens ögon; efter
hvil-

hvilken grund agerar då den i hemlighet dygdige? Hvad är det, som återhåller från laster, dem man i hemlighet och strafflöft kunde begå, äfven då stundom man tyckes hafva alla retelser dertil? Hvad kan förmå til gerningar af det fullkomligaste moraliska värde, som sjelfva gerningsmannen med sorgfällighet döljer? man neke icke, at dygdiga menniskor af detta slag funnits och finnas. Har man icke desutom lett menniskor, hvilka säkert ägt andre mera lysande vägar til odödligheten, utan trolig affigt derpå, vinna den genom deras dygd. Man påminne sig Prins Leopold och andre exempel.

Om man med et forskande öga följer menniskor, så skall man finna, at den dygdige alltid förvärfvar sig en allmän högaktning, äfven af den lastbare, som icke äger styrka at likna honom. Man skall finna, at äfven den, som icke mägtar emotstå passionernes retelser, som upoffrar medmenniskors väl för egne sinlige begär; at äfven denne skall hata och fördöma brottet hos andra. Om man nu finner, at detta beständigt inträffar, bör man icke fluta deraf, at principen til dygd är allmän, fast icke nog stark at alltid kunna upväga passionernes häftighet.

Nekom då icke längre, at principen til dygd finnes i mennisko-naturen: Nekom icke, at varellernas välgörande uphof, med ändamål af deras lyckfalgheit, äfven gjort välgörandet til defs högsta vilkor, och at inga band fastare kunnat sammanknyta individuerne, än de, hvarigenom den svages behof öfna vägen til den starkares lyckfalgheit.

Acteurerne Baron och Garrick.

Baron, denne verklige Reformator i sit yrke, upträdde på Franske Theatern 1680, och lämnade den några år derefter; men visade sig å nyo 1720, sedan han i 29 års tid lefvat som privat. Hans talanger tycktes under denna tid hafva hunnit sin fullkomlighet, och han åtnjöt sedan beständigt Allmänhetens utmärkta bifall. År 1729 d. 3 Sept., då han spelade *Venceslas* role i en Tragedie af samma namn, och sedan han declamerat denna vers i första scenen:

Si proche du cercueil où je me vois descendre
blef han så häftigt angripen af andtäppa,
at han icke vidare kunde fullfölja, utan
nöd-

nödgades sluta. Han dog d. 22 därpå följande December, 77 år gammal.

Comedierne *l'Homme à bonne fortune*, *l'Andrienne* med flera hafva blifvit utgifne under hans namn; men man tviflar, at dessa Piecer äro af honom. *Baron* ägde deremot den aldeles gifna förtjensten, at vara en fullkomlig Acteur; och man misstager sig icke, när man anser honom i vist afleende såsom Skapare af denna konst. Före hans tid hade declamationen varit updrifven eller stämd til en vis enformig, häftig och predikande ton, nära åtföljd af gesternas öfverspänning och obehag. Man såg öfveralt blott Acteuren — icke personagen. Äfven efter hans tid har Åskådaren haft det misödet, at med sina blickar oftare möta Theater-predikanten än Vältalaren, oftare Svagheten, som kryster sig til styrkans åtbörder och ton, än Snillet's naturliga uttryck af passionen. Imedertid förmådde en Mästares efterdöme, och det bifall allmänheten deråt gaf, at lifva och dana Efterföljare, som varit Theaterns ära och prydnad. — *Baron* var den förste, som med en stilla action, men utan köld; häftig, men med anständighet, — som igenom förening af enkelhet och värdighet, och ändtligen igenom den lyckligaste omväxling i nüancerne, förstod at

vifa personnagen och undandölja Acteuren. Hans fätt at *declamera*, — eller som han sjelf plägade säga, at *recitera* (ty blotta ordet *declamation* förtretade honom), var hos honom intet annat än et naturligt talande.

När har någon starkare och ädlare fjäl upeldat Tragedien? — Då *Racine* sjelf, få stor mästar i konsten at *declamera* — ville låta spela sin *Andromaque*, och hade utdelt rôlerne åt Acteurerne och tillika lärt dem känna charactererne deraf, vände han sig til *Baron*, som på sin lott fick *Pyrrhi* rôle, med dessa ord: *Er, min Herre, har jag ingen ting at säga; Ert hjerta skall såkert säga Er långt mer, än alla mina undervisningar.*

Baron, likasom alla stora Målare och stora Skalder, kände, at konstens reglor icke voro gjorde för at fjättra snillet. *Reglorne*, sade denne förträfflige *Acteur*, förbjuda vdl at höja armarna öfver hufvudet; men om en öfvervöldigande känsla förer dem dit, så göra de sin goda verkan. *Passionen undervisar alltid bättre än Reglorna.*

I tjerde Acten af *Polieucte* yppar *Severus* för *Fabianus* sina tvifvelsmål öfver den Hedniska läran, som tillåter flera Gudar. Då *Baron* skulle *recitera* denna lista vers:

Nous en avons beaucoup pour être de vrais Dieux
gick

gick han nära intil *Fabianus*, likasom hade han fruktat at någon annan skulle höra honom: han lade den ena handen på hans axel, innan han utsåde dessa ord, för at fästa sin väns upmärksamhet isynnerhet vid slutet af sit tal. Före hans tid plägade Acteurerne gesticulera mycket, och snarare sjunga än declamera på Theatern; och därför ansåg man i början denna gesticulation, jämte flera andra, som *Baron* uti sina Tragiska rôler nyttjade, för nog fri och mindre värdig. Men det var likväl just därigenom som hans action hade upnått denna älskvärda fanning i uttryck och föreställningsfätt, hvaraf den var utmärkt.

Man har förebrått *Baron*, at han under declamationen någon gång vände ryggen åt Parterren. Detta skedde, då han hörde några af Spectateurerne — som ibland togo deras plats på sjelfva Theatern — tala altför högt bakom honom. Han vände sig då til dem, hvarpå en snar tyftnad alltid följde. — När han ville hedra personer af rang och förtjenst, valde han alltid et af de vackraste ställen i Piecen, hvilket han declamerade med ögonen fästade på personen.

Antiochus i *Rodogune* var en af de rôler, som han alltid bibehöll. Hans action var så förtjusande, at man aldeles icke

blef stött, då man hörde *Cleopatra* säga til *Rodogune* och *Antiochus*, hvilken sednare föreställdes af den fjuttiofyraåriga *Baron*:
kom hit mina barn.

En gång kunde Parterren likväl icke afhålla sig ifrån gapskratt, då *Baron*, vid 75 års ålder, spelade *D. Rodrigues* rôle i *Cid* och reciterade dessa verser:

Je suis jeune, il est vrai; mais aux ames bien
 nées,
 La valeur n'attend pas le nombre des années.

Men det som ännu mera hade bordt väcka Parterrens löje var, at *Baron* i samma *Piece* tämligen otvungit kastade sig för *Chimenes* fötter, men kunde icke utan hjälp resa sig up.

Korrtdärefter ville han spela hufvudrolen i *Britannicus*. Flere åskådare, stötte öfver at se *Britannicus*, en späd Prins, spelas af en 70-årig gubbe, kunde icke afhålla sig ifrån at skratta öfverljuddt; men *Baron*, utan at fälla modet, steg längst fram på Theatern, med armarna i sidan, såg skarpt på Parterren, och utropade under en djup suck: *otacksamme Parterre, som jag upfostrat och bildat!* — och fortsatte därefter sin rôle. — Imedlertid torde det böra gälla som gemensam regel för en *Acteur* och en *Skönhet*, at öfvergifva Scenen, innan förmågan at behaga öfvergifvit dem.

Ba-

Baron påstod, at i declamationen — och vi vete redan hvad han mente med *declamation* — låg en sådan styrka, at glättige och til ock med löjlige ord, uttryckte med en öm och bedröflig ton, kunde upväcka dessa sorgliga känslor, som framkalla våra tårar. Man har mer än en gång sett honom bevisa denna satts med den bekanta visan i Molieres *Misanthrope*.

Baron visade sig aldrig på Scenen, utan at förut hafva likasom med hela själen flyttat sig in uti den rôle han där skulle spela. Ibland utfor han bakom coulisserna med hetta emot sina domestiker och äfven emot sina kamerater af bägge könen, och kunde någon gång öfvergå ända til våldsamheter. Detta kallade han at *respectera Parterren*. Han visade sig ock aldrig för densamma utan denna förändring i anletsdrag, utan dessa stumma uttryck, hvilka voro likasom utkastet til characteren af hans rôler.

Sällan uphinner en menniska höjden af sit yrke, utan at därom fatta det högsta begrep. Ockfå sade *Baron*: at en *tragisk Acteur* borde upammas på *Drottningars kndn*. Med detta eljest mindre grannlaga uttryck, ville han tvifvelsutän gifva tilkänna, at upfostran är et oundvikligt vilkor för en Skådespelares bildande; at rå-

het i federicke står at förena med en Acteurs anspråk på anseende och en odlad allmänhets bifall.

Garrick, af de största Snillen och kunnare kallad *den Engelske Roscius*, föddes i Hereford 1716. Redan i hans barndom röjde sig hans sanna kallelse: vid 13 års ålder skapade han en enskild theatre i *Lichfield*, der han ibland sina jämnåriga kamrater af begge könen utdelade de roller, som för hvar och ens natursgåfvor voro de mäst passande. Utförandet öfverträffade vida hvad man trodde sig kunna vänta af barn, och Sergeant Kites (*Garricks* egen rôle) intagande utförsgåfvor, hans liflighet och glada lynne blefvo länge i friskt minne hos ortens invånare.

Garrick kom til London 1737 i fällskap med den sedermera så namnkunnige *Samuel Johnson*. Han blef snart, af sin naturliga böjelse för Theatern, dragen både från sin började vetenskapsodling, och från sit föfök at i handel använda det capital han ärft af sin morbror. Han fökte de mest namnkunnige Acteurernes fällskap, gjorde sig känd af Theatrernes Föreståndare, och föfökte ofta sin talang at recitera vackra och omtyckta ställen i goda Theatrestycken. Han skref critiker öfver
A-

Akteurernes fätt at agera och at uttrycka sig, och han utgaf sina anmärkningar på trycket: man röjde i dem utan möda den mogna och skarpsynta kännaren, som utan bitterhet bemödade sig at reformera Engelska Theatern, och at uphöja den til et sannt värde.

Han hindrades af sin blygsamhet, at utan förutgångna förfök visa sig på någon Theatre i Hufvudstaden. Han begaf sig derföre til *Ip/wich*, spelade en rôle i *O-ronooko*, och möttes af et bifall, som vida öfversteg hans väntan: detta bifall ökades beständigt vid hvarje ny rôle han valde, och denna stads invånare skola aldrig förgäta, at Englands största Theatraliska Snille på deras loford grundat sin förelats, at helt och hållit offra sina talanger åt Theatern.

I London spelade han första gången *Richard III:s* rôle, på Theatern i *Goodman'sfields*. Hans lätta, naturliga, familiera och likväl starka action förlatte i början alla Granskare i villrådighet, huru de borde anse en så aldeles ovanlig förändring. Våldsam öfverdrifna åtbörder, röstens högsta spänning, des derpå följande hastiga fall, mekaniskt afmätta och noga beräknade för at förvåna, utgjorde före Garricks tid hvad man kallade declamation.

tion. Det var deremot något aldeles nytt och främmande, at höra orden naturligen uttalas, at se acteurens gester och anletsdrag utan tvång och öfverdrift fullkomligt öfverensstämma med den känsla han ville uttrycka. Det dröjde likväl icke länge förr än Åskådarnes villrådighet öfvergeck til den högsta förtjusning och beundran. När man berättade *Richard* at *Buckingham* var tilfångatagen, och den förre uttalade dessa ord:

— Off with his head!

So much for Buckingham!

förstod Garrick gifva sin blick och sina åtbörder så stor vigt och märkbarhet, och han uttryckte en så djup och synbar förnöjelse öfver denna händelse, at Åskådarnes mångdubblade bifallsrop förkunnade Acteurens säkra triumf.

Den unge Acteurens rykte blef snart så stort, at de äldre Theatrene *Drury-lane* och *Covent-garden* stodo innan kortt nästan toma, under det de mest lysande sällskap ilade til *Goodman'sfields*: torg och gator upfylles där beständigt af dyrbara equipager. Allmänheten var så öfvertygad om hans öfverlägsna skicklighet, at man icke kunde neka honom sin beundran utan fara at misstänkas för okunnighet och en falsk smak. De som hade sett och

och beundrat äldre Acteurer af högt värde, nödgades bekänna, at Garrick öfverträffade dem alla i mångfaldigheten af roller, och jämnliknade hvar och en af dem i dets hufvud-rôle. *Pope*, som varit stor beundrare af Acteuren *Betterton*, blef så betagen af *Garrick*, at han sade sig frukta den unge mannens undergång, då han förutsåg, at han snart skulle höja sig öfver alla Medtäflare. *Garrick* visste värdera et stort Snilles bifall. "Han lyste fram", säger en annan Författare, "som en *Newton* för Theatern. Han utbredde nytt ljus öfver actionen; han bannlyste där svärmeriet, det högtrafvande och grimacerne; han återförde på Theatern actionens naturliga, enkla och glättiga behag."

Quin, som förut ansågs för Londons första Tragiska Acteur, kunde icke dölja sit misnöje med *Garricks* ovanliga framgång. Sedan han noga betraktat hans action i flere betydliga roller, yttrade han, "at om detta sätt öfverensstämmer med de fanna reglorna, hade han sjelf och alla andra Skådespelare ofelbart förfelat dem"; och då man berättade honom, at *Goodman'sfields-Theatern* hade hvarje afton et ovanligt tillopp af nyfikna Åskådare, tillade han, "at *Garrick* liknade en ny religion: *Whitefield* hade också haft tillop för en tid; men

men alla skulle snart återvända til den gamla kyrkan". *Garrick* svarade med et epigramme af sund och vigtig moral:

Pope *Quin*, who damns all churches but his own,
Complains that heresy infects the town;
That *Whitfield Garrick* has misled the age,
And taints the sound religion of the stage:
Schism! he cries, has turn'd the Nations brain;
but eyes will open, and to church again.
Tou great Infallibel! forbear to roar,
Thy bulls and errors are rever'd no more;
When doctrines meet with general aprobatation
It is not heresy, but reformation.

Man kan svårligen afhålla sig ifrån at tilägna detta epigramme en och annan andelig och politisk Nitälskare i vår tid.

När *Goodman'sfields theaters* Föreståndare, *Giffard*, såg hvad tillopp *Garricks* mästerliga action förskaffade honom, och at bänkarne voro toma, då detta namn saknades på Affischerna, drog han ej i betänkande, at med den unga acturen jämt dela hela sin vinst: detta underlät icke at öka denna sednares oförtrutenhet. Han visade sig lika öfverlägsen i rôler af aldeles stridig natur, och han öfvergick med lätthet från den ena til den andra: efter en långvarig och mödosam rôle i en Tragedie, visade han sig genast med lika framgång i en farce. Den djupa smärta han väckt hos åskådaren, i *King Lear* eller

ler *Richards* rôler, skingrades snart af de mest skalkagtiga och lustiga gycklerier i *the lying Valet* och *the School Boy*. Hans rykte växte beständigt: en beskickning från Irland anmodade honom at visa sig på Dublins theater under Juni, Juli och Augusti månader. Han fullgjorde denna önskan, och han öfverträffade snart äfven det stora begrep man i förväg gjort sig om hans talanger. Hans blotta namn verkade likasom med en trolldomskraft, och fatte hela folksamlingar i rörelse, som skockade sig til Theatern. Denna trängsel under de hetaste sommarmånaderna förorsakade i Dublin en farlig epidemisk sjukdom, hvilken man kallade *the Garrick fever*. — Han blef 1747 delägare i *Drury-lane's* theater: han öppnade den, samma år, med en mästerlig Prologue, författad af hans vän *Samuel Johnson*. Ordning och anständighet voro de första föremål, på hvilka han, i egenskap af Theaterföreståndare, fästade sin upmärksamhet. Hans outtröttliga granskning och omtanka, icke mindre än hans efterdöme, uphöjde Theatern efter hand, ifrån en nödfalls samlingsplats för fyslös dagdrifvare, til en verklig Skola för värtaligheten, smaken och sederna. Han fordrade samma ordning och noggranhet vid repetitionerna, som under sjelfva up-
fö-

förändret. De Acteurer, som tagit sig den vanan, at vårdslösa sina rôler, och at med säker contenance ifylla hvad de förgåtit, blefvo af honom alfvarsamt återförde til deras pligt, at med mera agtning bemöta Publiken och Författaren. Hans val af personer för Theatern, hans fördelning af rôlerna och hans undervisningar i alla grenar af denna konst, skulle nödvändigt utfalla til allmänhetens och sjelfva inrättningens fördel, då de härledde sig från en verklig och stor kännare.

Garrick gjorde, i sällskap med sin Fru, en resa genom Frankrike och Italien, åren 1763, 64 och 65. De möttes öfver alt af täta hedersbevisningar och bjudningar i de mest lysande hus och sällskap. Han blef ofta anmodad at visa den talang, af hvilken han ägde sin namnkunnighet, och han mötte fällan en sådan önskan med afslag. Ockfå kostade det honom altför liten möda at i detta affeende villfara sällskapet. Han kunde, utan minsta förberedelse, förbyta sig sjelf i hvilken character som helst, alfvarsam eller löjlig, och i ögnablicket uttrycka hvarje passion i människohjertat. Den hastigaste öfvergång från våldsam raseri, och äfven ursinnighet, til den mest ytterliga glättighet, var för honom helt lätt och naturligt. — En Ita-

Italiensk Prins bad honom visa sig en rörande scene ur någon af de mest beundrade Engelska Tragedierne. *Garrick* reciterade genast *Machbeths* Soliloqvium, då en dolk visar sig för en mans förvirrade imagination, som är i begrep at begå et grufligt mord. Hans lågande blickar, hans dystra röst och talande åtbörder röjde snart den öfverlägsna talangen. — Man finner et ännu märkligare vedermäle af denna fällsynta mannens förmåga i sit yrke. Under hans vistande i Paris, träffade han, i et talrikt och lysande sällskap af bägge könen och af bägge Nationerne, den namnkunniga Actricen *la Clairon*. Samtalet vändes snart åt Vitterheten, och man underfökte värdet af de största Engelska och Fransyska Författares arbeten för Theatern. Sällskapet öfvertalade *Garrick* och *la Clairon*, at visa deras Theatraliska talanger i några deras favorit-roler, och detta skeddde til de närvarandes högsta förtjusning. Denna vänskapsfulla täflan varade flera timmar, med mycken värma och liflighet å ömse sidor. De närvarande Engelsmännen gäfvo företrädet åt *la Clairon*, och Fransoserne visade *Garrick* samma artighet. Den sistnämnde flöt med, at först berätta, och sedan föreställa, en verklig händelse, hvar til han sjelf varit vittne under sin resa i

Frankrike. "En Fader", fode han, "lekte med sit barn vid et öpet fönster. Genom et olyckligt bemödande sprang Barnet ur Fadrens armar, föll på gatan och kroffades på stället". *Garrick* författe sig derpå sjelf i den ställning, hvori han såg Fadren då Barnet föll. Denna föreställning af förtviflan, uttryckt i sorgens tyfta, men kraftiga språk, författe alla närvarande i häpenhet och tårar. *La Clairon* ilade i *Garricks* famn, kyfste honom, och bad hans Fru om förlåtelse för detta sätt at uttrycka sin beundran.

Garrick blef 1773 ensam Föreståndare af *Drurylane*. 1776, vid ungefär 60 års ålder, sålde han sin andel i samma Theater, och tog sit beslut at öfvergifva scenen. Han ville likväl förut visa allmänheten, at han ännu ägde samma förmåga at röra och behaga, som i sina yngre år. I denna afligt visade han sig ännu i några af *Shakespeares* hufvud-roller: *Hamlet*, *Richard*, *Lear* o. s. v. Han spelade *Richard* på uttrycklig befallning af Konungen, som var förundrad at se en ålderstigen man ännu ila öfver stridsfältet med så mycken eld och styrka. När han sista gången spelade, och hade slutat sin role, gick han långsamt fram mot Åskådarne med synbar och oförfädd innesrörelse och ned-

fla-

flagenhet. All möjlig förberedelse hade icke kunnat gifva honom nog styrka för detta rörande tillfälle. Han bugade — teg — under allmänhetens spända upmärksamhet. Efter en kort tyftnad, återkom han från sin förvirring, och tildalade sina Åskådare:

”Ladies och Gentlemen!”

”Det har varit en vana, at i min närvarande belägenhet sluta med et affkedstal. Detta var äfven min affigt; men jag fann mig då lika litet äga förmåga at skrifva, som nu at framföra det.”

”Rimmet och métern och inbillningens språk skulle icke kunna förenas med mina närvarande känslor. Detta är för mig et förfärligt ögnablick: jag skall nu skiljas från dem, som beständigt omfattat mig med ömhet och ynnest, och just på detta ställe, der jag åtnjutit denna tilgifvenhet.” (Här afbröts hans tal af strida tårar).

”Mit framtida öde må blifva huru som helst, men känslan af Er gödhet skal alltid förvaras här (han lade handen på sit hjerta) djupt fästad och orubblig.”

”Jag vill gerna hos mina Efterträdare erkänna en vida större skicklighet, än min; men jag trotsar dem alla, at uprigtigare och mera ihärdigt än jag bemöda sig at förtjena Er ynnest, eller at lifligare njuta den.”

den." — Efter en djup bugning drog han sig nu tillbaka, under en talrik och lysande famlings tårar och mångdubblade bifalls-tecken.

Denna stora man för Theatern var tillika en dygdig och välgörande man i sammanlefnaden. Man har anmärkt, at han tycktes samla rikedomar, endast för at dermed hjälpa nödlidande. Redan i början af sin lysande framgång, och då hans förmögenhet ännu var obetydlig, såg man honom alltid färdig at bistå hvar och en, som anlidade honom om hjälp. Det var nästan utan exempel, at han mötte någon med afslag. En och annan händelse i denna väg torde förtjena at anföras. En af hans vänner bad honom gifva något litet åt en behöfvande Enka. "Huru mycket?" frågade *Garrick*. — "En eller två guinéer". — "Nej, det kan jag icke". — "Gif då hvad Ni vill" — hvarpå *Garrick* framräckte en sedel på 30 pund. — En Fru, som hade intet annat anspråk på hans välgörehet, än at vara bekant med hans släktingar i Lichfield, begärde hans bistånd, och erhöll genast 100 pund. — En man af börd, som ägde allmän aktning och tilgifvenhet, hade emot sin sedel, af *Garrick* fått låna 500 pund. Han hade sedan, genom oväntade händelser, råkat i mycken

ken skuld. Hans vänner och anhöriga, af hvilka han var mycket älskad, hade beslutat at betala hans Creditorer, och dertil utfatt en vifs dag, då de alla skulle infinna sig. *Garrick*, i stället för at göra sin fordran gällande, skref et bref til den förstnämnde mannen, sade sig hafva hört, at han och hans vänner öfverenskommit om en glad sammankomst, och at dagens högtidlighet skulle firas genom en lusteld: han bad derföre, at den innelyckte skuldfedeln på 500 pund äfven dertil feck användas. — En vifs namnkunnig Läkare var ofta i *Garricks* hus. Han berättade denne en dag, at hans affairer icke voro de bästa, och at han aldeles icke visste hvad utväg han skulle taga, om han ej af någon vän fick låna 1000 pund. "Tusen pund!" sade *Garrick*; "det var en förfärlig summa. Men hvad säkerhet har Ni då at erbjuda?" — "På min heder" svarade Läkaren, "ingen annan än min egen." — "Det är en artig man" sade *Garrick*, i det han vände sig til sin hustru, "han vill låna 1000 pund på sin person. Nå väl, jag känner en man som på min begäran skall låna Er den summan" — hvarpå han skref en anvisning på sin Bankvier, utan at sedan någonsin derföre mottaga betalning. — Han hade beständigt

vissa allmofse-utdelare, åt hvilka han lämnade betydliga lumnor, hvarmed de, efter eget behag, skulle i tyfthet bifå nödlidande. — Den välgörande inrättningen, för ålderstegna och fattiga Acteurs understöd hade at tacka *Garrick* för 4500 pund. — Hans lefnadsfätt var svarande emot hans rikedom: hans bord var läckert, hans betjening talrik, och hans eqvipager lysande; men alla utgifter voro beräknade med den yttersta economiska noggranhet, och fingo aldrig uptaga hela hans inkomst. En ganska betydlig del deraf belpardes för nödlidande medmänskors bergning. — Personer af högsta värdighet, Statsministrar, andre höga Embetsmän, förnäma Utländningar, män af all slags förtjenst, Snillen, Konstnärer, Författare, sökte och idkade hans umgänge. Han åtnjöt beständigt de mest smickrande vedermälen af allmän och enskild aktning, hvaraf Läsaren torde tillåta mig at anföra et och annat exempel. — Då *Garrick*, under en landresa, kom i Lord *Chathams* granskap, möttes han af et skaldebref ifrån den store Statsmannen, som bjöd honom at komma och se "en Statsman utan magt och utan harm; som icke hatade Gunstlingarne, och var lyckligare än de; som icke krökte sig under något

ok,

ok, och icke kröp för bifall; och som dyrkade endast Friheten och Lagarne:"

"Come then, immortal spirit of the stage,
Great Nature's proxy, glass of ev'ry age;
Come, taste the simple life of Patriarchs old" . .

— *Garrick* förlummade sällan, at vara ähö-
rare af debatterne i Underhuset, i synner-
het då han visste, at någon vigtig fråga
skulle upkalla de största Talarena. Då han
om våren 1777 således var närvarande,
upkom en häftig ordväxling, som syntes
villja öfvergå til ytterligheter, och satte
Huset i stark gäsning. Det blef då af nå-
gon anmärkt, at *Garrick* var närvarande,
och at Galleriet vid et sådant tillfälle bor-
de vara tomt. *Burke* upsteg och hemstäl-
de, om det vore anständigt och tackfamt,
at från deras debatters afhörande utestän-
ga en man, hos hvilken de alla stodo i
förbindelse, och som var den store Mästa-
ren, i hvars skola de hade lärt värtalig-
heten. Han sade sig för sin egen del haf-
va at tacka *Garrick* för sina framsteg i Ta-
lekonsten, utbredde sig vidlöftigt öfver hans
förtjenster, och understöddes med mycken
värma af *Fox*, *Townshend*, m. fl. hvilka
med de största låford uphöjde deras gamla
Lärmästare, som de kallade honom. Der-
på följde Underhusets enhälliga beslut, at

Garrick skulle undantagas ifrån den allmänna befallningen, at lämna Galleriet.

Han dog den 20 Januari 1779. Hans stoft hvilar under hans älskade *Shakespeare's* grafvård.

Om Hållskjutsen.

Ibland de många hinder, som besvära det Svenska Jordbruket, synes vår Hållskjutsinrättning vara det mäkt landsfördärfveliga. Både en offentlig Comité och flere enskilda Medborgare hafva tid efter annan gjort grundeliga föreställningar emot denna förödande misshushållning; men Patriotismen bjuder, at denne grundade och billiga klagan åter förnyas, til deß den af en välgörande Öfverhet höres, och visligen afhjelpes. Under en Konungs styrelse, som har Folkets välfärd til sit enda föremål, står alt at hoppas.

Forntidens förtryckande Våldgästning och Friksjuts aflystes väl redan år 1285 af Konung Magnus Birgersson genom den namnkunniga Alsnö- Stadgan, til följe hvar af ingen Bonde var pliktig, at skänka något

got åt Resande, eller bestå fri skjuts åt någon, som icke därå unfått Konungens Bref; men länge efteråt föregåfvo sig många obehöriga personer vara resande i Rikets ärenden, och blef jämväl i Calmare-Recess, af år 1483 §. 3, 5, Bonden åter ålagdt, at gifva hvar färdande Herrskap foder för intet åt 2:ne Hästar. Til följe af Norrköpings Beslut och Allmogens beviljade Hjelp af den 22 Mart. 1604, samt Konung Carl IX:s däruppå utfärdade Mandat, skulle hvar Bonde, så väl half, som helbesuten, såsom ock hvar Torpare gifva 2 Mark i Skjutsfärds-penningar om året, därmed de, som uti Kronans värf blefvo skickade, kunde draga til Gästgifvare och där tära, samt lega sig Hästar. Adeln, och deras tjenare, skulle ock betala, hvad de af Kronans Bönder bekommo; och skulle skjutsen om somnaren godtgöras med en styfver Häften, och om vintern med en och en half för milen. — Uti Örebro Riksdags-Beslut af d. 5 Febr. 1614, och Finska Ständernas af d. 30 Julii samma år, klagas åter öfver den otilbörliga skjutsning och gästning, samt öfvervåld, hvarmed Allmogen besvärades; dock ville Allmogen icke undandraga sig, friskjuts för dem, som reste med Konungens, Enke-Drottningens och Her-

tig Johans pass, eller af Ståthållaren af-
 färdades til Konungen, blott de befriades
 från fri fordenskap, skjutsning och gäst-
 ning af andra resande. Detta confirmeras-
 des genom K. Gustaf Adolphi Förordning
 af d. 3 Febr. 1615; dock skulle Krigs-
 folk vid Durchtåg hafva mat och öl för
 intet, samt undfå Hästar til Trofs och åt
 fjuka. Ehuru redan år 1285 stadgades,
 at i hvarje By en Gästgifvare skulle fin-
 nas, som emot betalning skulle skaffa Re-
 sande förplägning; så privilegierades dock
 först år 1615 ordentelige Gästgifvaregår-
 dar med vissa ränte-friheter, och det i mö-
 jeligaste mätto uppå en och en half mils
 afstånd ifrån hvarandra, emot skyldighe-
 ten, at hålla et stadgadt antal Hästar och
 resetyg til vägfarandes tjenst, för 4 öre
 milen åt Embetsmän och Adeln, men åt
 andra efter öfverenskommelse. — Sedan
 uti Riksdags-Beslutet af d. 12 Nov. 1635
 ytterligare klagan fördes öfver egenvillig
 skjutsning och gästning, så skärptes förre
 Stadgar, och förhöjdes skjutslegan genom
 Drottning Christinas Förordning af d. 29
 Jan. 1636 til 5 öre milen om Sommar- och
 Vinter-månaderne, samt 7 öre Silfvermynt
 Höst och Vår, för hvar Häst. — Likmä-
 tigt Riksdags-Beslutet af d. 23 Febr. 1642,
 §. 6, åtog sig på 2. ne år hvart Skatte-
 och

och Krono · Hemman 3 Daler och hvar
Frälse · Hemman 6 Mark Silf:mt i Skjuts-
färds · penningar, och ingingo äfven vid
1649 års Riksdag de fläste Provincer uti
denna Bevillning, för at blifva obefvärade
och frie för Kronones skjutsfärder och gäst-
ningar, samt körslor och forslor, undan-
tagande vid Krigsfolkets fram- och åter-
tog; men de Landsändar, som ej ville er-
lägga dessa Skjutsfärds · penningar, skulle
skjutla hvar och en, som med Pafs reste i
Kronans ärender, och skulle jämväl enligt
samma Riksdags · Besluts 6 §., den All-
moge, som affides i Soknen eller i Häradet
bodde, vid stråkvägarna, där Landshöfdin-
gen förordnade, hafva tilstädes hvar vecka
två dagar sina Hållhästar. — I Drottning
Christinas Gästgifveri · Ordning af d. 1 Oct.
1649 utfästes skjutslegan til 6 öre Silf:mt
milen, hela året igenom, som ock ytterligare
stadfästes i K. Gästgifveri · Ordningen af d.
11 Aug. 1651, men för Finland och Norr-
land utfattes den, för alla årstider, til 4
öre Silf:mt milen. Ständerne förklarade sig
ock då ganska nöjde med de Förordnan-
den och Band, som på Gästgifvare och
Krögare lagde voro, samt förbundo sig
godvilligt biträda Landshöfdingarne vid
Skjutsfärdsverket och vid nya Krogbyggnad-
er. — Utom K. Gästgifvare · Ordningen
af

af d. 29 Aug. 1664, som länge tjente til rättetnöre, utfärdades under K. Carl XI:s Regering 8 diverse Förordningar til skjutfens närmare reglerande och til förekommande af föröfvade missbruk. Sedan skjutfärdspenningarne ifrån år 1664 af hvar Hemman utgått, och allmänneligen förökt den uti det segerrika 17:de Seculo tilkomna dryga Mantals-räntan, så uphätades ändteligen genom 1696 års Tågordning friskjutfen för Krigsfolket, men i det stället skulle en Durchtägs-gård öfver hela Riket utgöras, enär Durchtåg förelopp, hvaraf de Landsorter, som mäst blifvit befvärade, och de som legat vid stråkvägarne, skulle unfå betalning för sina Hästar.

Sedan en ordentelig Hållskjuts förut på de större, och efterhand på de mindre vägar, blifvit Allmogen ålagd, hafva Gästgifvare fått tillfälle, at småningom undandraga sig från deras, emot förskoning af rotering och befrielse från flera utskylder och belvär, ålagda skyldigheter. Dem ålåg det i början at dels ensame, dels med understöd af någon Reserve, från nästa Byar, beförja om all skjuts, samt at utan färskild betalning hafva et vist antal af vagnar, kärror, flädar och sadlar i beredskap. De hafva således tilkommit, för at lindra Allmogens tyngder; men de hafva

va sedan til en stor del uphäft sig til
 egenvilliga Disponenter af den inkomman-
 de Hållskjutsen, och undanhållit egna Hä-
 star, eller illa betjent de Resande, då de
 sjelfve, emot dryg afgift, för några Hem-
 man åtagit sig skjutshållningen. Bönderne
 hafva vid flere Riksdagar klagat öfver Gäst-
 gifvarens dem tilfogade förtryck, och ur-
 akthållighet af 1664 års Gästgifvare-Ord-
 nings 13, 14 och 15 §§., som K. Reso-
 lutionerne på Allmogens Besvär år 1720,
 §. 20, 1723 §. 17, och 1727 §. 47, när-
 mare utvisa; ej heller har Byggn. B:s
 XXVIII: 6, K. Gästgifvare-Ordningen af
 d. 12 Dec. 1734, §. 12, och K. Förklarin-
 gen om Gästgifvare-skjutsen af d. 11 Dec.
 1766, §. 11, til denna dag förmått afbö-
 ja detta missbruk. Gästgifvare sköta nu
 vid sina privilegierade lägenheter förnämligast
 egna värf och krögerier, och lämna
 skjutsvården åt en deras Dräng, kal-
 lad Hållkarl, hvars beredvillighet svårli-
 gen utan drickspenningar erhålles; han
 mistänkes äfven på goda skäl, at hafva
 någon egen vinst til föremål, då han ej
 fällan, under förevändning at Hället är
 utgånget, visar sig som förespråkare för
 en högre skjutslega, än den Lag och För-
 fattningar medgifva. De i nysberörde K.
 Förklarings 14 och 18 §§. utfatte viten
 af

af 6 par spö och 50 Daler Silf:mts böter, för dylika öfverträdelser, hafva merendels blifvit döde bokstäfver; rätta sammanhanget kan också utan mycken svårighet dölas, då den dyrare Extra-skjutsen äfven i de inrättade Dagböcker inskrifves, samt efter omständigheten föres på den följande dagens räkning.

Hållskjutsbördan har ganska ojämnt kommit at betunga Hemmanen uti Riket, utan at någon ändring skett i den förra Grundskatten. Skjutslegan, ehuru densamme til det numeraira talet tid efter annan blifvit förökt, har dock illa erfatt Allmogens skada. 1649 års stadgade Skjutslega af 6 öre Silf:mt förhöjdes på vissa ställen genom K. Brefvet til Landshöfdingarne af d. 13 Dec. 1718 redan til 8 styfver, men stadfästes icke öfver alt å Landet til 8 öre Silf:mt milen, och i Städerna til 16 öre dito, förrän genom 1734 års K. Gästgivar-Ordning 14 §.; dock var myntets värde länge förut til hälften förfämradt. Vid 1756 års Riksdag förhöjdes legan med 4 öre Silf:mt, så at ifrån 1757 års början en mil betalades med tolf styfver å Landet, och dubbelt däremot i Städerna. År 1786 föröktes ytterligare Legan, på Bonde-Ståndets anhållan til 16 styfver milen, men 4 skilling svarade allenast emot 4 styf-

styfver år 1649, och utgjorde således i
 sjelfva verket en tredjedel mindre, än den
 tidens skjutslega; ännu ringare befinnes den
 ersättning vara, som Allmogen njuter för
 Krono-skjuts, hvilken likmätigt K. Resolut.
 på Allmogens Befvär af d. 20 Nov. 1786,
 §. 19, icke för Kronans känning kunde
 förökas. I K. Förordningen om Skjutsle-
 gans Förhöjning, af d. 26 Januarii 1779,
 läses, at sedan Rikets penningevärde hun-
 nit stadgas, har K. Maj:t funnit, at All-
 mogen, oaktade 2:ne gångor redan erhåll-
 na Förbättringar, ändock icke kommit til
 åtnjutande af hvad med rätta för Skjuts-
 legan belöper, och således, så väl som i
 anledning af Allmogens anfökning vid den
 öfverståndna Riksdagen, förordnat, at ifrån
 d. 16 Martii 1779, Allmogen skulle, så
 i Sverige som Finland, erhålla för en
 Häst i skjutslega 4 skill. milen, för en
 Vagn 8 r:ft., en Sadel 4 r:ft., en Släda
 4 r:ft. och för en Kärra 4 r:ft; men för
 Städerna, som förut njutit dubbelt emot
 Landet, förblef Skjutslegan, såsom tilföre-
 ne 6 skill. milen. Likaså skulle Gästgif-
 varegårdarne Rotebro, Barkarby, Fittja,
 Lenna och Enstad erhålla 6 skill. både til
 och ifrån Stockholm, såsom ock til de å
 alla sidor närmast belägna Gästgifvaregår-
 dar. — Til följe af Kongl. Maj:ts nådig-
 ste

ste tilstånd, förhöjdes genom Öfverståthållare-Embetets Kungörelse af d. 21 Julii 1787, Skjutslegan ifrån Stockholm til de närmaste Gästgifvaregårdar, så väl som andra ställen utom Tullarna, til 10 skill. 8 r:ft. milen, och skulle för en Vagn i milen betalas 1 skill., en Kärra 6 r:ft., en Sadel 6 r:ft. och för en Släda 6 r:ft., samt desutom 1 skill. för hvar Häst i inskrifningspenningar vid Packartorget, til den utfleda Politiebetjeningens aflöning.

I K. Kungörelsen om Skjutslegans förhöjning af d. 31 Martii 1789, läses, at Allmogen vid Riksdagen förestält, huru som skjutslegan vid jämnförelse med inrättningens första grund, samt tidernas och varuprisens förändrade beskaffenhet, ej til fyllest svarade til hälften emot hvad för sådan skjuts i förra tider betalades, eller mot de svårigheter, hinder och kostnader, som skjutsnings-skyldigheten Allmogen tillskyndar; hvarföre ock K. Maj:t, och på det Allmogen må destomer blifva i stånd at fullgöra sina utlagor och öfriga befvär, funnit sig föranlåten förordna, at Håll- Reserve- och Gästgifvare-skjuts, under kriget, och tils vidare, ifrån d. 1 Junii 1789, betalades af alla Resande med 8 skill. milen för hvar Häst, både i Sverige och Finland, dock med det undantag, at
Kongl.

Kongl. Maj:t och Kongl. Familjen skjutades emot den dittills vanliga legan. — Igenom K. Kungörelsen af d. 28 Maji 1789 förordnades, at Städernas Borger-skap, och de, som skjutsen derstädes underhålla, äfven ifrån d. 1 Junii s. å. skulle njuta lika stor skjutslega, som Allmo-gen å landet, eller 8 skill. milen. — I K. Kungörelsen af d. 1 Nov. 1792, förklarades, at Kongl. Maj:t och K. Familjen ville hädanefter erlægga lika betalning med andra Resande, af 8 skillingar milen; dock så, at dymedelst ingen rubbning skedde i det, som angående Kronoskjutser och Durchmarcher förut vore stadgadt, och som af Stats-Cassan betalas. Som Kongl. Maj:t tillika vore sinnad, at under Refor-gifva efterdömen af fogligt och varsam-t körande, så befallas alle Resande at sig likaledes därefter rätta, så at skjutsandes hästar och körredskap ingen skada tilfogas, vid den plikt, som Lag och Förordnin-gar utstaka. Denne Lega af 8 skillingar milen, såsom svarande emot 8 styfver år 1649, vore verkeligen til en fjerdedel förökt emot den tiden, som var Hållskjut-sens egentelige början, då nämligen betal-ningen sker in specie; men denne vinst förfvinner vid Riksgälds-fedlarnas nu va-rande (vid medlet af October 1798) vär-

de: om skjutslegan derefter, som den bör, blefve jämkad, borde den höjas til minst 12 skill. milen. Värde å varor och dagsverken har ock i senare tider blifvit mångdubbladt, samt Bondens utskylder och vexationer märkeligen förökte. Antalet af vägfärande Ståndspersoner, Embetsmän, Marknadsfarare och Brunsgäster, har emot förtra tider mycket tiltagit, och fällan vill nu mera någon trötta egen Häst öfver en til tvänne mil; Landmannens hinder hafva således, til enskild och allmän skada, blifvit i detta Seculo högeligen förökte.

Mängden af Gästgifvaregårdar i Sverige och Finland beräknas öfver 700, och om på det antalet fördelas 6 Håll- och Reserve-hästar, så stiger hela beloppet hvarje dag til 4200, och hela året om til 1,533,000 Ökedagsverken. Om vid de mindre nyttjade vägar i aflägsna Provincer, hållet blott kan bestå af 2 til 4 Hästar, så förödes gemenligen därstädes mera tid på en längre väg ifrån Gästgifvaregården. Nära omkring Stockholm stiger somligstädes antalet af de Hästar, som Gästgifvaren bör hålla, jämte Håll- och Reserve-hästar til 29 st.; men allmänaste beloppet vid de förre Stråtvägar finnas vara 18 Hållhästar, och kunna Extra skjutler utöfver hållet icke möjli-
gen

gen til något vist antal bestämmas. I Upland, så väl som i flera Provincer skjutfas vanligen 24 gånger om året för en hel Gård, och då 2:ne dygn vid hvarje skjutsfärd förspilles, så åtgår således nära en sjuendedel om året. Somligstädes skjutfas ock bevisligen för et halft Mantal hvar 3:dje vecka, eller nära 17 gånger om året; ja, en enda Gästgifvaregård medtager, efter blott 6 Hästar om dagen, årligen 2190 Öke-dagsverken, om ock allenast et dygn på hvarje skjutsfärd räknades; men detta antal synes åtminstone böra fördubblas. Det fordras tid at laga sig i ordning til skjutsfärden, och at lko Hästarne, hvilka samma dag icke kunna nyttjas, emedan Bonden klockan 6 om aftonen skall vara med dem vid hållet; den andra dagen förrättas skjutsen, och vid hemkomsten, den tredje dagen, äro både Häst och Karl uttröttade. Om Skjutsbonden är 2 til 4 mil från hållet boende, som i de Norra Provincierna ej är ovanligt, och i Finland somligstädes kan gå ända til 6 mil, och om han tillika måste til fots hämta sin Häst, hvilken i skjuts blifvit tagen 2 mil längre bort, och, som ej sällan händer, i et ohyggeligt väder om mörka natten, så har den stackars Bonden med en plåts förtjenst, men med

en utmattad kropp, och med en uttömd matfäck samt fodrets onyttiga spillning, tilbragt 3 til 4 dagar på 8 til 12 mils väg; under denna tid har åkermusten, eller den passande fånings- och bergningsdagen kunnat gå honom ur händerna. Han kan desutom nödgas göra en omväg til sin telas och sit åkedons hämtande från Gästgifvaregården, hvilka persedlar den Resande icke behöft. Får Bonden skjuts genast vid ankomsten til hållet, så nödgas han återvända til Gästgifvaregården, och ej därifrån begifva sig förän kl. 6 om aftonen den andra dagen. Somligstädes i Finland måste Bönder, som äro långt ifrån Gästgifvaregården boende, kvarstanna hela veckan på hållet, och under den tiden skjutsa få mycket möjeligenske kan och erfordras. Ibland får Bonden, så i Finland som Sverige, förgäfves vänta uppå skjuts, och måste sluteligen, med Öke-dagsverks förlust och slätt ingen förtjenst, fara hem ifrån hållet. En eller annan timmas uppskof eller väntan uppå skjuts, upväcker vanligen mycken otålighet hos Resande, som til äfventyrs blott anstält en lustresa; men på Åkermannens mera angelägna tids förlust räknas föga: lika som man, jag begriper ej med hvad skynt af skäl, i alla tider ansett det va-

ra Allmogens aldeles gifna skyldighet, at fortkaffa enskilde Relande, med hvilkas resor för vinning eller nöje Bonden likväl icke äger mera gemenskap, än de förre med Allmogens färder. Men omvårdnaden har i bägge dessa fall aldrig varit jämnt fördelad.

En Helgårds-bonde affärdar gemenligen sin Son eller Dräng med 2:ne Hästar til Gästgifvaregården, men då den hemmablifvande Husbonden blott eger två Hästar, så befinnes han utan nödigt biträde vid flera slags körningar. Efter hvad förut anfördt är, synes minst 3 millioner Dagsverken om året genom Hållskjutsen förödas; om då en enda kappe fäd för hvarje sådan förspild dag, genom använd flit hemma vid gården, kunde i förökt äring erhållas, så upstege årsvinsten dock för Riket til 93,750 T.r.

Om af $1\frac{1}{2}$ million årligen vid Hållskjutsen nyttjade Hästar hvar 1000:de ginge aldeles förlorad, så underkastades Allmogen dymedelst et oskyldigt lidande af 1500 Hästar; och det måste icke vara för mycket tiltaget, at vid hvar 100:de skjutsning, Hästar mer och mindre skadas, eller i förtid blifva förlamade och til jordbruk samt ytterligare skjutsfärd oduglige. Föreskriften i Byggn. B:s XXVIII: II.

at hvar, som af sjelssvåld Skjutschdft illa medfar, gælde åter efter thy, som thet md-tet varder, blifver merendels kraftlös, om ej kreaturet rent af stupar; och blifver det ändock tvifligt, huruvida then vågfarande thertil varit vållande. En Skjutsbondes armar äro äfven nog korrt, at behörigen räcka en til annan ort bortfaren Vederdelöman, som i någon måtto fördärfvat des Häft och refetyg.

En annan skada, som denne Skjutsinrättning medför, förtjenar icke mindre at behjertas, nemligen den synbara förfämringen af Folkets Seder och Hellsa. E-huru menniskan med skäl anses vara en fällskaps-varelse, bevifer dock förfarenheten, at store Folksamlingar vanligen icke äro gode Dygdeskolor, och detta i synnerhet då dagarne förnötas i fyslölöshet. Sveriges af naturen sedige och idöge Menighet förföres, ifrån de första ungdomsåren, uppå våra Gästgifvaregårdar til lättja, skörlefnad, dobling, fylleri, svordom och sturskhet. Af en sådan lefnad, samt af nattvak och förkylningar, kommer Skjutskarlen ej fällan sjuk och fördärfvad hem ifrån hållet; och hvad som ej minst gör Nationen olycklig, är den veneriske smittan, som därifrån ända til de från allmänna landsvägen mest aflägsna bö-

nin.

ningar kringspredes. — Det riksfördärfveliga hatet imellan Skattebönder och de så kallade Herrar, hvilke eljest med hvarandra hafva få litet obytt, härleder sig förnämligast från Hållskjuts färden. Herre-Claffen sträckes väl tämmeligen långt, då en Skjuts-gosse anser för sin mäst förfärlige Herre, hvar och en Laquay med courir-piska i handen, detta nya och vackra påfund af vårt högtbeprefade charitabla Tidevarf. Någon gång har ock Skjutskarlen verkligen kunnat vara utfatt för personlig misshandling, om han det ringaste vågat mucka mot en ung vettvilings käckhet, at köra en Svensk mil på en half timma. Då Skjutsbonden, som det ofta händer, sjelf icke fått följa med en sådan Refande, hvilken uphäft sig til sjelfrådig despot öfver Bondens välfångna egendom, släppes den svettige och skälfvande, om ej sönderbrutne eller sprängde Häften, efter slutad skjutsning, merendels handlös under bar himmel, äfven om kalla vinterdagen, utan at någon egenteligen vårdar sig om det arma kreaturet. Ännu mindre får vid et sådant tillfälle något hästfoder medtagas: hvad den skjutsfande icke hunnit upstilla vid Gästgifvaregården blifver vanligen Hållkarlens rof. Uti andra civiliserade Länder får

hvarken den resande Ståndspersonen eller dess Betjent röra vid tömarna, utan allenast den som Hästen eger, eller dess ombud, hvilken tillika genom de kraftigaste Lagar är fredad för alt öfvervåld; ännu mindre ombetros någon Resande, at ensam färdas med en legd Häst.

Vid flera Riksdagar har klagan af Bondeståndet blifvit anford öfver Hållskjuts-besväret; men den har antingen blifvit lämnad oafgjord, eller har den blifvit nedtyftad genom någon förökt lega. Det är imedlertid näppeligen begripligt, huru den Svenske sjelfständige Bonden icke länge sedan fökt genom kraftigare föreställningar vinna bot emot en så förtryckande landsplåga; hälft vår Allmoge är den enda i Verlden, som ännu njuter den äran, at utgöra et eget Riksstånd. Om ock här och där någon obetänksam Bonde vunnit tycke för skjutsfärds-vinsten och lefnaden, så är en sådan nära at anses som en förlorad Person för sit Hus och Samhället. En oordentlig vägstrykare, som fått mistycke för den stilla och trefliga huslefnaden, fullkomnar vift ytterligare sit fördärf genom Tings- Marknads- Auctions- och Krog-färder.

Sättet at afhjelpa Hållskjuts-besväret, måste icke vara svårare hos oss än i andra
Län-

Länder, hvilka merendels hafva mindre tilgång til Hö, än vi. Gästgifvare borde först oinskränkt fullgöra de dem, emot föruntta förmoner, ålagde skyldigheter, hvarjemte dem kunde göras anbud, at med vissa vilkor åtaga sig hela Hållskjutfen. Troligen skulle all skjutsfärd, enligt följande Calcul, och äfven med nu varande lega af 3 skilling milen, utan vidare anstalt bära sig:

	R:d.	fk.	r.
Til föda för 12 Hästar, utom dem Gästgifvaren förut är skyldig at underhålla, à 1 Lisp:d Hö om dagen, eller 4380 Lisp:d efter medelpris, 5 fk. 4 r:ft.	-	-	- 486:32.—
Hafra, 1 kanna om dagen, eller 68 T:r 14 kap:r, à 1 R:d. 32 fk.	-	-	113:46.8.
Halm, 4 Lafs för hvar Häst, à 1 R:d.	-	-	48:—
Årligt inköp af 2:ne förkörda Hästar, à 27 R:d. 37 fk. 4. r.	-	-	55:26.8.
För 6 Drängar, som särskilt kunna förtjena betydliga drikspenningar, utföres i lön och underhåll.	-	-	200:—
	-	-	— 904:9.4.
Saldo, behållning	-	-	190:38.8.

R:d. sp. 1095:—

R:d. sk. r.

Med en Häst göres ibland en och en half mils skjutsfärd några dagar i rad, hvarmed dageligen 12 skill. vinnas, eller ock förtjenas hvarannan dag uti fram- och återskjuts på samma väg, efter en dags hvila, 24 skill., som i bägge fall gör en årlig vinning för 1 Häst af 91 R:d. 12 sk.; utföres således för 12 Hästar i årlig inkomst.

1095: — —

R:d. sp. 1095: — —

Det behållna Saldo förmodas dock nära kunna fördubblas. Vinsten af Drängarnas arbete på de lediga stunder och dagar kan icke vara af ringa värde; genom biträde af så många armar och öfverflödigg spilling bör circulations-fädet eller artificielle ängs-culturen kunna drifvas til den största högd; och således genom tilgång af klöfver, vicker och ärthalm, artien af hafra merendels kunna försvinna. Hvar 6:te Hästs årlige afgang synes ock verkeligen vara i det högsta tiltaget, då det vilkoret förutfattes, at Egaren, eller des ombud, sjelf får köra Hästen, eller åtminstone rider som Postillon; i händelse skjutsfärden ej sker i följe med flera Resande, då det främsta åkedonet alltid köres af

Gäst-

Gästgifvarens Betjening. Äfven borde tyngden, enligt Lag, icke få öfverskrida i Skepd efter hvarje Häst, och hvilket genom en behörig väginrättning utan befvär kunde utrönas. — Om i öfrigt alle möjelige olyckshändelser af sjukdom, vanfkötsel och eldsvådor förmått afskräcka Människor ifrån diverse economiska företag, så hade Verlden alltid stannat i Näringarnas barnaålder. En god Husbondes eftersyn kan förekomma de fläste få kallade misöden. Parade-hästar, som öfverflödigt gödas inom stall, äro mäst utfatte för vådeliga sjukdomar och brådöd; och bör en Häst dageligen kunna utstå med sex fjerding svägs körning vid godt väglag, uppå en och en half timma; men ännu häldre må en fördubblad vinst hämtas hvarannan dag genom återskjuts, och hvilken lätteligen bör kunna verkställas genom inbördes öfverenskommelser Gästgifvare imellan, at hos hvarandra upföra egna stallbyggnader. — Om det skul le påstås, at til äfventyrs hvar 3:dje dag ingen skjuts eller förtjenst förefölle, och at således af den utförda vinsten i proportion borde afdragas; så kunde ock skäligen en tredjedel af den dryga utfodringen besparas. Då visse dagar ej finge skjutas, så borde förlusten ock kunna ersät-

fättas genom Jordbrukets bättre drift, genom vissa slögdearbeten, såsom Hofflagare, Hjul- och Vagnmakare. yrken, samt genom Qvarn-inrättningar, som drefvos med Hästar, eller ock ömsom med väder.

På vissa aflägsna orter torde icke mer än hälften eller fjerdedelen af det här upgifna hästantalet behöfvas, men så tarvas på andra ställen så många flere. Jämte Gästgifvare-skjutsen torde til en tid någon Reserve-skjuts, för oförmodade påkall, blifva nödig; men den kunde äfven ingå uti sjelfva entreprenaden; åtminstone borde Gästgifvares förlök, at undandraga sig vid elakt väder eller för annan orsak, vid närboendes upmärksamhet blifva mindre möjelige, sedan icke uppå några uteblefna Hållskjuts-bönder mera kunde skylas. En liten penninge-inkomst blefve för närboende Reserve-Bönder mera låckande, och tillika mindre skadlig, än för tusentals aflägsna Jordbrukare, som äro tvungne at färdas en lång väg, och at sedan förnöta sin tid med osäker väntning på skjuts. De närboende Reserve-Bönderne torde ock i synnerhet blifva missnöjde med den gamla Skjuts-inrättningens uphätvande, i händelse de ej ytterligare vid Gästgifvaregårdar nyttjades; men i dess stäl-

ställe, lika med den öfriga Allmogen, nödgades utgöra Kronoskjuts, och hvarifrån de til följe af 1766 års K. Förklaring angående Gästgifvare-skjutsen, §. 6, hittils varit befriade. Det är ock allmänt känt at vilse närboende, i synnerhet i granskapet af Stockholm, genom mutor til Hållkarlen skaffa sig lof til den så kallade *Snål/skjutsen*.

Sedan Hållstall blifvit i fullkomligt stånd, och sålunda Entrepreneurerna öfverlämnade, så synes ingen framtida underhållskostnad böra gravera Räkningen. Den betydelige tilgången på gödsel ersätter fullkomligen det befväret; hvarföre ock veterligen närboende Landhushållare somligstades med Häraden redan entreprenat, at bygga och underhålla Hållstallen, emot den förmonen at få begagna sig af den där fallande spillningen.

Den förste svårigheten, som kunde möta vid Hållskjutsens uphäfvande, synes bestå uti första förlagets anskaffande; men omtänksame Hushållare skulle troligen vilja gå i det längsta, för at i fred kunna odla sin jord, och at slippa få sina Hästar förlorade samt gödseln kringsspridd på landsvägen. Det blefve icke heller den minsta välsignelsen för Bonden, at få behålla sin Son eller Dräng hemma, oskämnd til

til feder och helssa; om ock Hästkreaturen med lika fäker vård i deras händer, vid skjutsfärden, kunnat anförtros. För Matmodren blifver det ock betydligt lindrigare at spisa dessa Personer hemma, än at ofta förle dem med sofvel-varor i en matsäck, för minst 2:ne dygn i fänder. Då Bonden undsluppe Hållskjutsen, skulle han äfven mera kunna betjena sig af Oxar, än af dyrfödda Hästar; och således kunna förle sig sjelf, och Riket i gemen, med en mångfaldigt förökt tilgång af kött, talg och hudar, som nu til en betydlig del utifrån införskrifvas. Om ock i Bergslagsorter mera Hästar, än Oxar behövas, så kunde Bonden därstädes, vid en för sig läglig tid och med Hästens ömare medfart, långt mera förtjena med foror, då han icke med skjutsfärder derifrån hindrades.

Om Skjutslagen efteråt icke befvärades med byggnader på Gästgifvaregårdar, och icke heller med annat årligt biträde, så skulle de förmodeligen finnas villige, at för hvart Mantal samman skjuta, en gång för alla, 2 Riksdaler til vitlö Hästars och Inventarii-perfedlars inköp, för hvilkas evärdeliga bestånd Gästgifvarehemmanen sedan blefvo lika ansvarige, som Rusthållen för Ryttarehästar och mon-

te.

teringar. Som Säteri-egare och Kungs-
Gårds-arrendatorer mycket betjena sig af
skjuts, och deras Frälsehemman och til-
lydande Bönder äfven hade formån af Håll-
skjutsens indragning, torde man kunna
vänta, at de med nöje skulle bidraga til
et så patriotiskt understöd; men som Bo-
stalls- Post- och äfven Reserve-hemmans
Innehafvare, om nämligen de sistnämndas
biträde ytterligare behöfdes, med skäl
kunde undandraga sig, lå torde af Hem-
manens totala belopp, 80,713 Mantal,
circa en sjettedel afgå. Medelst följande
Calcul torde saken tydeligare kunna up-
lyfjas:

	R:d.	sk.
Til 6 Inventarii-Hästars inköp vid 700 Gästgifvaregårdar, eller til- samman 4200 st., à 27 R:d. 37 sk. 4 r.	-	- 116,666 : 32.
Förlag til Åkeden och Selar, som fördelas i proportion af Inventarii- Hästarnas antal vid hvar Gästgif- varegård, men utföres för 4200 Hästar à 4 R:dr.	-	- 16,800 : —

R:d. sp. 133,466 : 32.

Fem

Fem fjattedelar af Mantalens totalité
 utgjorde 67,260 fem fjattedels
 Hemman, men utföres et samman-
 skott af 66,733 och et tredjedels
 Mantal à 2 R:dr.

R:d. sk:

 • 133,466: 32.

 R:d. sp. 133,466: 32.

Om nu förtiden circa en tredjedel skul-
 le vara blotta Reserve-håll, uti en eller
 annan By sammanfogade, och uti dem in-
 gen entreprenade egde rum, få kunde de
 återstående tvätredjedelar af Gästgifverier-
 na, öfver hufvud, förfes med 9 Inventarii-
 hästar, eller efter hvarje Landsorts behof
 med mer eller mindre.

Troligen skulle vid en skjutslega af 8
 skilling, efter myntets fulla värde år 1788,
 samt vid erhållandet af et så betydligt
 Förslag, som här blifvit föreslagit, Gästgif-
 vare i gemen finna sin uträkning vid, af
 ensamme ansvar för Hållskjutten; heldst
 desse redan på några ställen med god ut-
 komst och förutan all försämd afgift, sko-
 la hafva åtagit sig hela Hållskjutfens full-
 görande. Om ock verkställigheten ej ge-
 nast öfver hela Riket kunde vinnas, så
 vore det redan lyckligt, om Landmannen
 vid de större stråtvägar ifrån den förstö-
 ran-

rande Hållskjutsen befriades. Efter all öfvertygelse torde dock mindre hinder visa sig på de ställen, där requisitionen af skjuts är nästan alltid lika inskränkt, än där påkallningen är större, och på en dag kan variera ifrån 6 til 60 Hästar. Jämtlands-Bönder hafva för några år sedan inom sig öfverenskommit om en skjutslega af endast 4 skilling för alla Länets egentliga Invånare, emot det vilkoret, at deras Ämbetsmän med lika skjutspenningar åtnöjdes, och hafva äfven Entreprenader, genom en uplyft Landshöfdings bemedlande, således blifvit verkitälde.

Vinsten af 190 Riksdaler vid 12 Hästars underhåll är icke aldeles obetydlig; och borde Vårdshushållningen, om den bättre inrättades, äfven kunna medföra mycken vinning. Utlänningar, som hitkomma, medgifva at de härstädes nära färdas för beloppet af de drickspenningar, som annorstädes utdelas, och finna äfven, at våre Skjutsbönder, hvilka af dem vanligen, efter utländska sättet, tillåtas sjelfve sköta tömarna, köra både fort och säkert; men beklaga sig, at ofta nödgas vänta på skjuts, och at ibland blifva utiätte för i städiga och vid Seldonen ovane hästar. Ifynnerhet finna de den omständigheten ledsam och otjenlig, at de vid resans bör-

jan genast nödgas förse sig med en matfäck, likasom voro de komne uti en ödemark. Det är icke heller mindre stötande, at de sällan finna et anständigt rum, där de kunna stiga in, och mycket mindre en snygg fång at hvila uppå. Infödde resande skulle ej mindre än Utlänningar vilja lämna Gästgifvare en billig förtjenst, om de kunde undgå at medföra en matfäck, som om sommaren skämmas af värma, och om vintern blifver stelfrusen. Enligt Kon. Gustaf Adolphi Förordning om Skjutsfärder, dat. Wäsby d. 3 Febr. 1615, var redan befaldt, at endast sådane Personer vid de då inrättade Taverner, eller Gästgifvaregårdar, skulle antagas, som hade förmåga, at förse vägfarande med fordenskap; men det är allmänt kunnigt, huru sällan detta nu för tiden inträffar.

Då Gästgifvare blifvit försedde med den föreslagna förlagssumman, böra de, i stället för de nu brukliga trånga och bakstjelpande kistkärror, kunna emot en skälig lega betjena mindre förmögna Resande med lätta, och dock rymliga Postkärror, samt med Buldan täckta Jutvagnar, uti hvilka flere Personer af en Skjutskarl med dubbelt förspann kunde föras. Sedan Skjutsförpacktarne förfett sig med säkra Körsvänner eller ordentliga Postilloner, blef-

blefve det deras egen förmon, at tilhandla sig sådana Hästar, som til ändamålet voro mera passande, än de nu vanlige små åkerbrukshästar, hvilke om våren ofta äro så magtlöse, at de föga förmå bära sin egen tyngd. I vårt backiga land hafva, genom för svaga stånghästar, ej fållan olyckor timat; och om man ibland också erhåller starkare Hästar, äro de dock otilkörde, samt såsom lufsdragare ovane vid det lopp, som vid skjutsfärder, fordras. Et mindre antal Hästar behöfdes, om de voro starkare, och Resande funno altid dem uppå stället.

Kallelse uppå skjuts skulle mycket minskas, om Gästgifvare, likmätigt Byggn. B:s XXVIII: 4. och K. Förklaringen af d. 11 Dec. 1766, §. 7, tilhöllos, at til sådana vägfarandes tjenst, som nyttjade egna Hästar jämte nödiga Stall och Skjul, altid och allestädes hafva hästfoder, bestående af godt Hö, Hackelse och Hafra, i förråd, och det efter et genom anslag i Gästgifvarestugan utfäst pris, hvilket vid hvarje Häradsting rättades efter omständigheterna, och genom Kronobetjeningen befordrades til verkställighet.

Uppå de större allmänna vägar skulle ock nu troligen til minskning af Gästgifvarekjutsen, samt til beqvämlighet och

mindre kostnad för enkla Resande, och som ej äro förfedde med egna åkedon, kunna inrättas öfvertäckte Forvagnar och så kallade Diligencer, ehuru sådant icke tilförene, med Entreprenurens utkomst, vid 12 styfvers skjutslega kunnat ske. Då man vid sådana Inrättningar komme at färdas långsammare, så kunde däremot flere Personer och mera tyngd föras för något lindrigare pris. Jämte den vanliga Postfärden torde och någre Resande kunna betjenas; hvilket äfven både i förra och i detta Seculo varit påtänkt, samt til en tid verkställdt. Med ordenteliga Postjagter och Strandfärder, som jämväl hos oss varit i bruk, borde i et land, som har lång skärgård, stora insjöar och segelbara floder, äfven mycken skjutsfärd och många dagsverken kunna besparas. Hufvudstaden, som är belägen vid vår förträffeliga insjö Mälaren, hvilken sprider sig til flera Höfdingedömen, och som därjämte har saltjön i sit granskap, borde i detta afseende kunna gifva de bästa efterdömen.

I flera andra Riken hämtar Staten af Formanskapet och Postfärden en märkelig inkomst; men här i landet önskas med skäl, at til afhjelpande af Hållskjutsen, som utgör det Svenska Jordbrukets egentliga förbannelse, någon upoffring af Statsver-

verket vore, til en tid, möjelig. Skulle Kongl. Maj:t nådigst täckas bevilja de Gästgifvaregårdar, som åtaga sig Hållskjutsen, eftergift för Bränvins-arrendet och Saluminuterings-afgiften, så förbättrades därmed märkeligen deras vilkor. Ännu större blefve förmonen, om alle andre Krogar på landet indrogos, och Gästgifvare endast föruntas frihet, at til Resande få minuterera Bränvin. Vinften af Salu accisen lærer icke öfverftiga 13,000 Riksdaler, och torde möjeligen vid et så högt angeläget föremål Landmän i gemen vara hugade, at hålla Kronan skadeslös, för nysnämnda Summa, om til någon erfättning, de, som ingått i Husbehofs- och Minute-rings-arrendet, fingo föryttra Bränvin så väl åt Gästgifverierna, som alla andra behöfvande på landet; då pannerymden, och den utstakade brännings-terminen, blefvo sedan, som tillföre, controllen emot all öfverdrifven spanmåls-förödning. I en tid då man med så starka skäl visat nyttan af en allmännare näringsfrihet å landet, torde til en början ändamålet någorlunda vinnas och Skjutsfärds-förpaktarne mycken förmon med detsamma tillskyndas, om 1668 års Krögeri-ordning åter uplifvades, som tillägger Gästgifvare visaf rättigheter til Landhandel.

Uti et så vigtigt mål, som det nu i fråga varande, fordrades kloke och nitfke Föreställningar af Länens Höfdingar, så til Menigheten, som til alla Gästgifvare. Om desse listnämde efter et behörigt hörande, ej skulle emot de erbudna vilkoren vilja åtaga sig Hållskjutsen, så blefve sakens naturliga gång, at, sedan granskadt blifvit huru många Hästar Gästgifvaren för detta varit skyldig at hålla, uplåta den öfriga Skjutshållningen genom offentligt utrop, til det minsta anbudet; och i händelse då ingen fördriftade sig hela Entreprenaden af erforderliga Hästar antaga, så kunde ock anbud göras uppå 1 til 2:ne Hästar, til des hela fyllnaden vore upgjord. Skulle då emot förmodan, ingen Förpaktning kunna vinnas, utaa at Entreprenuren, jämte Skjutslegan, understöddes til Inventarii-hästarnas underhåll, med $\frac{1}{2}$ lisp:d Hö och $\frac{1}{2}$ kappa Hafre dagligen för hvarje Häst, så blefve ock en sådan utgift, fördeld uppå skjutslaget, eller häldre, för mera jämnlikhet, uppå hela Länet, en ringa börda, i jämnförelse emot nu varande skjutsfärdsbesvär och kostnader. Då 66,733 och et tredjedels Mantal bidraga til 4200 Hästars dagliga underhåll med et halft Lisp:d Hö och 1 kanna Hafra, blefve denna utgift icke fullt ut 11 och

et halft Lisp:d Hö, samt 11 och en half kappe Hafra på hvarje helt Hemman. Ja, om det också erfordrades en fördubblad afgift, så vore densamma ändå måttelig emot den nu vanlige legan af 4 til 5 Riksd:r, eller 3 Riksd:r och et vinterlafs Hö, som flerstädes gifves af trefliga Jordbrukare för at undslippa Hållskjutsbesväret. Sådane accorder hafva, efter den förhöjda skjutslegan, blifvit märkeligen stegrad; och detta beviser, at den sisteförhöjningen blott blifvit förmonlig för Gästgifvare och några närboende Reserve-bönder, samt för de vid Landsvägarne til en stor mängd belägna Krogar. Då all omtankas synes böra gå därhän, at befria Landmannen från främmande hinder, skulle det blifva Skjutsförpaktarnes skyldighet, at sjelfve in natura afhämta det beviljade Hästfodret, i händelse de ej åtnöjdes med löfen efter markegång.

Det blefve Gästgifvares skyldighet, ehvad de åtogo sig all Hållskjutsen eller ej, at emot föruntat rättigheters ytterligare åtnjutande, med det antal Hästar de af ålder bordt utgöra, dageligen betjena de Resande, och detta i förhållande til myntets evaluation. Således, som år 1649 Legan var en fjerdedel mindre än nu, eller då t. ex. efter 6 öre Silf:mt per mil

höllos 3:ne Hästar, så borde därför nu minst hållas 4 stycken; helst det dock blefve en förökt vinning, at för dessa 4 Hästar erhålla en förhögd lega af 25 procent. Skulle någon Gästgifvare ej härmed åtnöjas, så synes han hafva gjort sig sina privilegier förlustig, och en ny Förpaktare därmed kunna upmuntras. — Med billigheten synes väl icke öfverensstämma, at Gästgifveri-hemmans Egare skulle äläggas, at på sina egor hyfa en annan Hållskjuts-Entrepreneur, med dess Tjenstetolk och Hästar; men om en eller flere närboende Byamän entreprenerade Hållskjutsen, så lærer det åligga förra Gästgifvaren, at antingen vid Resandes ankomst, genast båda dessa Förpaktare, likasom tillförene skett med Reserve-bönder, eller ock måste han, i onvänd ordning, föra sina Hästar til det nya hållstället.

Det naturligaste af allt, vore väl otvifvelagtigt, at de Resande sjelfve så mycket betalade i lega, at här, liksom i England och flera Länder, Speculateurer sjelfve erbödo sig, at betjena Resande med skjuts: detta enkla förhållande härleder sig helt direct ifrån den aldeles gifna och redan anförda grundsatzen, at Bonden ej har mera at göra med Resandes fortskaffning, än dessa med Allmogens fårder; at föl jagteligen tri och
öm-

ömsesidig öfverenskommelse dem emellan borde äga rum *). Men då detta billiga påstå-

G 5

en-

*) At sunda grundsatser i detta ämne, redan i förra Århundredet, varit både yrkade och bestridde, ses af följande:

Utdrag af Protocollet, hållet i Kongl. Senaten den 19 Julii 1636.

Riks • Cantzleren :

Beklagade öfver de store osägelige skjutsningar här i Landet föröfoes, enkannerligen der folket i Finland nu är mera betungadt med skjutsfärder, än när man förde kriget i Lissland, och Storfurstendömet ju så högt besväradt som det var i det Ryska kriget, då af och an restes.

Riks • Marsken :

Det är mäktig slem, at när skjutsfärden blifver affskaffad, kan ingen komma fort, när man vill resa, som icke hafver egne hästar; icke heller blifver accommoderad med fäng eller annat tractament. Hvarföre Regeringen hafver låtit uprätta Krögare (Gältgifvare) någre städes i Landet, på det man framdeles kan med så mycket större fog skjutsningen affskaffa. Så äre ock Prästerskapet och Länsmännen en stor orsak, at Krögare ännu icke äro uprättade, utan consequenter Skjutsningen ännu påstår; de inbilla Bonden, som skulle han intet få brygga eller baka sjelf, utan köpa i Städerna, och där förfällja hvad han hafver at föryttra, sedan Krögare upkomma. — —

ende torde möta mästa motfäggelsen; då man vanligen ganska ogerna afstår de förde-

R. Cantzleren :

I andre Land vet ingen af någon skjutsfärd. Jag kan ock väl betyga, at jag i Tysskland intet hafver gifvit många Pass på hästar.

R. Marsken :

Här i Landet är annars fatt. Det kan ingen komma fort igenom Landet, när man inge hästar får, efter som Bondens natur gemenligen är, at man intet kan få af honom för lön och bön. — —

R. Cantzleren :

För våre commoditeter måste vi intet låta det gemene mans bästa tillbaka, det vore bättre, at vi sjelfve hålla ofs här hästar, våre Tjänare i Landet at utsända med.

Hr Åke Axelsson :

Vi blifve snart ense med Ständerne, när vi intet vele taga penningar.

Grefve Pär Brahe :

Det är det considerableste, at Riksfens Råd hafva alltid ridit fri skjutshäst.

R. Cantzleren :

Det är en skadelig rättighet.

R. Marsken :

Det vore godt, man hade på alla två mil Krogar, at den resande man kunde få häst och annan fordenskap. Är och för detta här in Senatu talt om man skulle pålägga några penningar i

delar man med eller utan rättvisa inne-
 har, och trögt öfvergår til det enkla och
 naturliga ifrån det konflade och tvungna;
 få synes emedlertid åtminstone rättvist,
 at Skjuts-Förpacktarne tilgodo njöto Pen-
 nin-

*Staden igen för Skjutsfärd; men Ståthållarne
 hafva något der emot sagt, invändandes deras
 jus och præentioner; såsom ock är ventileradt,
 huru med Kronones förslor här efter skall hål-
 las.*

Hr Johan Skytte :

*Upläste af Uplands-Lagen, at ingen är
 skyldig någon at ikjutfa, emot sin
 vilje.*

Hr Clas Flemming :

*Hvad i Konungsbalken i Lagboken förmäles,
 huru stark en skulle resa, uttydes och uptages
 af mången, som skulle en Riksfens Råd taga så
 många skjutshästar, däri förmäles.*

R. Cantzleren :

*Rätta Lagens förstånd är, at Riks-Råd
 måste intet resa högre och starkare än som i
 Lagen förmäles. — —*

*— — Upläste ock af Sal. Kongl. Maj:ts
 Skjutsfärds-Ordinanzien den punkt som förmä-
 ler, at Adelen til Riksdagar skole bekomma 3
 hästar.*

Grefve Peder Brahe :

*Så gärna vill jag ingen häst hafva, som jag
 får allenast 3 hästar, när jag reser. — —*

Redacteurerne.

ningens värde, sådan som den samme var vid skjutslegans lista stadfästade. Infäl- lande våra foderår komma ändock at tid- tals göra legan mindre tillräckelig; någre hafva därför icke utan skäl tillstyrkt, at skjutslegan borde efter markegången läm- pas och stadgas.

Man har i England funnit billigt, at vägfarande sjelfve borde bestå väglagnings- kostnaden, och ej all tyngd kastas på den ändock nog syfselfatta och betungade Jord- brukaren; men om ock det landets *Turn- pikes-inrättning* ännu icke i det glest be- bodda Sverige vore til alla delar antag- lig, så synes dock vara skäligt, at alle Resande med skjuts, vid hvarje Gästgif- varegård erlade 4 öre milen för väglag- ningskostnaden. Då denne afgift altid i dagböckerna af de Resande antecknades, så tjente det til controll vid denna Gäst- gifvarens upbörd, och man blefve efter- åt förvissad, at ej för många vägfarande i dessa böcker antecknades. Vid hvarje Hä- radsting kunde sedan til någon lättnad vid skjuts- och väglagningsbesväret denna af- gift mantalsvis utdelas, och i Städerna, därest Borgare ensamme besörja om skjuts- hållningen, kunde denna utdelning ske i mon af de dem tildelta vägstycken.

Borgare skulle, til följe af Byggn. B:s XXVIII: 5, i de Städer, där ombyte är, skjutsen uppehålla. Til följe af Kongl. Resolutionen på Städernas Besvär, af år 1720, §. 4, skulle Landshöfdingarne öfvertala Allmogen, at med god vilja och utan alt tvång, biträda Städerna, där en stor farvåg vore; men i anledning af 1734 års Gästgifveri-förordnings 12 §., och 1766 års K. Förklarings 9 §., hafva sedan de fläste Städer vunnit biträde vid skjutsnings-besväret af Allmogen, och anses detta nu som en aldeles ovilkorlig skyldighet. Det synes dock troligt vara, at Städerna, som nära utan skatt, innehafva flera Heman eller Byar, hvilka fordom af Bönder odlades, skulle förutan Allmogens deltagande, genom väl anställda Entreprenader, likaledes kunna belörja om den nödiga skjutsfärden; hvilket ock på några ställen redan med god framgång, emot en skälig afgift, skall vara verkställt.

— Hvad Stockholm beträffar, ehuru äfventyrligt det synes vara, at upmuntra en vinningslyftnad, som grundade sig på Modernäringens bekostnad, eller jordens vanhäfd, så torde dock tils vidare de intil Hufvudstaden närmast boende Bönder och Torpare, som hafva mindre betydliga Jordbruk at sköta, få, såsom hittils, för.

förnöja deras gamla skjutsfärdsbegär, och biträda Stadens Åkare, hvilke nu föllan, utom vid Landmannens brådaste tid, med skjuts-påkallning besvåras.

Kungskjutser kunde, i anseende til mängden af de därvid erforderliga hästar, icke mera med Förpaktningen, än tilföre-
ne med vår Skjutsfärds-inrättning, förenas; men tyngden af densamma blifver mindre betydlig, då Kongl. Maj:t nådigst tackes godtgöra en lika lega med alla andra färdande, samt tillika med onåd anfer det tilförene öfliga stränga körandet.

Mycket kunde ännu i detta ämne vara at påminna; men man har den säkra förtröstan, at en huld Öfverhet både infer och låter i verket ställa de bästa medel til häfvande af den Svenska Hållskjuts-Författningen, som hvar klok Medborgare måste anse för en motsats til Landbrukets upkomst. Krigsbullret har hos oss nyss tyfnat, och Penninge-verket är ännu i mycken oreda. Et fortfarande Fredslugn; kloket och stadga i Styrelsen; Folkstoc-kens förökning, som är Statens väsenteliga styrka; Näringsidkares täflan, lifvad af frihet i Näringarne, skola i gemenskap med hvarandra, öka idogheten och väcka sådana speculationer, som hittills blifvit anledde för omöjelige. Rikets välmåga
el-

eller vanmagt står i synnerhet i nära förbindelse med Jordbrukets förkofran eller vanhäfd. Då Bonden är tvungen at föga mindre viftas på Landsvägen, än på egen Åker och Mark, få måste enkild och allmän brift på föda deraf blifva en naturlig fölgd.

Den Svenske Allmogen har i det förra Århundradet fökt frälfa sig ifrån Forn tidens friskjutser, genom erläggandet af de få kallade *Skjutsfärds-penningarna*; men den måste ännu, emot en ringa drikspenning, som vanligen sent utfaller, ofta nog förrätta Kronskjutser, samt släppa sin plog och öfvergifva egna angelägenheter för påkommande Durchtog; för Ammunitions forslande; för Spanmåls-transporter til Regala Brännerier och Magaziner; för Tiondes och Afrads långväga utförande för Kronans och Råntetagares räkning; för Koppar- och Saltpeter-skjutser; för Liquidations-möten; för Monderings-perfedlars hämtande och anskaffande; för den få lättjefull blefna Rural-Soldatens skjutsning til och ifrån möten; för Arbets-committeringar; för Fång- och Tiggare-skjuts; för färder til Ting och Upbördsstämmor; för väglagning och gruskörning; för Kungsängsbärgningar och andra publica arbeten, hvarmed Häraden någoritades mer och

och någorstädes mindre befväras; för Skaftiondens och andra Prästrättigheters bortförande. Då nu därtill kommer många Godsegares oförstånd, at förlända sina underhafvande Bönder på långa vägar med Spanmål eller i andra illa uträknade ärenden, samt därtill läggas Bondens egna reffer til sina effecters förfäljande och nödiga Statsmanna-varors hämtning, oberäknad ännu den förödande Hållskjutsen, som jämte skadan, ådrager oss andra uplysta Folkslags åtlöje; så är visserligen ej underligt, at vi uti et vidsträckt Rike, förfedt med mycken odlingsbar jord, ej förmå nära oss sjelfva. Man yfves öfver en politisk frihet och sjelfständighet, under det man nödgas se Utländningen i händer om födan, och genom fienders öfverläghenhet kunde hindras ifrån, at emot Bergens och Hafvens skatter tilbyta oss bröd. Man smickrar imedlertid i det längsta sin inbildning; men hvarken Jordbruk, Bergbruk, förökte Handafögder, eller öfvervigt i Handel, utan blott och allena Pappersbruk hafva i största hast gifvit oss så många millioner Penningar och så kallade Tunnor Guld. Et lika skyndsamt tiltagande öfverflöd har deraf blifvit en säker följd. Man lyser med Equipager; man anställer täta luftfärder; man uphöjer

jer sin inbildning, sin Person och sin Kör-
fvänn; man framkyndar med mångdubbla
förfpann, under bekymmerslöshet om den
fattiga Jordbrukarens knot och klagan;
men vi torde fluteligen få säga med *Ju-
venalis* :

— Hic vivimus ambitiosa paupertate
omnes. —

PHILALETHES.

Om Skjuts - Inrättningen i Sverige.

Menniskornas outhärliga inbördes behof
af hvarandras biträde är grunden för sam-
hällslefnaden, är det starka band, som
sammanhåller hvarje social inrättning.
Det här af följande utbytet af den ena
menniskans tjänst emot den andras, bestäm-
mer sig aldeles sjelft, och tål, i få hän-
delfer, något tvång. Erfarenheten bevitt-
nar, at de Samhällen, där människans
industrie varit mäktigt otvungen; där om-
tankan för egen bärgning, fått fri och
ensam leda til arbetsamhet, fått hinderlöft
omfatta de föremål, med hvilka hvarje
enskilds egentliga lynne bäst samman-
stämt; har priset på det från endera si-
dan

dan meddelade biträdet alltid blifvit få lågt, som den skicklige arbetarens utkomst det någon sin kunnat medgifva; ty i samma mon et vist arbete får starkare efterfrågan, låckar det til sig flere arbetande, då desse äga full frihet i valet; och i samma mon flere Speculanter således öka tilgången, jemnar sig priset ned til det rätta och naturliga värdet. Et stigande eller fallande häruti skall väl alltid och skiftevis upkomma; men det skall aldrig blifva rätt betydligt eller af lång varaktighet. I et Samhälle däremot, där en skråprincipe fått inträde; där enskilde Medborgare eller corporationer kunnat tilskansa sig vissa vinnings-rättigheter med andras utslutande därifrån; där skall priset på tilverkningen nödvändigt höjas i mon af de interesferades magt och inflytelse; ty endast möjligheten at kunna förlora det erhållna monopolium, förmår i detta fall tygla egennyttan. När därför desse monopoliter ärnått nog styrka at kunna bibehålla sin inkräktnig; när man icke vågar stöta en sammanlättnig som man antingen fruktar eller hvars biträde man nödgas räkna på; då gifves ingen gräns för prisernas beständiga stigande; och värdet äger ingen annan måttstock än egennyttans och conjuncturens maximum.

Vis-

Vifferligen gifvas ännu lagar och förordnanden, och i synnerhet näringslagar, hvilka icke hvila på de oomkullstötelige grunder hvarje lag behöfver för lit bestånd: de hafva kunnat tilkomma af felagtiga begrepp; kan hända äfven at tidehvarfvvet icke medgaf andre utvägar; men til lycka, gifves det ingen præscription för förnuftet, och okunnighetens ålder är icke laga skäl för felagtiga Författningars bestånd.

Skjutsinrättningen i Sverige lærer, utan mycken genlägelse, böra räknas ibland desse olycklige misstag, hvilkas följder väl länge kunnat uthärdas, men til hvilkas natur det dock hör, at dageligen blifva mera odrägliga: den är på så oriktiga grunder upgjord, at den egenteligen har namn af skjutsningsbesvär, och hvilat som en olycka öfver landet.

At communicationer i et land böra öppnas, lättas och underhållas, kan vifferligen icke sättas i fråga: härtil bidraga skjutsinrättningar för deras del få mycket, at de i et välbestäldt Samhälle icke kunna eller böra saknas; och det tilhör otvifvelagtigt Styrelse-magten, at leda desla inrättningar derhän *at ändamålet vinnes, utan at någon enskild förfördelas för andre enskildes eller det Allmännas verkliga eller*

inbillade förmån. Med den strängaste fordran af enskildes upoffringar för det allmännas väl, torde man väl numera icke gerna tro sig hafva rättighet, at för det allmänna bästa beröfva någon sin egendom, *utan fullkomlig ersättning.* Det torde vara af stor vikt, at denna grundsatts aldrig lämnas ur sigtet vid Lagars och Författningars uprättande, och vid deras äfven mest långväga tillämpning.

At kunna färdas ifrån den ena orten til den andra med möjeligaste lätthet, bekvämlighet och äfven skyndsämhet enär få ärfordras, synes, i et höfsadt och odladt land, vara hvarje människas ovillkorliga kraf och rättighet; men denna fördel kan icke ernås utan genom Regeringens mellankomst, på hvilken det ankommer, at genom rättvisa Författningar styra och leda denna del af landets police til det ändamål som fökes. At begära, at påstå rättighet til fortkomst för intet, lærer väl numera få anses för en alt för högt updrifven fordran; detta har likväl, ehuru orimligt det nu för ofs synes, en tid varit tillåtit i Lagens bestämde bokstaf; och troligen hänleder sig ifrån detta första misstag, den så lätt antagna och nog litet bestridda fördomen, at skjutsningen borde vara någons skyldighet. Man har
få

få länge lekt med de orden *Rättighet* och *Skyldighet*, at man tappat begrepet om deras natur och dermed grunden til deras bemärkelse och tillämpning. Nu heter det *rättighet at handla, at göra skor, brygga dricka, sälja trånvin*, m. m.; men det heter *skyldighet at skjutsa*. Hvad är det, som skulle kunna göra ordet *Rättighet* passande äfven för skjutsningen? endast den lilla omständigheten, at låta den betalas efter sit fanna värde, då *rättigheten at skjutsa* tilhörde den, som åtagit sig at beförja skjutsen: detta blefve ändå icke mera, än hälften af de andres rättighet; ty den privilegierade Skråmästaren har sin rättighet, utan någon lynnertlig motfvarande förbindelse, hvilket hvar och en, som behöfver tillita honom, med skada och harm måste ärfara.

I detta ämnet, hvilket ostridigt är af den natur, at det måste genom en författning regleras, förekomma ömsesidiga rättigheter och skyldigheter: ifrån uraktlåten eller oriktig pröfning af deffas reciprocité, härleder sig det allmänna misnöjet hos den lidande; härifrån nödtvånget at gripa til det onaturliga medlet hållskjutsen, detta uti inrättningstiden icke ursäktliga, och i vår tid, för lagbegrep och

näringsbegrep tiläfventyrs verkeligen vanhedrande fortskaffningsfätt.

Människoflägtets fläste olyckor äro följder af felaktige, vanstälde begrep: man har icke gifvit sig tid, kan hända har man icke haft förmåga at tänka, och likväl hafva lagar blifvit skrefne för millioner. Då det är en obestridelig sanning, at en orättvis lag ofta skadar mera genom den vana och likaloms rättighet den gifver til öfverträdelse, än genom des egentliga påbud, blir det en följd af sjelfva des natur at skapa brott, och således, at vara orsak til en stor del af det allmänna eländet.

Vid alla Samhälls-inrättningsars tildaning, bör man i allmänhet iakttaga: först, at rätt veta hvad man vil, och sedan at icke låta denna vilja sjelfsväldigt och utan ämnets nogaste granskning, dictera Lagen. — Hufvudfrågan, eller hvad man söker i förevarande ämne, är:

Rätta utvägen, at, på det tjenligaste sätt, fortskaffa en Resande på de vägar, som antingen redan äro inrättade eller framdeles komma at inrättas.

Det måste gifvas grunder til den lag, som för detta ändamål bör uppgöras, och det

det är nödigt at känna och ärkänna både de allmänna för sjelfva satsen, och de enskilda för tillämpningen.

At behöfva bevisa, det på Svenska Bonden icke ligger någon i naturlig eller god samhällsprincipe grundad skyldighet, at, emot sin vilja, för mera eller mindre betalning, fortkaffa en annan, vore at vanhedra tankeförmågan. Denna skjutsnings-skyldighet skulle, om den godkändes, åtminstone grundas på en orimlighet, nemligen at ingen annan möjelig utväg gäfves, som, med bibehållande af sann rättvisa, skulle leda til samma ändamål; men som nu en sådan redan i de fleste Europeiska Samhällen verkeligen finnes, så förfaller ock all verkan af denne præsupposition.

Det ligger, tvifvelsutän, å hvarje Samhällets Medborgare en skyldighet at för sin del bidraga til Samhällets bestånd. Så riktig och obefridelig denna sats i sig sjelf är, kan den likväl i tillämpningen omskapas til en fullkomlig orättvisa, så snart man ger sig rättighet at yrka och ålägga dessa plikter, utan förutgången behörig urskillning. At med användande af hvar enskilds magt frambringa den stora kraften, som sammanhåller hela samhällsbyggnaden, är den stora politiska maxi-

men, som icke kan nekas eller bör mis-
kännas; men hela samhällslefnadens be-
stånd hvilat på det *inbördes biträde den e-*
ne af dess medlemmar fritt gifver åt den
andre som är i behof däraf, och naturen af
denna handräckning är at *gifvas*, men ic-
ke at *med magt eller våld tagas*; ty ehvar
en magt gifves, som kunde befalla at
tio enskilde borde t. ex. göra skor åt hun-
drade andre; at femtio borde skjutsa fem-
tio andre, alt för et fastställt ringa vär-
de; där förföll den ofvan yrkade maxi-
men, och Samhället kunde icke längre
hållas tillsammans, än så länge denna mag-
ten vore verkande. Alt biträde medbor-
gare mellan kan således aldrig blifva an-
nat än fritt, äfven som, i följd deraf, be-
stämmandet af det derföre betingade gen-
värdet. At af sin egendom eller arbete
gifva någon viss stadgad del til de allmän-
ne behofven; at gemenfamt och med an-
vändande af allas förenade krafter mota
våld; at bispringa den nödlidande och lif-
nära den fattige, m. m. äro allmänne skyl-
digheter, ifrån hvilkas upfyllande ingen
kan frikännas; men dessa plikter fullgöras
icke utan motsvarande æquivalent, ty för
dessa äger man i betalning frihet, säker-
het och bistånd för den, som icke kan
hjelpa sig sjelf, Enär sålunda dessa stora
all-

allmänna skyldigheter icke utöfvas utan full ersättning, kan ännu mindre det dageliga få tilläggande mindre biträdet yrkas af den ene, utan utbyte af et slikt eller annat genvärde af den andre. Med tillämpning af desse allmänna grundsatser til skjutsinrättningen, finner man tilläfsventyrs at ingen är skyldig at åtaga sig detta besvär emot sin vilja, och at det icke kan åläggas någon utan fullkomlig motsvarande betalning.

Det gifves verkliga händelser, i hvilka Regeringens mellankomst är nödvändig, och utom hvilken en oumgängelig ordning i Samhället icke kan bibehållas, hvaribland äfven får räknas skjutsanstalten i landet; men med denna nödvändighet torde de redan upgifna grundsatserne alt för väl kunna förenas. Regeringen synes icke egenteligen behöfva säga, at den eller den måste skjutla för den eller den betalningen; utan, sedan en eller flere åtagit sig, at för en betingad ärfättning uppehålla denna för Samhället nödiga inrättning, då handhafva både den som ger och den som begagnar sig af biträdet, vid all den säkerhet som anstalten och ändamålet fordra.

Enär det är gifvit, at ingen kan åläggas at, emot sin fördel eller ock blott e.

mot sin vilja, åtaga sig skjutskyldigheten, följer ock deraf, at rätta värdet af ärfättningen icke kan bestämmas annorledes, än af den skjutsandes fria behag: när någon en gång för vils tid åtagit sig denna skyldighet, blir det, som sagt är, Styrelsens sak at vaka öfver contractets uppfyllande. At detta den skjutsandes behag skal upgifva det rätta värdet, och at detta just skal blifva det möjiligen lägsta, torde längre fram komma at närmare bevisas. — Låt oss imedlertid betrakta den nu varande Skjutsinrättningen, och tilse, huruvida den är grundad på rättvis reciprocité samt huru den uptyller ändamålet.

Skjutslegans fastlällande til et vist för milen, för alla tider på året, och på alla orter i Riket, faller genast i ögopen såsom en orimlighet. När man vet huru landet omväxlar i läge; huru det ena stället är vida mera befolkadt än det andra; huru olika rörelsen förhåller sig på stora landsvägar omkring större Städer eller Samlingsställen, emot andre mindre frekventerade; huru årstidernes olikhet och de omväxlande arbetstiderna mångfaldigt förändra dagsverkens värden; huru folksamlingar, tilkomna af marknader, brunsrelor, möten och högtidligheter samt

hvar-

hvarjehanda andra tillfälligheter, ibland fordra et mångdubbladt biträde af skjutfande, m. m.; när, säger jag, man vet alt detta, blir det sannerligen bedröfligt at finna, det man så lättfinnigt förbigått alla dessa vigtiga omständigheter; men sedan man ärft eller tillåtit sig et grundfel i inrättningen, jag menar det at tilärkänna sig rättighet at lägga denna tyngd på någon, då har, man måste medge det, ingen beqvämligare utväg gifvits at komma ifrån saken. Och, vare det aldrig för ofta sagt, så mycket ondt kan et misstag i principen medföra, at de däraf dragna slutfatser och upkomna följder ofta skola urarta til et verkeligt lidande. Om denna oriktighet icke ändras vid en framtida Skjuts-reglering; om man underlåter at i hvarje landsort, efter dess särskilda läge och öfrige tillfälligheter, jämka ärfättningen för skjutsbesväret, skal nödvändigt skjutslegan i det hela blifva högre, hvilket åter strider emot hvad här fökes, som är det möjeligen minsta pris man kan ärhålla. Då, under en angelägen årstid, en större mängd hästar ärfordras, än annars vanligen, och de som åtagit sig skjutsen i det hela, blifva bragte i nödvändighet at tilaccordera sig hjelp ifrån andre, men ärfättningen icke dess mindre är den

sani.

famma; skal det ju bli nödigt för hvarje contrahent, som enligt hvad han åtagit sig, är pliktig at ansvarar för skjutsningen, at af egna medel fylla bristen i den stadgade skjutslegan, med hvilken den andre, som för tillfället lånar sit biträde, icke finner sig belåten. Denna skillnad i priset skall då återtagas genom förbehåll af högre lega för alla tider på året. Man invänder väl häremot, at denna olika betalning skulle medföra mycket besvär, ofta oreda och missförstånd emellan resande och skjutande, samt at det skulle blifva för Regeringen svårt at häruti göra en riktig lag m. m.; men utom, hvad detta sednare angår, det hvarken bör eller kan af Regeringen föreskrifvas annat, än grunderne, efter hvilka vederbörande Landshöfdingar äga at reglera denna angelägenhet; så är det ju icke svårare, at hafva dessa olika priser på Gältgifvaregårdarne tydligen utlatte, än at nu, genom målade taflor underrätta både den resande och den skjutande om afståndet emellan alla skjuts-ombyten. Westerås marknad och Sätra brunnsdrickning, t. ex., infalla alla år på en viss och känd tid: til desse, i synnerhet den förre, göras talrika färder, och deribland mäst ifrån Stockholm. Om derföre de skjutande på Gältgifvaregårdarne skul-

skulle förbehålla sig, at skjutslegan, ifrån en vecka före, til en vecka efter marknaden, samt vissa tider vid brunnsterminernes början och slut, skulle vara förhöjd, lät vara til 50 procent, eller til det, hvarom man skälignast kunde öfverenskomma; hvad vore det för konst och hvad besvär, eller hvad ondt skulle det medföra, at stadga detta vilkor i det contract, hvilket om skjutsningen inginges, och hvaraf en affkrift alltid skulle finnas på Gästgifvaregårdarne? Lät oss ännu göra et inkast: den resande, som icke har ärende til eller ifrån någondera af dessa ställen, blir på detta sätt tvungen at betala mera den årstiden, än en annan. Men har icke den resande, i de fläste händelser, fritt val af tiden och ofta af vägen för sin resa? Hvad hindrar, at han kan välja en annan väg, då i landet gifves utväg dertil? Eller om han nödvändigt måste färdas samma väg just samma årstid, är det då icke förmånligare, at endast den gången betala något högre skjutslega, än at betala den hög alla årstider? Emot de anförde skälen til den resandes fördel, kan skjutsfaren framställa en ingången och stadgad förbindelse, at alltid stå tilreds; och just denna omständighet är det, som bör mera öfvervägas, än et eller

ler annat obilligt infall af den förra. Samma förhållande är det med Säuings- och bärgningstiderne, hvilka äro för Landtmannen de dyrbaraste hela året igenom. Skulle skjutslegans förhöjande desse tider hafva den följd, at åtminstone de som resa för ro skull, då instälde eller uppsköte sina utfärder, vore detta en verkelig vinst för den skjutsfande, och skulle mycket lätta skjuts-entreprenaden; ty ibland de hufvudlakeliga fel, den nu varande inrättningen äger, och som gör Bonden mycken skada, är, at han ofta nödgas förfumma sine mäkt angelagne fyslor, och spänna hästarne ifrån plogen eller kärran för en skjutsning, den han gerna ville köpa sig fri ifrån med många gånger skjutslegan.

Hållskjutsen, detta illa uttänkta, detta så länge och med så mycket skäl öfverklagade nödfalls påfund, är til sin natur sådant, at det aldrig kan medgifva möjligheten af en reciproque billighet. Skjutslegan, med alla dithörande villkor, kan jämkas til så stor fördel för den skjutsfande, at, då han bor nära til Gästgifvaregården, han kan finna förtjensten antagelig; men samma betalning kan icke utgöra full ärlättning för den, som bor långt ifrån stationen. Också utleges ännu hållskyldigheten med ärläggande af 10 til 15 R:dr;
et

et ytterligare bevis af dess olämpelighet, samt dessutom en frästelse för Gästgifvaren at, alla förbud oaktade, åtaga sig flere accorder, än han förmår upfylla, och hvaraf följden icke fällan blifver oreda och brist.

Om det kunde förutfattas, at någon ville upfåteligen vanvårda Upfostringsverket, svårligen skulle et mera dertil bidragande medel kunna uptänkas, än at skicka Barnen utan tillsyn på en krog, at där tilbringa et par dygn i månaden, öfvergifne åt lättjan och frästelsen af flere odygder: där fås på en gång begrep om och tilfälle til utöfning af fylleri, svordom och bedrägeri. Arbetsamhet, den första af samhälls-dygderne, fins verkeligen mera hos Svenska Bonden, än i andra stånd: til lycka för dess bibehållande, är den hos Husfadren et behof, och inplantas hos affödan genom vana: olyckligt det land där den icke går före eftertankan. Alt för få, i lättja upfödde barn, återföras af egen omtanka ifrån en tilvand och likasom ärfd lättja, til hug för arbete: nöd och behof hafva någon gång verkat detta, men få är deras antal vida större, som i sådan belägenhet lätit föra sig af en annan drift til utsväfningar och de gröfsta laster. Intet ämne kan derlöre förtjena,
at

at med mera deltagande ömhet behandlas, än omforgen för denna husliga dygd, grunden til enskildes och Staters lyckfalgighet. Då den, äfven utan at behöfva upmuntras, sjelf föder och stadgar sig hos denne Clafs af medborgare, hvarföre då icke motarbete, eller åtminstone, hvarföre gifva tillfälle til des utrotande? Af alla som skrifvit i närvarande hushållsämne, har ingen, mig vetterligen, utlemnat detta moraliska motivet. Jag undrar icke på, at en felaktig inrättning länge kunnat bibehållas; mycket annat har, kanske, ansetts tarvva snarare rättelse, och det är icke alltid så lätt at rätta et fel, som at se det; men då inrättningens bestånd hvilat på et så hufvudsakligt ondt, som detta; då sedolärans förnämsta grunder våldföras, och då, i stället för, at med glädje få se framåt, man tycker sig finna den lägre folkmassan, denna Statens grundpelare, lutande til förstöring; på återvägen från någon grad förnuft och sedelighet, til djupt moraliskt fördärf och verkelig fysisk förstöring, och då detta är en följd af Författningar; då är tilståndet i sanning bedröfligt.

Jämte detta stora grundfel, äger den ännu et annat föga mindre, fastän gemensamt med Reserve-skjutsen, nemligen at

vara grundadt på en synbar orättvisa. At med tvång och lagar befalla en at förtjena, har aldrig lyckats, och skall, med detta fel i methoden, göra det förhatligt, som annars kunde vara gagnande. Med någon kännedom af menniskolynnet skall man veta at et ålagdt tvång alltid haft desä följder. Milsbruk af befallningar och förbud hafva i alla stiftelser gjort ondt, och nöjen, fördelar, eller hvad menskligt godt man nästan må nämna, förlorar sit värde, då det icke mera är i menniskans frihet at begagna sig deraf efter eget godtycke.

I visst hänseende äro de til Reserve anslagne bönder uti ännu svårare belägenhet. Hållbonden finner åtminstone en vis gräns för sit lidande: sedan han på sina 24 hålldygn förlorat ända til 50 ökedagsverken, är han ändå lycklig, om han vid årets slut äger sina hästar oskadde i behåll; ty detta är verkligen mera lycka, än en rättighet at räkna på, så länge den mera af vana än lag stadgade ofreden at skilja honom ifrån disposition af sine hästar, får fritt behållas. Den olycklige reserven deremot äger ingen dag at räkna på för sig sjelf. Som de resandes antal hvarken kan förutses eller stadgas, så har man påfunnit den gina utvägen, at

N:o 16 & 17. I för-

förordna, det et visst antal af de närmast belägne hemman borde anslås at fylla den brist, som kunde upkomma sedan hållet är åtgånget, och desse äro vid vite och hårdt ansvar förpliktade, at på Gästgifvarens bud genast infinna sig då behofvet så kräfver, altid utan afseende på, huruvida skjutslegan deremot är æquivalent eller ej; ty den är altid och på alla ställen lika. Intet laga skäl kan frikänna honom från denna skyldighet, til hvilken hufvet får ansvara, om ock både bonde och hästar voro döde.

Antagom, för en stund, at dessas skjuts-skyldighet vore en laglig och den alligande samhällsbörda, det den dock aldrig, med någon skymt af rättvisa, bör blifva; så felar den ju mot den hufvudsakligaste principen af sådane tyngder, neml. den, at vara jemnt fördelad: Socknar, igenom hvilka stora stråkvägar äro anlagde, hafva vid skattläggningen, visserligen icke för detta localens onda blifvit mindre skattlagda. I en del af rikets Provincer fordras så liten skjuts, at man der icke behöft påbjuda något håll; i andre åter går hållskyldigheten så långt, at hvarje bonde, om han ock bor flere mil från gästgifvaregården, måste skjutsa 2:ne dygn i månaden, med 2 hästar hvarje gång,

gång, utom den olyckan, at deremellan plågas af större och mindre *durch-marcher* och *kronoskjutsningar*.

Deffe *sednare*, fotade på samma grunder, men vidhäftade en större helgd och utkräfdade med executions-tvång för hvarje tillfälle, kunna visserligen jämnföras med de förskänkte: den så kallade ärfättningen af två skillingar milen är väl altför obetydlig, och har icke alltid kommit den skjutfande til godo. I stället för at betalas mindre, än den vanliga skjutsen, synes väl ärfättningen böra vara större, hälft då en så stor handräckning ärfordras, at längre ifrån skjutsningsstället boende allmoge måste upbådas. Det är en föga grundad förevänning, at Kronan skulle förlora, eller at statsmedlen icke tåla at betungas med en sådan betalning. Det Allmänna bör icke vinna på några enskilda, och hvad rätt äger det, at lägga en svårare tunga på den ena landsorten, än på den andra? I alla andra fall måste det Allmänna betala lika med enskilda. Låt det vara stadgadt, at enär en sådan handräckning behöfves, får ingen undandra sig den; men ockfå at den bör aldrig fordras utan fullgod ärfättning. Den nu varande ringa legan för *Kronoskjutsen*, jemte den gifna lättheten at på detta sätt få behof-

vet fylldt, hafva troligen mycket bidragit til de misbruk, som ännu i denna väg icke äro undanröjde. At i fredstid föra en troupe igenom landet på kärror och vagnar, är väl tämmeligen förundransvärdt; men då sådant kan verkställas för 2 sk. milen för hvarje häft, blir methoden verkligen mycket förledande. Visserligen är utgiften för den, som härigenom betalar mindre, än om samma manskap skulle tåga och således en längre tid underhållas, til en dryg del besparad; men imedlertid lider verkligen den del af landet, genom hvilken en sådan marche forcée sker, under det de öfrige Landsorterne icke hafva någon känning deraf. På samma sätt förhåller det sig med effecter, hvilka för Kronans räkning transporteras. Tyngden faller alltid på dem, som bo omkring stora vägar och samlingsställen, där desutom läget tillkapar behof af vidlöftig handräckning af den vanliga skjutfen.

Om en resande i Sverige kan, på vilka tider och orter, med mera skyndsamt framkomma, än på de flästa ställen i Tykland, och vi således, likväl på rättvisans bekostnad, kunne skryta af företräde för de Nationer, som äga sämsta inrättningen; så äger Sverige deremot ostri-

digt

digt de uflaste *Gästgifvaregårdar*. Denna omständighet ökar mycket olägenheterna af skjutsningen; ty den tvingar til nattresor, lika obehväme för både den resande och skjutsfande. Någre få undantagne, äro de i allmänhet nästen, där brist, elände och ofnygghet tvinga den vägfarande til snar fortsättning af resan; men denna olägenhet har visserligen icke någon grund i naturen af faken: man behöfver icke uplöka orsakerna i folkbrist, landets läge eller nationens lynne. Inrättningen är tvärt om så stäld, at de nödvändigt skola vara och förblifva ufla. Det beständiga förmynderskap Lag- och författnings-stiftare antagit sig öfver lefvande och döda ting, har ledt til det stora missbruket af taxor, och i dessa har merendels ögnamärket varit tagit ifrån en enda, och icke alltid ifrån en rätt sida. Än i denna stund göras, i en hjertelig välmening, taxor för alt hvad en gästgifvare bör och kan för resande hafva i beredskap, och dessa taxor upgöras af häradsrätten; det vil fäga: någre bönder, utan föreskrifven grund. Således, om et lispund hö i orten anses värdt fyra eller sex skillingar; om maten, noga uträknad efter inköpspriset, kostar ungefärligen det samma; blir merendels taxan derefter satt. Man besinnar icke

hvad nödvändigt åtgår i förlag för denna ovissa näring; huru mycken betjening, huru många rum, huru stort husgeråd, hvad omtanka och arbete det fordras på sådana ställen; huru besvärlig den skyldigheten måtte vara, at natt och dag stå färdig för en oviss tjänst. Om man undantager den egenteligen fattige, kan i allmänhet antagas, som en säker och gifven fördel, at få omkostnaden för hushållets föda och härbergerande bestridd med lika få mycket, som mat och dricksvaror kosta i inköp: enär denna räkning får stå ut, kan icke, i det hela, varans värde fördubbladt anses som full ärfättning för en gäitgifvare. Då nu härtil kommer, at *Gästgifvaren för sludsighet eller försømmelse i skjutjens ostegrade skoffande och hållande i ordning*, kan mista sin egendom, om det ock vore dess egen skattejord, fastän med återfående af skatteskillingen; blir det vist icke underligt, at ingen bemeddad man kan eller vågar ingå i en speculation, som visar förlusten gifven; och derifrån härleder sig, at på de fläste ställen, och häft vid stora vägar, inge andre åtagit sig denna näring, än sådana, som af nød och behof drivas til hvilket nödfallsyrke som häft.

I allmänhet böra taxor åga rum endast för monopolier, eller för sådana personer, som hafva utflutande rättigheter för sin handtering. Egentligen kan et gästgifveri hänföras til båda slagen; ty å den ena sidan kan väl en resande välja hvilket ställe han vill, men ockfå kan han, å den andra, ofta vara förlätt utom möjligheten af valet. Om derföre taxor pröfvas oumgängeliga, för at förekomma et möjligt präjande, böra de upgöras på rimliga grunder, och efter noga öfvervägande af alla til ämnet hörande omständigheter.

Huru denna nu i korrthet beskrefna, samt på felaktiga grunder och efter oriktig methode inrättade skjutsning, upfyller ändamålet, visar dageliga ärfarenheten: den är en plåga för landet, utan at den resande, at tala i allmänhet, är väl betjenad. Verkan af denna, äfven som af alla dylika lagar, har troget svarat emot principen; ty den har i alla tider åftadkommit bedrägerier, slagsmål och ända til dråp. Man reser utan beqvämlighet; man skjutfar med förlust och misnöje, och det är just dessa två svårigheter, som böra och kunna genom en klok författning undanrödjas.

Man invände icke emot hvad jag här i sammandrag anført om felen i den nuvarande skjutsinrättningen, at vi hafve tillräckligt många författningar för detta ändamål, och at, om dessa handhafvas, skall man vinna hvad man söker. Jag medger, at vi äge redan öfverflöd af laggar i detta ämne; men när ovanligt många gifvas för et och samma ändamål, vittnar merändels hvar och en om de föregående ofullkomlighet. Huru ändamålet för det närvarande vinnes, derom åberopar jag de säkraste domare, nemligen: *resande, skjutsande och gästgifvaren.*

I rättelsen af de här anförda fel, ligger väl egenteligen botemedlet; men lät oss ock, jämte det vi godkänne och antage de framlagde grunderne för i fråga varande författning förföka, at undanröjja en eller annan nog lätt antagen, och nog envist förfäktad, fördom i saken. Alla i detta ämne hittils vidtagna steg, vittna om et alt för stort afseende på den resandes fördel, och et alt för litet på den skjutsandes *). Om nu skjutslegans storlek

*) Då jag, i det föregående, som en slags grundfats antagit, at Skjutslegan borde blifva den möjligst lägsta, lærer hvar och en finna, at jag varit tvungen, ej mindre af sakens när-

lek skulle förtas under en noggran och på
läkra grunder upgjord pröfning, och om

typer

I 5

i an-

varande ställning, än af den opinion, hvilken
så mycket hårdare är densamma vidhäftad,
som så många egenvinst derunder beror, at
följa et System, hvars fanning är långt ifrån
at vara fullleligen afgjord. —

Är en låg Skjutslega i landet nyttig?

Til et närmare utredande af detta ämne, for-
dras af se Skjutsens ändamål fört rätteligen
bestämdt. At des hufvudsakliga föremål skul-
le vara, at befrämja handelsrörelsen genom
varu-transport inom landet, kan icke medgif-
vas, då man ser och vet, at en alt för liten
del af landets producter på detta sätt fortskaf-
fas. At den i någon betydlig mån skulle bi-
draga, eller vara at räkna på, til handels
lättande, kan äfven så mycket mindre yrkas,
som vi hafve en någorlanda god post-inrätt-
ning, igenom hvilken de fläste, åtminstone be-
tydligaste, handels Speculationer kunna bestri-
das. Om desutom deså båda angelägenheter
varit föremål för inrättningen, måtte den då
så länge, och med så mycken ifver, varit för-
fäktad, til fördel för den mindre, och til ska-
da för största delen af medborgare - clasen?
— Vi torde derföre så antaga Skjutsinrätt-
ningens ändamål vara at fortskaffa dem, hvil-
ka i enskildta eller allmänna ärender behöfva
flytta sig ifrån den ena orten til den andra,
samt för dem, som för hälsa, för nöje eller
för Kroppsrörelse vilja färdas på Landsvägen
och ombyta luft. I detta hänseende kan in-
rättningen visserligen anses både nyttig och
nödig, och bör, som förr sagt är, i et väl

i anledning deraf det skulle finnas, at 16 skillingar milen för en häst vore et rätt æqvi-

inrättadt Samhälle, ej allenast icke saknas, utan ock *rätteligen* befrämjas. För desse nyfsnämnde refande är läkerhet, beqvämlighet och stundom skyndsamtet hvad egenteligen fökes; men desla fördelar kunna visserligen icke ärnås genom en låg Skjutslega och låga taxor för hvad den Refande behöfver på Gästgifvargårdarne. Efter den hittills fastställda ordningen har det väl gått an at komma fram; men utan de ofvannämnde förmonerne, med de Skjutsfandes allmänna misnöje, och med et otroligt befvär för Länens Styresmän, hvilka haft at kämpa emot följderna af en antagen riktig princip.

Et ännu starkare och blott politiskt skäl gifves för Skjutslegans förhöjande. Är icke Svenska Bonden så högt skattlagd, som möjligheten at utgöra denna skatt, det någonsin kunnat tillåta? Är det icke han som med mångfaldiga contributioner och personliga biträden egenteligen kan sägas vara den, som bär Statsbördan? Vore det då icke en sund politik, at i alt hvad möjligt är, föka underlätta hans börda, och, genom nya öppnade utvägar til penningeförtjenst, öka hans förmåga at kunna riktigt betala, hvad Statens allmänna behof icke kan umbära? Om, igenom en förhöjd Skjutslega, hundrade refande komma at bidraga hvar sin skilling til den summa, som Skjutsbonden på nästa upbördsstämma skall frambära til fäderneslandets tjenst, hvad kännbart ondt vore detta för desse vägfarande, af hvilka största delen merändels äger full frihet at

æqvivalent emot skjutsnings - befväret; är jag fäker, at en ganska stor del af alla andra, än skjutfande, skulle studsa vid en sådan tilökning, och genast höja sin röst emot en så skadelig nyhet. Så mycket gör vanan at njuta, och vanan at i alt endast se sin egen fördel, at det visserligen fordrades någon tid, äfven för den beskedligt tänkande, at hinna sanfa sig och lugnt afhöra hvad Förnuftet kan säga mest begripeligt. Men lät oss trösta oss: skjutslegan blir verkligen så låg, som den, efter sakens natur, möjeligen kan blifva, och tvifvelsutan ansenligt lägre, än hvad man här exempelvis antagit. Vi böre aldrig tvifla på, at, ehvar en möjelig utgift för vinst gifves, där finnas ock de som vilja begagna sig däraf, och ehvar täflan om denna utväg at förtjena, är fri, där skal priset blifva det möjeligen lägsta. Bonden (hvilken ändå i alla fall blir den som

på detta sätt contribuera eller icke? Staten, i det hela, förlorar intet dervid, utan vinner oemotfägligen genom en århållen större säkerhet för utskyldernes rigtiga utgörande.

Landets många Segelbara sjöar och floder gifva tvifvelsutan yperliga tillfällen til resandes fortskaffning genom post-jagter; men en för låg Skjutslega har hitintills hindrat, och skall, så länge den varar, framgent hindra alla gagneliga inrättningar af detta slag.

fom kommer at skjutsa) är visserligen i behof af at förtjena, och at förtjena med sin häst. I vissa landsorter kör han långa och ivåra foror, alltid för mindre betalning, än efter den nu varande skjutslegan, och han väljer det förra, ehuru mindre lönande, häldre än det sednare, då han icke på en gästgifvare-skjuts kan vara säker, at komma hem med Hästen ofskadd. Hans dryga utskylder fordra visserligen en penninge-förtjenst; och om, til äfventyrs, skjutslegan skulle, genom en ny reglering, komma at väga öfver til någonderas fördel, hvad vore då billigare, än at det vore til den skjutsandes, som har förbindelsen på sig at stå tilreds för den Resande, hvilken däremot icke är skyldig at resa för den skjutsandes förtjenst? Af alla resande som kunna betala, och som tro sig behöfva 4 til 6 Hästar för sin Vagn, huru många äro de, som gifva i contribution så mycket, som den Bonden, hvilken skjutsar dem? — Och ändå denna otidiga ömtålighet för dessas vinst på den fattiges och på rättvisans bekostnad!

Vi hafve för oss et talande bevis derpå, at skjutslegan icke kan eller skal, efter dessa grunder, blifva mycket hög, hälft då någre ofeder, som nu betunga inrättningen, blifva undanröjde. På alla sidor

fidor omkring Stockholm är landet genom-
 skurit af stora vattudrag och således min-
 dre befolkadt, än i allmänhet en annan
 landsträcka af samma vidd. Til och ifrån
 Hufvudstaden lærer få medgifvas vara den
 starkaste skjutsning i landet; hållet på Gäst-
 gifvaregårdarne deromkring emellan 10 och
 16 Häftar i dygnet, och aldeles ingen
 reserve. Enär således Hållhästarne äro ut-
 gångne, är för den resande ingen annan
 utväg öfrig, än at öfverenskomma med
 de Bönder, som antingen då påkallas, eller
 äro i förväg å Gästgifvaregården för at få
 skjutsa: desse äga tvifvelsutan fritt val at
 skjutsa eller icke skjutsa; och ändå har
 deras påstående, mig vetterligt, aldrig i
 någon årstid ännu gådt högre, än til 16
 skill. milen. Ännu mera: i Stockholm
 finnes intet håll, ingen reserve och ingen
 Bonde skyldig at skjutsa; men med en klok
 inrättning, och med en efter tiden lämp-
 pad betalning, hvilken nu lærer vara högst
 18 skill. milen, har man förmådt draga
 så mycken Allmoge in til skjutsning, at
 Åkare-Embetet har liten eller ingen kän-
 ning af skjutsningen; och detta härleder
 sig visserligen icke från trug eller magt,
 utan, som sagt, ifrån en förståndig tillställ-
 ning. Enär nu förhållandet är sådant i
 och omkring Stockholm, kan man der-
 ifrån

ifrån med tämmelig visshet fluta at skjuts-
legan öfver hela Riket, och på sådane
ställen, där behofvet af hästar är mindre
i förhållande til förtjenstfökande, icke skal
blifva mycket hög, och efter all sanno-
likhet ej särdeles öfverstiga den nu fast-
ställda

Ibland de olägenheter, som nu åtföl-
ja skjutsningen, och utom hvilkens un-
danrödjande, det icke ens lärer blifva möj-
ligt, at på något sätt hjälpa inrättningen,
är den oseden, at skilja den skjutsfande i-
från dispositionen och körningen af tina hä-
star, den mäst svåra och betungande. Det
kan icke begäras, at någon skal ingå i
förbindelse af skjutsens bestridande, så
länge det är tillåtit för en kitslig och o-
förståndig resande, eller des kusk, at ef-
ter eget behag och lynne handtera hästar-
ne. Vål kan det sägas, at då körningen
beror af den skjutsfande ensamt, kan der-
af möjligtvis en anledning til präjeri up-
komma, hälft controllen blir svår at är-
hålla; men då man ser denna del af äm-
net på des bägge sidor, finner man lätt,
at den skjutsfandes häst kan blifva ska-
dad eller ihjälkörd, och at den resande
deremot endast kan förlora en fjerdedels
eller half timma i skyndsämheten: följ-
derne af körnings-rättighetens missbruk
äro

äro således af olika större vigt för den förre, än för den sednare. Dessutom kan man skäligen säkert controllera den skjutsfande: en liten billet af Gästgifvaren, som innehåller tiden då resan skedde ifrån ombytet samt den skjutsfandes namn, kan tjena til säkerhet för den resande, enär et afpassadt ansvar åtföljer körningen. Dessutom då skjutslegan en gång blifvit stadgad til fördel för den skjutsfande, är et öfverdrifvit dröjsmål mindre at befara, jämte det man kan vara skäligen säker, at skjutslaget få mycket häldre förser sig med dugliga hästar, som des förtjenst deraf beror, och det finner det vara en möjlighet, at kunna för längre tid draga nytta af en til äfventyrs dyrare inköpt häst.

Tag borrt den opinionen, at skjutskyldigheten kan åläggas någon annan, än den, som för en betingad årlättning åtagit sig densamma; at legan bör vara vifs och lika för alla tider och orter; at den skal vara under skjutsningens rätta värde; at den resande skal få köra efter eget infall; och ställ sedan hela inrättningen på *entreprenade-auction* vid hvarje Gästgifvaregård, til den eller dem, som åtaga sig den för minsta priset, alt detta på en vifs tid, af t. ex. 10 år; och vi skole finna, at
skjuts-

skjutslegan få mycket mindre kan stiga öfver det rätta värdet, som i sådan händelse, och då ärfättningen blir æqvivalent emot besväret, eller i någon mån til den skjutlandes fördel, täflan skal upstå emellan en Entrepreneur och alla närboende: detta skal ofelbart inträffa, så vida den grunden alltid står fast, at där utväg til skälig förtjenst gifves, där finnas de som vilja förtjena.

At det då blefve de til Gästgifvaregården närboende Bönder som komme at åtaga sig skjutsningen, är lätt at finna. Om också det hittils bibehållna hatet för inrättningen gjorde, at den i första oötroyn icke antoges utan ansenlig förhöjning; så kan man dock med tämmelig säkerhet förutse, at den vid den nästa skulle jemna sig mera ned, sedan man hunnit få full öfvertygelse, at skjutsningen vore en fördel, och icke en ålagd börda. Låt vara at skjutslegan blefve hög, relativt til den nu varande; på hvilken borde skulden dertil läggas? Visserligen icke på Styrelsemagten, som gjort alt hvad på den ankommit, då den låtit priset upgöra sig sjelft efter naturliga grunder: visserligen icke på den skjutlande, som bör vara rätt betald för sit biträde.

At

At skjutsningen, för Jordbrukare i allmänhet, är skadlig, kan icke oinskränkt medgifvas. Den utarmar hvilken skjutsfande som hälft, då skjutslegan är alltid lika och otillräcklig; den skadar i synnerhet Hållbonden, som ofta, i en för honom högst angelägen tid, tvingas at förlora två dygn och väl mera för en förtjenst af 12 til 24 skill.; men med en fullgod ärfättning för det lämnade biträdet, kan den blifva fördelagtig för den bonde, som bor närmare til ombytet; ty sådan är naturen af et hemmansbruk, at det lemnar både många och långa mellankof för denna eller dylika förtjenster, af hvilka Bonden verkligen är i behof, i afseende på de penningeutgifter, til hvilka hans jordbruk icke gifver full tilgång. Då han ser förtjensten för sig antagelig, är det ingen tvifvel, at han ju så inrättar sin hushållning efter denna nya näringsgren, at både hemmansbruket och skjutsningen kunna bestridas. Vi skole säkerligen få se, såsom en följd af denna nya reglering, et annat och länge yrkadt System i en del af Landthushållningen. Den skjutsfrie Bonden skall minska antalet af sina hästar, och i stället nyttja oxar, hvilka, så länge skjutskyldigheten ligger på hvarje Bonde i Riket, icke kunnat med li-

ka fördel antagas. Den skjutsfande Bonden skal deremot öka antalet af sina hästar, såsom grunden til hans penningeförtjenst, hvaraf följer, at båda komma i bättre författning för sig sjelfve, och skjutsanstalten vinner utan at någon förfördelas.

Man lærer invända, at de til Gästgifvaregården närboende, kunde blifva otilräckelige til Skjutsens bestridande, hälft det på visse ställen och tider ofta kan inträffa, at 50 til 60 hästar utgå i dygnet, och detta på flere dygn efter hvarandra. Men det är lätt at finna vigten af denna invänning: om och enär detta antal hästar ärfordras, hvad mycken skillnad göra 15 à 16 hållhästar? Är det icke reserven eller de närboende som tillskjuta öfverskottet, och när detta kunnat ske hittills med alla inrättningens lyten; hvarföre icke, och vida säkrare, sedan ärlättningen blifvit bättre lämpad til orter, tid och omständigheter?

Innan den nämde entreprenade-auctionen anfälles, böra grunderne til inrättningen i allmänhet samt den Refandes och den skjutslandes ömsesidiga rättigheter och skyldigheter, vara, så fullkomligt som möjliggen göras kan, bestämde och fastställda. Frågan om de ändringar i skjutslegan, hvilka localen föreskrifver, kan lättli-

teligen afgöras på stället, äfven som Kro-
no-Betjeningen årligen kan utfätta tiden
til den förhöjning, hvilken skall äga rum
för visfa årstider, t. ex. vid vårbru-
ket och bärgningen; emedan tiden til des-
se ändringar icke kan utfättas långt förut,
och icke en gång för flera år. Härvid
bör man komma ihog, at legan för en
häst, som nyttjas ensam, icke kan anses
tilräcklig då den utgör hälften af hvad
man betalar för två; ty tid, besvär och
omkostnad med dennes återtagande är li-
ka, som för de tvänne. Jag har väl här-
vid gjort mig sjelf den anmärkningen, at
detta skall falla tyngre på den fattiga, som
hjelper sig med en häst, än på den rikare,
som nyttjar flere; men man får icke gyn-
na en fattig på en annan fattigs bekostnad,
och den satsen står i alla fall fast, at hvar
och en bör vara fullkomligt betald för
sit biträde eller sit arbete.

Med denna föreslagna hufvudsakliga
ändring i Skjutsinrättningen, skole vi til-
äfventyrs komma åtminstone så nära til
fullkomligheten, som ämnets natur och
ställningen hos oss medgifver. Ännu lig-
ga, tvifvelsutän, många hinder i vägen
för at kunna upnä den höjd, til hvilken

man hunnit i en del andra länder. I England, t. ex. är skjutsen och Gästgifverihållningen en fördelagtig näringsgren: ock-få refer man troligen icke någorstädes i verlden med så mycken skyndsämhet och beqvämlighet, som där. Man är så väl betjenad på Gästgifvaregårdarne, at det allmänneligen ärkännes, det ingen kan äga större beqvämligheter hemma hos sig, ehuru väl han ock må bo och lefva: ock-få har det där blifvit et mode och en art af luxe at resa. Men til denna förbättring kan man aldrig komma med en nedpräjad skjutslega, orimliga taxor och onaturliga tvångsmedel. Desse skola ju alltid medföra ovilja hos den plågade, och kunna aldrig lifva håg och bereda förmåga hos gästgifvaren, at fullgöra hvad den resande af honom fordrar. Ulla gästgifvaregårdar, dåliga hästar, är och blir en nödvändig följd af det bakvända Systemet, at med våld tvinga inrättningen inom onaturliga gränfor. Lät oss i detta, som vi säkerligen böre i alt annat, följa naturen af saken, och vi kunne trygga oss vid, at den hjälper sig sjelf ifrån de brister, vi hittils haft at klaga öfver. Vi kunne räkna på, all Svenska tågligheten oaktrad, at Gästgifvaregårdarne blifva försedde med täta rum, lämpeligt husgeråd, och efter hand
med

med alla de beqvämligheter, en resande kan behöfva; at de skjutsande skola förse sig med dugtige hästar, grunden til deras förtjenst, och det så mycket säkrare, som, å ena sidan, de icke äfventyra at få dem ihjälkörda, och å den andra, Skjutslagets gemensamma ansvar lærer föränlåta hela corporationen at taga verkamma säkerhets mått, nödvändiga både för dem sjelfve och för de resande. Landets styrelsemagt har desutom all rätt at vaka öfver upfyllandet af den ingångna förbindelsen, och detta så mycket allvarsamare, som den icke mera är återhållen af farhågan at lägga sten på en förut allför tung börda. At de resandes antal med tiden skal ökas, är så mycket säkrare, som största delen af dem ändå tilhör den förmögnare clasen, och Sverige, med sina goda vägar och sit oändligt omväxlande läge, lockar den rikare til utfarter, hvilka, i sig sjelfve nyttiga, blifva angenäma, då de nuvarande felen i skjutsanstalterne rättas.

*Undersökning: huruvida de i 13.
Cap. 1 §. Rättegångs - Balken fast-
ställda Jäf emot Domare, äfven gäl-
la emot Executorer.*

(Bref ifrån Landet.)

Jag medgifver gerna, Min Herre, at det omdöme jag i mit lista bref fälde öfver Eder lilla afhandling, om Executorers o-jämfagtighet, på långt när icke var så fullständigt, som Ni hade orsak at vänta. Åtskilliga angelägna göromål nödgade mig vid detta tilfälle, äfven som vid många andra, at vara fåordig. Jag sade Er derföre min tanke, utan at förfäkta den. Nu då jag har några timmar, at använda efter eget behag, vill jag meddela Er de hufvudsakliga skäl, uppå hvilka jag ogillade Eder mening och gaf Er det vänskapsfulla råd at icke underkasta densamma allmänhetens granskning. Ni torde deraf finna, at jag icke haft så aldeles orätt; som Ni, kan hända i nog skarpa uttryck, yrkat, och at Ni sjelf hade haft det mindre, om det behagat Er at undersöka grunderna för Eder fatts, innan Ni beslutit at den vore ofelbar. — Men, min Herre, et enda litet förbehåll: Ni får ej an-
le

se mig för Jacobin derföre at jag uti et mål tänker olika med Eder.

Uti de inre delarne af Norra America, på några Öar i Söderhafvet, och bland Hottentotterna brukas det, at sjelf tildöma sig rättigheter samt at sjelf utkräfva dem, och der gäller inga andra jäf emot Domaren och Executorn, än näfvens. Men i Sverige, M. H., lefva människorna i et slags Bolag, som man kallar *Borgerligt Samhälle*, och bland hvars grundreglor den är den första, at ingen må taga sig rätt sjelf. När derföre en af Bolagets Medlemmar finner sig vara förolämpad eller hafva något at återfordra af en annan, måste han vända sig til vissa andra Ledamöter, åt hvilka, under namn af *Embetsmän*, det blifvit updraget, at med hela Samfundets magt skydda hvars och ens rättigheter och beifra våld å dem. Nu är det klart, at om man ej får gripa sig rätt med sina individuella krafter, så får man ännu mindre dertil nyttja den styrka, man har sig anförtrodd just för at dermed hindra sådana grep. Följagteligen, M. H., måste Embetsmannen uphöra at handla såsom sådan uti alla de mål, hvilka röra något af hans enskildta interessen.

Om ingen skrifven Lag sanctionerade denna regel, gälde den likväl af egen kraft, såsom härledd ur sjelfva begrepet om Borgerligt Samhälle och innefattande et hufvudsakligt vilkor för rättmätigheten och beståndet deraf. En Lag, som uphäfde den, vore orättvis och oklok; ty hon skulde förstöra hos hvarje Medborgare den trygghet för sina rättigheter, hvilken borde vedergälla honom för hans upoffringar i Samhället och gifva honom mod til nya. Hon vore tillika löjlig, om hon i allmänhet stadgade at ingen ägde döma i sin egen sak, men i särskilta fall medgäfve en Embetsman den förmåga at i utöfningen af sit välde orättvisligen gagna sig sjelf och dem, med hvilka blodsbandet honom förenade, eller skada och förtrycka den, hvilken det vore hans nytta at hafva skadad och förtryckt.

För at antaga Eder mening, at Sveriges Lagstiftare icke velat hafva sina stadganden om jäf emot Domare i allmänhet lämpade til Executorer, måste man således förutfatta, antingen at vår Lag i denna del är *ordttvis* och *oklok* och *löjlig*, eller at en Executor icke är i tilstånd at misbruka sit Embete til nytta för sig och skada för andra. Man behöfver i sanning icke mycken skarpsinnighet eller någon
djup

djup Lagkunskap för at finna falskheten af bägge dessa suppositioner.

Det är icke lofligt at uttyda äfven en i allmänhet orimlig Lag til flera orimligheter, än den uttryckeligen innehåller; ännu mindre at digta sådana på en i det hela så förträfflig som vår. De flesta dess förordnanden, sedda från en riktig synpunkt, visa sig i en nära öfverensstämmelse med natur-rättens bud och med Statens ändamål, samt i et fast inbördes sammanhang. Och det är ifrån denna Lag, som man skulle leda den satts, at en Embetsman, med förmåga at handla väldigt, finge, då han kallades *Landshöfding*, utöfva sin magt utan hinder af de jäf, hvilka, när han nämndes *Håradshöfding*, *Lagman*, *Hof-Rdttis-Råd*, *President* o. f. v., betoge honom all rätt at i Embetet verka! Eller at samme medborgare kunde, som *Embetsman*, yttra sig i det mål, hvaruti han, som *Vitne*, icke vore lagligen trovärdig! Eller at *sjelf panta något til sig och de sina* vore lofligt för en vis Embetsman, men brottsligt för hvarje annan Samhällets Medlem! — Nej, M. H., hvarken banade Stiftarne af Sveriges Lag vägen för et Asiatiskt Embetsmannavåld, eller motsade de sig sjelfva på detta grofva sätt. Deras omsorg at sätta rättvisan i skydd för de mäktiga driffje-

drarna til våld, *egen vinning*, *skyldskap* och *hat*, blir allmän och ovilkorlig, så länge Ni ej kan förete något undantag derifrån: Och Ni vet at man i dylika fall ej må giffa, utan bevifa.

At Lagens gränfor för en Executors befattning, ehuru noga bestämde, icke äro tilräckliga at återhålla alla möjliga verkningar af en ond vilja hos honom, är af Lagstiftaren sjelf förutledt. Sedan uti 9 Cap. 1 §. Utf. B. fättet och ordningen at vinna ändring uti en felagtig åtgärd af Konungens Befallningshafvande, såsom Executor, äro utstakade, säges det uttryckligen i samma Capitels 5 §: "Nu kan så hända at Konungens Befallningshafvande upfåteliga af hat och afvund, eller för egen vinning eller androm til viljes hafver gjort den klagande orätt; varde för brott sitt lagliga dömd, som i Rättegångs-Balken om Domare sägs, och fülle up allan skada." — *Kan detta hända*, så handlar visserligen icke en dylik Embetsman, såsom Ni synes tro, aldeles machinaliskt. Hans mått och steg bero af en föregående pröfning, på hvilken de uti det nyls anförda Lagens runupräknade driffjedrar möjligen kunna verka, och för hvilken han måste ansvara. Han har i sin magt för exempel at uppehå-

hålla eller icke uppehålla en Sökande i
dels rätt, at förklara et skuldfordringsmål
ofstridigt eller tvifligt, en laga kraftvun-
nen dom klar, eller mörk och tarfvande
förklaring: och huru mycken skada kan
han icke tillskynda en part genom et orig-
tigt val bland dessa motsatta fätt at pro-
cedera. Det ankommer uppå honom,
enligt 8 Cap. 1 och 14 §§. Utf. B.,
at pröfva om en Sökande har skäl at yr-
ka byfättning å sin tilstådesvarande Gäl-
denär eller allmän lysning efter den från-
varande: och af denna pröfning bero Med-
borgares frihet, anseende och välstånd.
En Executors väld är således utan tvif-
vel i många fall icke mindre frugtansvärd,
än en Domares och et Vitnes. Han må-
ste följagteligen anses vara bunden af sam-
ma jäf som de, så vida man icke vill fin-
na Lagen i strid med sig sjelf och med
den klaraste naturliga rättvisa.

Jag kan nu, M. H., följa Er närma-
re på spåren och granska de särskilta skäl,
uppå hvilka Ni fökt grunda Eder mening.
Det förnämsta deribland är: at hvarken
Utföknings-Balken eller Landshöfdinge-
Instructionen tala om jäf mot Konungens
Befallningshafvande, utan at de tvärtom
ålägga honom at uptaga och afgöra **ALLA**
Utföknings mdt, hvilka mindre än andra tå-
la

la tids utdrägt. Men bevifer denna Lagstiftarens tyftnad icke långt mera för mig, än för Er? Om man ej får tro at Lagen gillar alt hvad den icke straffar; om man vid all lagtolkning bör följa den gamla Regeln, at i de fall, der Lagens grund är lika, äro ock defs förordnanden enahanda; är det då icke naturligare at utsträcka principen om jäf emot Domare til hela Lagskipningen, och lämpa 13 Cap. 1 §. R. B. til hvarje Embetsman, som efter egen pröfning bestämmer andras rätt, än at giffa sig til et sådant undantag derifrån, i följe hvaraf en Konungens Befallningshafvande skulle vara icke allenast berättigad, utan ock pliktig, at döma i sin egen sak. Icke ligger, detta undantag uti de orden: *alla Utfökningsmål*; ty, efter 6 Cap. 1 §. R. B. böra Borgmästare och Rådmän, hvilkas jäfagtighet Ni dock medgifver, döma *alla saker*, som från Kämnärs-Rätt dit vädjade äro. Och vore Konungens Befallningshafvande ovilkorligen skyldig at afgöra alla utfökningsmål, hvad berättigade honom då at inskränka sin Embets-åtgärd inom et Län, et Rike, en Verldsdel. Han borde ju då gå ut i hela Verlden och predika utmätning: befordra til verkställighet lagakraftvundna domar i Kamschatka lika ofta som i Sverige: utfär

färda allmän lysning efter gäldbundna Esquimaux, samt utan allsköns barmhertighet byslätta Hottentotter.

Med Konungens Befallningshafvande menar vår Lag icke en fysisk, utan en moralisk person, en magt i Samhället, hvilken uti et Län kan utöfvas, icke blott af en Landshöfding, utan i händelse af dennes förfall eller frånvaro, af det så kallade Landshöfdinge-Embetet. Om äfven någon gång den besynnerliga tillfällighet skulle inträffa, at et jäf på en gång drabba, de både Landshöfdingen och hans underhafvande, samt at följagteligen den förkände finge så länge vidkännas uppehåll i sin rätt, til dess en vice Landshöfding kunde förordnas, vore väl denna olägenhet at jämnföra allenast med den allmänna osäkerhet, som skulle följa af så mäktiga Embetsmäns ojäfagtighet och af en uppenbar stridighet i Lagen? Och månne den inskränkning, som här yrkas, skulle kunna misstänkas vara oförenlig med den nitälkan för den Executiva Magtens oafbrutna verksamhet och för ordning i Samhället, som hvarje redlig och tänkande Medborgare äger; då den händelse, at en Landshöfding vore jäfvig, verkligen måste vara fällsynt, och ännu fällsyntare den, at både han och endera af Embetets Ledamö-

möter skulle vara det? Månne icke tvärt-
om den allmänna ordningen vore i större
våda af en i detta afseende aldeles icke in-
skränkt Embetsmannas magt? Och månne
den Embetsman, som syftade til en ut-
sträckning af välde utöfver Lagens mening,
icke blefve altför mildt dömd, om han
ansåges handla endast af nit för allmän
ordning?

Men, innan jag lämnar Edert fätt at
förklara in i Lagen orimligheter som ej
kunna tydas derutur, tillåt mig, M. H.,
at jag frestar Er med et spørsmål. Uti
1 Cap. 11 §. R. B. säges det: "*Domaren*
"skal noga pröfva Lagens rätta mening
"och grund och thereafter döma, men ej
"theremot efter egen godtycko". Utfök-
nings-Balken och den för Herrar Lands-
höfdingar utfärdade Instruction åter åläg-
ga icke *uttryckligen Konungens Befallnings-*
hafvande en sådan skyldighet. Är Konun-
gens Befallningshafvande derföre berätti-
gad at döma emot Lagens mening och
grund efter eget godtycko? Besvara den-
na fråga, M. H., på et fätt som är på en
gång enligt med sundt förnuft och med
Eder argumentation om Executorers ojäf-
agtighet, och *magnus mihi eris Apollo*.
Sveriges-Lag, är ej öfverflödigt omständ-
lig. Den förutfätter hos Lagskiparen,
jäm-

jämte en god vilja, en vanlig grad af urskillning, förmåga at fatta sammanhanget af en Lagstiftning, och de allmänaste filosofiska begrep om rätt. — En Far, som med et billigt förtroende til sin Sons förstånd och beskedlighet, låter honom taga några steg på egen hand, upmuntrar honom icke derigenom at directe gå på Spelhuset och Krogen.

Ni påstår vidare i Eder afhandling, at intet Laga verkan ägande Förordnande uplyser Lagstiftarens tanke i det ämne, hvarom fråga är. Jag vill nu endast gifva Er anvisning på et eller annat. Slå up 82 sidan i andra delen af Landshöfdingen Friherre af Ugglas Samling af de Kgl. Bref, som til förklaring af allmänna Lagen äro gifna, och Ni skall finna et af d. 13 Decemb. 1769, hvaruti den authentique Lagtolkaren icke satt i fråga, at ju en Lands Secreterare, denne likviß blott subalterne person vid utfökningsverket, icke kunde vara Vitne och Executor i samma mål. Hade han då med mera skäl kunnat vara det sednare, om saken rört honom sjelf, eller de hans anhöriga, som Lagen, at så säga, med honom identifierade, eller hans uppenbare ovän? Och när et af de i Lagen utfatte jäf emot Domare ostridigt binder en Executor, kan man då

då längre förnuftigtvis tvifla om de öfriga äfven gälla emot honom?

I anledning af Kongl. Brefvet den 1 Februarii 1758, hvarigenom det blifvit förordnadt, at de, som följa Häradshöfdingarne på Tingen, icke måge der såsom Fullmäktige utföra rättegångar, hemstälde Götha Hofrätt i underdånighet, om icke det jämnväl borde förbjudas extra betjeningen vid Lands-Cancellierna och Contoiren, at å andras vägnar drifva utfökningsmål. Deruppå svarade Kongl. Maj:t den 22 Martii 1759 sålunda: "Som, vid öfvervägande häraf, Vi icke finne lika beskaffenhet eller tillfälle til misbruk vara för den vid Lands-Cancellierne görande betjening, som vid Tings-Rätterne, emedan de förre icke äga vid Lands-Cantzlierne lika tilgång til Protocoller och Handlingar, som de sednare vid Tings-Rätterne, hvilka dels dro de rättsökandes ombud, dels föra Protocoller och desto friare tilgång äga både til Protocoller och Handlingar, samt at åhöra Rättens öfverläggning och slut, hvaremot utmåtningsmål ofta utom ordentligt Protocoll afhjelpas, vid hvilkas afslutande de, som vid Lands-Cantzlierne merendels med renskrifning göra betjening, icke äro närvarande, utan mäst anlitas til ansökningens ingifvande, com-
"mu."

"munications fortställande och Utslagets
 "utlöfen och öfverstyrande, hvilken för-
 "män Vi få mycket mindre vela i nä-
 "der affkåra de vid Lands-Cancellierne va-
 "rande sökande, och enkannerligen All-
 "mogen, såsom ofta fjerran derifrån boen-
 "de, som det torde tillskynda dem större
 "kostnad, om de skulle til sina angelägen-
 "heter besörjande anlita andre Ombud,
 "hvilka merendels sättja mera värde uppå
 "sine göromål än den vid Lands-Cancel-
 "lierne varande *mindre och torstigare betje-
 "ning*: Thy och i betraktande af alt så-
 "dant, *med flera bevekande skjdl*, hafve Vi
 "i detta fall icke velat sträcka ofvannäm-
 "nde vårt nådiga förbud" (det af den 1
 Febr 1758) "längre än til dem, som vid
 "Underrätterne göra betjening." Hade det
 varit en antagen regel, at ingen vore jäf-
 agtig vid executionslätet och at någon
 våld icke kunde verka på en Embets-
 mans befattning med utfökningsmål, så
 hade visserligen Kongl. Maj:t på denna
allmänna grund och icke för de anförde
 förskilte *bevekande skjden*, bibehållit den
 vid Lands-Cancellierna nyttjade *mindre be-
 tjeningen* vid den förmånen, at der få an-
 mäla och bevaka rättsökandes angelägen-
 heter. Det är förnämligast derföre, at
 denna ringa betjening *icke* har fri *tilgång*

til Prototoller och Handlingar eller tilfälle at *vid målens afslutande* vara *ndrvarande*, som den får antaga sig Parters interessen; och Landshöfdingen eller Lands-Secreteraren skulle äga rättighet at *föra Protocollet* och *fatta beslutet* i sin egen eller sina närmaste skyldemäns sak!

Uti 13 Cap. 1 §. R. B. säges det, at den icke må vara Domare i et mål, hvilken förut hos Konungens Befallningshafvande något flut fattat, som det målet rörer. Detta förutsätter at den Part, som haft Executorns åtgärd mot sig, möjliggen kan misstänka honom at *hafva handlat* af våld. Är det då icke tillåtet för en annan Part at frukta det Executorn *skall handla* väldigt, när hans egen nytta det fordrade? Och bör man icke tro, at Lagstiftaren haft samme affeende på den enas billiga misstroende, som på den andras?

Fordom ägde Konungens *Fogdar* och *Länsmän* icke någon befattning med verkställigheten af Domstolarnes Utflag. En målsägande hade, enligt 27 Cap. Tingmäla-Balken L. L., at i detta, äfven som i andra rättegångs-ärenden, anlita *Häradshöfdingen*. Denne Embetsman nämnde då af *Tinge Tolfmän*, hvilke foro i den dömdes gård och der i en noga föreskrifven ordning utmätte af hans egendom så mycket,

ket, som svarade emot hvad honom blifvit ålagdt utgifva. Häradshöfdingens åtgärd härutinnan kallas i det följande Capitlet at *Ting flempta heem til mans at mäta för honom*. De tolf Mätsmänne utgjorde en *Nämnd*; och all *Nämnd* borde, enligt 33, 36 och 41 Capitlen i samma Balk, bestå af *oväldige*, och, det som den tiden var et vilkør för allmänt förtroende, *bolfaste* män. — Då således icke allenast hvarje befallning om domars verkställande utgick från en *Domare*, som ej mera i detta, än i andra fall, kunde döma i sin egen sak, utan äfven utmätningen förrättades af en färkild oväldig *Nämnd*; har det åtminstone af ålder i Sverige varit otvifvelagtigt, at dessa värf icke kunde anförtros den, som på något sätt hade nytta eller skada deraf. Det var vårt uplysta tidehvarf förbehållet, at först höra fråga derom väckas.

Den, som i förra tider hade något at fordra af en annan efter skuldebref, kunde föka bistånd, til utbekommande af sin rätt, antingen hos *Domaren*, eller hos *Konungen* omedelbarligen. I det förra fallet njöto både fordringsägaren och gäldenären alla vanliga rättegångs förmåner. I det sednare, hvarom talas i 33 Cap. Kon. B:n L. L., förordnade *Konungen* en

eller två män i den ort der gäldenären bodde, inför hvilka, å den dag Konungen föreskref, gälden borde betalas, eller bevis företes at den förut blifvit gulden. — Om nu Konungen understundom utnämnt sina Befallningsmän at uti skuldfordringsmål dela Parterne emellan, är det dock troligt, at han icke öfverlämnat dem denna utöfning af sin egen magt, när han funnit dem stå i sådana förhållanden til någöndera Parten, at oväldighet förutsatte hos dem en mer än vanlig dygd och styrka.

Af både Landslagen och Stadslagen finner Ni i öfrigt, huru frågorna om borgen, qvarstad och byfättning, som nu af Konungens Befallningshafvande afgöras, af ålder hörde til Domstolarna, och med hvilken laggranhet de skulle handteras. Ni lärer dock icke kunna påstå, at äganderätten och Medborgares frihet voro helligare för Lagstiftaren i det *Femtonde* Seculo, än i det *Adertonde*.

En underfökning, huru den magt, som Konungens Befallningshafvande nu äga, blifvit lammanfatt, vore äfvenså vigtig, som den blefve mödosam. Jag är ej vuxen et företag af sådan svårighet och vidd, och afhåller mig altså visligen derifrån. Det bör jag likväl vid detta tilfäl-

fälle anmärka, at sedan de laglige gränforne för Konungens Befallningshafvandes befattning med Utfökningsmål, blifvit genom 1669 års Executions- Stadga anseflichen utvidgade, men tillika närmare än förut bestämde; har Kongl. Maj:t funnit nödigt, at icke allenast tid efter annan påminna Herrar Execütörer om deras skyldighet, at, *utan anseende til personen*, låta Kongl. Maj:ts underfåtare tilgodonjuta Lag och rätt, (K. B. d. 15 Oct. 1684; den 23 Jan. 1693; K. Ref. på Ridd. och Ad. Besvär 1672, §. 25; K. B. d. 27 Martii 1767 m. fl.) utan ock ålägga Landshöfdingarne at, äfven som Domare, svära den ed: at ej för *vänskap, skyldskap, muttor* eller *annan orsak* stänga någon ifrån det, hvartil han är berättigad.

Men at utur äldre och nyare Lagar och Författningar samla flera skäl til styrka för min tanke, vore at skriva en afhandling i stället för et bref. Jag hoppas at Ni skall finna Er öfvertygad af hvad jag redan i detta ämne anfört. Dock måste jag, innan jag slutar, ännu göra några anmärkningar vid et eller annat ställe i Eder skrift.

Ni tror at den Embetsman, åt hvilken Kongl. Maj:t updragit, at å Defs höga vägnar föra defs bud och befallningar,

icke bör kunna misstänkas för våld af någon part. Men, M. H., har icke Kgl. Maj:t äfven nämnt de fläste Domare, både höga och låga? Är Domarens Embete mindre viktigt än Executorns? Är Landshöfdingens person heligare än hvarje annan Embetsmans? Och skulle han, mera än någon annan redlig man, hafva skam deraf at han, med iagttagande af Lagens föreskrifter, undandroge sig at döma i det mål, som rörde något af hans enskilda interessen. Kongl. Maj:ts och Rikets Råd voro fordom skäligen betydande Embetsmän, och likväl trodde de sig icke vara öfver det, som Ni så föragtligt kallar *några åldriga formaliteter*.

Det gifves utan tvifvel et ännu viktigare ändamål för Lagstiftarens stadganden om jäf emot Domare och Embetsmän, än det, at förekomma de orättfärdigheter som understundom skulle följa af deras partiskhet, om den lämnades tygellös. Allmänhetens agtning för Domstolar och Embetsmän, och gode medborgares fasta tillgifvenhet til de Lagar, hvilka med en synbar sorgfällighet skydda dem mot våld och förtryck, se der, M. H., de stora och allmänna följderna af de rättvisa förordnanden, om hvilkas vidd vi tviste. Icke har hvarje samhällets medlem omedelbar

barligen erfarit nyttan af en oväldig lag-
 skipning; men hvar och en har känt sig
 lycklig af den öfvertygelsen, at om han
 en gång nödgades framträda för Domstolen,
 skulle han icke i sin Domare igenkänna
 sin fiende och sin vederdeloman. Det är
 denna öfvertygelse som gör at man älskar
 Fäderneslandet, at man upöfrar sig för
 dess försvar, och at man bär med villig-
 het och nöje sina medborgerliga bördor.
 De *åldriga formaliteterna*, M. H., hafva
 berett Sveriges styrka, och underhålla den
 ännu.

Jag vördar uprigtigt de Embetsmän,
 hvilka i denna stund äga at döma om mi-
 na rättigheter. Åt dem öfverlämnade jag
 utan fruktan en oinskränkt magt. Men jag
 skulle finna mig förtryckt, om min säker-
 het endast vore grundad på desse perso-
 ners rättvisa och icke tillika på Lagens.

En redlig och klok Embetsman, som
 finner sig jäfvig i något mål, anmärker
 det sjelf och afvaktar ej Partens påminnel-
 ser. Detta ålägger ock Lagen honom,
 och *Gustaf Adolphi* rättegångs process af
 år 1615 innehåller i 8:de Art. det mär-
 keliga skäl til et sådant bud: *på det hvar-
 ken Rätten, eller honom som Domare är, ic-
 ke skall ske någon förklening.*

Jag har alltid yrkat, såsom Ni det gör, at man bör döma efter sin och icke efter andras öfvertygelse om Lagens förstånd, samt at de allmänna bruken vid Domstolarna icke äga någon förbindande kraft. Dock när man vill gå ifrån den praxis, som i alla tider utan något undantag varit följd, och följd af rättvisa och skickliga Embetsmän, måste man vara fullkomligen säker på riktigheten af sin, emot hela Lagskipningen stridande, mening. Detta gäller i närvarande fall; ty Ni läser icke kunna förete något enda exempel, at en Konungens Befallningshafvande ansatt sig själf, eller blifvit af Hofrätterna och af Kongl. Maj:t ansedd, icke vara bunden af lagliga jäf. Tvärtom afhålla sig alltid Landshöfdingarne och deras betjening, samt Hofrätternas Ledamöter, hvilka i Executions-mål endast äro Executorer, ifrån all besättning med sina egna, sina anhöriges och sina vederdelomäns och uppenbare ovänners saker.

Af dem, som hos Ofs skrifvit om rättegången i *foro Executivo*, är det antaget, at jäfven emot Domare äfven gälla der. *Nehrman* i sin *Procesfus Civilis*, Professorens *Fick* i en disputation *de Executio-ne*, och *Abrahamsson* i *Anmärkningarne til Lands-Lagen*, säga det uttryckligen.

Man

Man har ofta genom för långt sträckta och falska analogier missbrukat et godt sätt at förklara enkla stycken af en sammanhängande och ur allmänna principer härledd lagstiftning. Jag vågar likväl, utan fruktan at begå detta fel, säga, at, då hos Oss, i kraft af särskilde författningar, Domare, Vitnen, de som föra Rätternas Protocoller, Landtmätare, Valför rättare, Embetsmän i Economiska mål äro förbundne at afhålla sig ifrån all Embetsbefattning, så ofta de finna sig vara genom hopp om egen vinning, skyldskap och hat frestade at utöfva den med våld; så kan icke en Konungens Befallningshafvande anles vara vid enahanda tillfällen behörig at pröfva och bestämma andras rätt. Jag tror det vara et viktigare ärende, at pröfva, om skäl äro at beröfva en medborgare sin frihet, än at å Kongl. Maj:ts och Kronans vägnar affluta et köp; och at, då, enligt Kongl. Brevvet den 18 Decemb. 1752, ojäfvighet fordras hos den Embetsman, som må befatta sig med det sednare, fordras den ännu mera af den, som har det förra i sin magt. Jag tror, at den Lagstiftare, som ej velat, at en röstägande i en församling skulle med sin röst kunna bidraga at til Comminister der insätta sin skyldeman, (Kongl. Br. den 9

Decemb. 1741), icke heller har velat, at en Executor skulle kunna med sit Embetes magt infätta sig sjelf eller sin skyldeman, i en annan medborgares Egen-
dom. . . . .

BIOGRAPHIE.

Antoine Leonard Thomas.

Denne berömda Talare och Skald var 1732 född i Clermont i Auvergne, Pascals Fädernesland. Hans upfostran var sträng och nästan Spartansk. Hans mor hade honom, likasom sina öfriga barn, til tjuugu års ålder, och deröfver, under sina egna ögon. Tre Söner, som hunno til manlig ålder, helgade sig alle åt Vitterheten.

Den äldste, Joseph Thomas, förrådde tidigt mycken talang för Fransyska Skaldekonsten. Hans Comedie *Le Plaisir* upfördes med bifall 1747; men han ryktes redan 1748 från verlden och sit stigande rygte, i sit tjuguanndra år.

Den andra i ordningen, Jean Thomas, utgaf Latinska Skaldestycken, som
af

af kännare mycket berömdes. Han blef Profesfor i College de Beauvais och dog 1755. Han underviste i Elementerna til Grammatican, men ägde en aldeles egen gäfvä at göra denna torra Vetenskap behaglig för ungdomen.

Antoine Leonard Thomas tycktes hafva ärfst samma talanger af sina Bröder, desfa tidiga offer för sit litteraira nit. Af hans första år skulle man ej hafva slutat til hans framtida ära. Han upfostrades til tionde året i sin Faders hus, hvarest han alltid var mycket allvarsam och dyster. Hans genie tycktes länge dölja sig för honom sjelf, och han hade redan länge skördat den mäkt lyfande ära, utan at derföre tacka någon annan än den stränga upfostran han njutit. I sit tionde år kom han til Paris, och Skol-lefnaden där förekom honom som et slags frihet. Han hade förut ej gjort sig begrepp om några så kallade frihetsfunder; så noga hade hvarje ögonblick af hans tid varit uptaget af göromål. Men det är starka själar eget, at hämta nya krafter af häftiga arbeten, blott de ej aldeles undertrycka dem; och Thomas, som man i ungdomen plågat med Vetenskaperna, idkade dem sedan af fritt val och älskade dem med passion. Han utmärkte sig i alla

til 33 Clas

Claffer och vann flera pris. Hans böjelse var för Vitterheten, men hans mor ämnade honom til Jurist. Ehuru mycket det kostade på honom at öfvervinna sin lust för poësin, hade han dock vänt sig, at anse sin mors vilja som en helig lag. Med en ståndagtighet, som skulle hafva gjort en hjelte ära, upbrände han med egen hand planer til åtskilliga vittra arbeten, Scener af Tragedier och Comedier, Poësier af alla slag m. m. Han begaf sig til Clermont, och fätlade sig där vid en Vetenskap, som ej hade minsta behag för hans smak. Kärlek til pligt var alltid hans första lag, och hans maxime, at göra ingen ting halft. Hans bägge äldre bröders tidiga död, och de sorgliga be-
 tragtelser som deraf väcktes öfver lifvets korrthet, och all jordisk äras förgänglighet, och den omäteliga evigheten som upflukar tider och varelsor — gjorde häftiga intryck på Thomas lifliga inbildning och underhöllo hans religiösa känslor. Han lemnade sig åt den djupaste andagt. Derigenom blef han aldeles et helgon för sin famille, ty detta andeliga svärmeri utbredde öfver hela hans väsende en viss obefkriflig mildhet och blygsamhet. Det var vid denna tid han skref sit första utgifna arbete: *Reflexions philosophiques*
 & lit-

& litteraires sur le Poëme de la religion naturelle (par L. Racine). Efter sin återkomst til Paris, erböds honom en Lärorstol i College de Beauvais. Det fält, för hvilket hans mor ämnat honom, syntes väl mera vidsträckt och lysande, än de inkränkta murarne af en Skola; men han ville häldre i början lysa mindre, för at i framtiden vara mer; han ville häldre i Skolstoftet bilda sig til den högre Vältaligheten, än framträda för det allmänna med ännu ej mogna eller pröfvade krafter.

Ibland sina medbröder vid Läroverket utmärkte han sig snart genom et poetiskt försök: Odet til Hr. de Sechelles, då varande Controleur-General. Univerfitetet gjorde sig en ära af at öfverlemnna detta skaldestycke åt Ministern, som vid detta tillfälle visade sin erkänsla genom en anvisning på en anseelig andel i postmedlen. Man hade ock verkeligen Univerfitetet at tacka för Post-inrättningen i Frankrike, och belöningen syntes derföre billig och naturlig. Detta första lyckliga försök upmuntrade Thomas at bli Poët, ty han blef alt hvad han var genom sin egen förmåga. Det lilla poëmet Jumonville och äreminnet öfver Grefven af Saxen höra til hans första arbeten i Skaldekonsten och Vältaligheten. Båda dessa arbeten för-

förrådde en stark och heroisk anda, som upplågade, så ofta den talade om stora män, och som någon gång förleddes af phantasien til öfverdrift och utsväfningar. Den stränga Critiken kallade dem få: ofta fanns där ock öfverdrift i uttrycket, men aldrig i känslan.

Det tunga skolarbetet är dubbelt tungt för den redlige Lärde, som vill idka den vetenskap han af böjelse älskar, och likväl ej försumma sin egenteliga pligt. Denna möda skulle hafva förqväst Thomas snille och aldeles förstört hans hälsa, om han länge dermed fortfarit. Behovet och vanan at tala högt, hans kärlek til pligt och hans begär til ära (hvilka han alltid förenade vid sina arbeten och i sina seder) försvagade hans bröst, och beredde honom et mångårigt lidande och en förtidig död.

Watelet, denne berömda vetenskapernas vän, som då ännu var rik, men sedan genom sin luxe i alla smakens yrken och sit slöferi i välgärningar, småningom blef fattig; Watelet bad Thomas emottaga af honom en årlig pension af 50 Louisd'or, til dels hans talanger skulle vinna sin behöriga belöning. Thomas gjorde rättvisa åt motivet til denna fällsynta frikostighet; hans ädla och tackfamma hjerta kände he-

hela värdet af det ädelmod, som grundar sig på agtning; likväl lemnade han åt sin mor at afgöra, om han skulle bortskänka sin sjelfständighet emot dylika förbindelser. Hon rådde honom med en förnuftig stolthet at häldre lefva af sina händers arbete, än af välgerningar. Ock så antog han ej detta ädelmodiga tilbud, men bad Hr Watelet blott om hans vänskap, som han kunde återbära, och som han hela sin lefnad igenom för honom behöll.

Duc de Praslin, som älskade Lärdomen mera än de lärde, var vid denna tid Minister för utrikes ärenderna. Han erböd Thomas at blifva sin Hand-Secreterare, och denne ingick i hans tjenst. Han såg i detta slags beroende intet annat än frihet för sig at tänka och skriva. I denna belägenhet skref han äreminnet öfver Sully. Under en Finans-Minister målade han, med dygdens förtrytelse, Finans-Betjemingens och Hoffolkets, Epermons Väners och biträdares våldsamhet och förtryck. Han hade til ock med mod, at upläsa detta äreminne för Hertigen, och Ministern var klok nog, at deröfver yttra sit nöje. Han förskäffade sin Secreterare en säker sjelfständig post, en fysla umbärlig, det är sant, likasom många andra; men

men som åtminstone nu blef lärdomens och förtjenstens belöning.

Et rum blef ledigt i Academie Française. Thomas hade där vunnit 5 pris och hade således tillräckliga anspråk på Academiens hugkomst. Äfven hans beskyddare förfäkrade honom, at det nu vore tid at göra desla anspråk gällande til en hederspost, som både allmänhetens röst och hans Domares rättvisa ämnade honom. Han antog således, hvad man vid detta flags val vanligen behöfde, Ministerns förord och bemedlande. Men huru förvånades han icke, då han vid de besök, som bruket ålade honom at aflägga hos Academiens Ledamöter, fick veta, at det mindre var hans beskyddares affigt at gynna honom, än at genom honom uteltänga hans medtäflare Marмонтel. Dennes anspråk voro gamla, utom all fråga och äro allmänt kända. Men han, som annars väl förstod konsten at behaga de stora, hade ådragit sig någons ogunst genom en Satir, som man skref på hans räkning. Det var en parodie af en Scene i Cinna, som gick omkring i handskrift. Tre män, betydliga för sit personliga inflytande och ännu betydligare genom sina relationer, voro deri angripne eller förlöjligade. Desse, som man föregaf, i et Sällskap

skap författade verser afskrefvos, uprepades och spriddes öfver hela Paris. Man anklagade Marmontel, som på flere ställen upläst dem, at också vara deras författare, emedan de hade afseende på vissa Theatraliska tvister, i hvilka han var inveklad. Han infattes på Bastillen och man frantog honom hans privilegium til Mercure de France, ehuru denna periodiska skrift under hans direction var ojämförligt bättre än någonsin både förr och sedan. Straffet var hårdt, äfven om han varit brottlig. Han återfick sin frihet, men ej sit privilegium på Månadskriften. Blott för at hämnas sina Vänners eller sina enskilda små misnöjen, gaf Praslin sig yttersta möda, at utestluta denna Lärde, som förtörnat honom, ur Academien och införa Thomas där i hans ställe. Man hade gjort den invändning emot denne lezare, at han, som Skrifvare, mera fästad vid Ministerns person än vid hans departement, ej hade anseende nog för at kunna visa sig i Academien som medbroder med en Duc de Nivernois. För at undanrödja denna svårighet, befordrade Ministern honom i sit departement til Secretaire interprete des Cantons de Suisse. Men det var denna gång ej nog at offra åt fördomen, och blidka fängnan. Det

återstod at öfvervinna, denna ädla stolthet i en fri mans själ, som förfakar alla låga medel til sin fortkomst och ära. Thomas anfåg det vara under sin värdighet, at låta bruka sig som verktyg til en låg hämd. Marmontel erhöll det lediga rummet i Academien, och Thomas förblef hos Duc de Praslin. Denne bibehöll honom vid sin fysla, men undandrog honom sin gunst. Thomas skiljde sig kortt derefter ifrån honom och skref til en af sina Vänner: "En gång har lyckan nältan budit sig sjelf at mig. Jag har tilbragt någon tid hos en Minister. Om jag förblifvit där, hade jag kanske en dag kunnat vara en man med 10 à 12 tusende livres räntor. Men han har fordrat af mig en gerning, som jag hvarken ville eller borde göra. Jag har tagit mitt afsked och förblifvit fattig, utan misnöje och utan saknad".

Man är ofta orättvis mot lyckan, både i sin tacksamhet och i sin klagan. Kanske flöfar hon endast med sit goda, för at beröfva oss det egna vi utan henne ägde. Kanske undandraget hon oss endast sina välgerningar, för at lemna oss ostörda at njutningen af naturen och oss sjelfva. Thomas anklagade henne icke. Han ägde nu det nöjet at blott bero af göromål, som han sjelf af böjelse valt. Han trodde

de sig rik med en inkomst af hundrade Louis-d'or. Likväl lemnade han Versailles icke utan saknad. Han fästades där, af hvad man vid hof fällan plär vinna, men väl ofta förlora — vänskapen.

Han hade där lärt känna Gref d'Angevillers. Det var en högst älskansvärd och intagande man. Han fökte människor, emedan han älskade dem, och nästan alltid var hans böjelle vänd på värdiga föremål, på förtjenst och dygd. För Thomas hyfte han en entusiastisk beundran; den flyttade sig ifrån Loftalen öfver stora män, til Loftalens författare; och deras vänskap, hvilken likasom deras dygd lefde ensam i denna bullersamma ödemark, kände et dagligt behof at utgjuta och meddela sig. Deras skiljsemässa gjorde Thomas länge olycklig. En slitig brefväxling och täta resor til Versailles gifvo honom ingen tillräcklig ersättning för det enda umgänge, han där hade värderat och älskat. Hans vän tog imedertid den varmaste del i alt hvad honom rörde. Det var han, som förmådde honom at skriva loftalet öfver Dauphin. Allmänheten känner detta arbete och har afgjort dess värde. Men det är mindre bekant, at man vid hofvet var deröfver så missnöjd, ja til ock med så förtörnad, at Författaren,

utan sin väns verksamma och nitiska be-
medling, verkligen hotades med Bastil-
len. Man förebrådde honom, at han ej
nog uphöjt Prinsens regligösa dygder, ja
nästan aldeles förtegat dem. En annan
Critik hade varit mera grundad, men der-
på tänkte ingen vid Hofvet: Talaren ha-
de nemligen icke fatt Dauphins ägta tro-
het i tillräckligt ljus, och denna hans dygd
var likväl af alla den mäst utmärkta och
afgjorda.

Thomas intogs först 1767 i Academie
Françoise, där han efterträdde Hardion.
Han lefde numera i Paris blott af sin
pension, och af den lilla inkomst, som
hans noggranhet at bivista Academiens sam-
mankomster medförde. Han hade tagit
til sig en Syster, som behofvet af ömse-
sidigt bistånd förenade med honom. Imed-
lertid blef genom hans ytterliga arbetsam-
het hans hälfa mer och mer försvagad.
Han besvärades mycket af hufvudvärk,
och kunde ofta knapt läsa en fjerdedels
timme utan afbrott. All skrifning för-
böds honom aldeles af hans Läkare. Hans
nervsjuka gjorde rörelse för honom nöd-
vändig, och han ålades at rida. Han skaf-
fade sig derföre en Ridhäst; men man bör
härvid ej glömma et bevis af det ädelmo-
diga välgörande, som utgjorde et huf-
vud-

vuddrag i Thomas caractere. En ung man ifrån hans födelseort, tog i sina betryckta omständigheter sin tilflygt til honom; och Thomas ägde intet annat medel til hans räddning, än at följa sin Ridhäft. Han gjorde villigt denna upoffring. Vålgöraren blef snart glömd och belönt med otack; men han klagade ej deröfver och ångrade ej sin välgerning.

Thomas Skrifter äro allmänt kända. Hans äreminnen öfver Comte de Saxe, Duguay-Trouin, d'Aguesseau, Sully, Des Cartes, Dauphin, Marcus Aurelius; hans Esfay fur les Femmes och fur les Eloges; hans Ode fur le Temps, Jumonville, Epitre au Peuple med flera Skaldestycken, bevisa hans rätt til odödligheten. Omdömena om dessa arbeten hafva imedlertid varit delade; och man kan ej säga, at Critiken alltid varit orättvis. Den högre lyftning Thomas på en gång gaf åt Fransyska vältaligheten; den ovanliga styrka både i tankar och uttryck, hvaraf han utmärktes framför mängden af sina föregångare; det nya, drifliga, lysande i hans bilder; djerfheten och kraften af hans pensel; lifligheten och värman af hans färgor, tilvunno sig naturligtvis antingen enthusiastisk beundran, eller oförsonliga häcklare. Kan hända var denna manliga,

kraftiga, filosofiska ton ännu för okänd och ny i Frankrike, för at kunna allmänt värderas: kånhända var Nationens lynne och smak ännu för slafvisk och för vek, för at äga känsla derför; kånhända också, ty man skulle förgäfves söka dölja det, har Thomas någon gång låtit förläda sig af sin böjelse för det stora och ädla, at öfverskrida dess gränser och falla in på det svulstiga och jättelika. Man förebrår honom icke utan alt skäl et vist ordprål, et vist slöseri med bilder, en emphatisk monotonie som tröttrar, et tvång i stilen som ej altid rör sig med ledighet, et ängfligt bemödande at söka nya, dystra, kraftiga uttryck, hvori tanken invecklas och ofta förlorar sig. Det är visserligen ganska fant, at känslans uplyftning ej röjer sig i stora ord; at ej det höga består i prålände tvungna uttryck; ej det starka i en mängd öfverdrifna metaphorer; ej det djupa i et methaphysiskt språk och fällsamma ordfogningar. Men om man med skäl gör Thomas dessa förebråelser; är det dock omöjligt at förblanda honom med dessa medelmåttiga och usla Scribe-rer, hvilkas brister han någon gång delar, men hvilka aldrig dela hans förträfflighet. Det är en omätelig skillnad emellan svaghetens kryftningar, och den ver-

ke-

keliga styrkans öfverdrift. Medelmåttan, mera magtlös efter hvarje nytt bemödande, återfaller alltid ännu djupare i sit stoft, hvarutur den mer och mer förlorar kraften at lyfta sig; det stora Snillet, om ock känslan af omäteliga krafter någon gång förleder det til en mera vågad och misslyckad flygt, fänker sig dock aldrig nedom en vils stor höjd, som är kretsen för dess naturliga och sanna förmåga. Thomas, om ock någon gång förlorad för den vanlige Läfarens trögare tankefart, som ej mäktar följa honom, bibehåller sig dock alltid med jämn kraft öfver den punkt, som medelmåttan alldrig utan svimning och löjlighet öfverstiger. Hans känsla är alltid uplyftad; hans språk alltid ädelt. Det är alltid samma lågande nit för Sanning och dygd; samma varma förkjusning för alt ädelt och stort i mänskligheten; samma lifliga och starka uttryck af denna förkjusning. Det är desutom lätt at äga öfverlägsna krafter och hämma deras missbruk; det är omöjligt at skapa sig krafter, som naturen nekat. En del af de brister man anmärkt hos Talaren torde härleda sig från hans ungdom, som vanligen älskar det bildrika och öfverspända: hans manligare ålder fullkomnade hans smak; och äfven hans hätskaste granskare,

til ex. Abbé Sabathier de Castres, ha i hans senare arbeten, färdeles i hans Es-fay sur les Eloges, trott sig finna et mindre stelt och maniererad skriffätt.

Den mäkt characteristika egenskap i Thomas stil är at vara korrt och hop-trängd; och detta härleder sig til en stor del från hans sätt at arbeta. Han genomläste och excerperte en mängd böcker; och arbetade sedan et tjockt band af dylika materialier til några få blad. En följd deraf är, at man för at få rätt smak för hvad han skrifvit, måste flitigt och sorgfälligt studera honom. Hans stil röjer spåren af hans arbetsamma och indrag-na lefnad. Hans nit var outtröttligt; han steg up klockan fem om morgonen, gick til sängs klockan nie om aftonen, och studerade åtminstone tolf timmar dagligen. Han hade den vanan, at högt upläsa alt hvad han skref, och at vid sina förbättringar i synnerhet rådfråga örat; en vis om-tanka, hvori han förtjenar at efterföljas. En ögonsjukdom hindrade honom hela aderton månader at läsa och skriva; men, ehuru kännbar denna kostnad var för honom, betalade han väl en föreläsare och en Skrifvare, och hörde, och dicerade.

Thomas delade alla Vittra författares vanliga vidrigheter; misöden som förbit-tra

tra deras lif, och väcka deras klagan öfver naturens kallelse. Nationen känner icke sina förbindelser til män som arbeta för dets uplysning och ära: eller tror sig försona sin orättvisa med et blad af lager, kastad af njugga händer på deras grift. Egennyttan, Högmodet och Argheten tagga imedlertid sin hämd på Författarens lefnad, som af intet borgerligt anseende, af intet högt rum i Samhället skyddas. Trygg vid sin oskuld och vid renheten af sina affigter, gläder han sig at hafva framburit sin skärf åt den allmänna nyttan, njuter belöningen derföre i sit hjertas vittnesbörd, och anar ej de oväder som sammandraga sig öfver hans hydda. Man har ej läst, eller ej förstått honom, men blotta närvarelsen af et tänkande hufvud, blotta föreställningen af en röst, färdig at höja sig för dygden och uplysningen, förkräcker redan den vakfamma egennyttan. Man har afgjort at den upträdande Talaren, som man ej hört och som man kanske ej känner, måste vara en smädare, en orolig underfåte, en fiende til allmän och enskild ordning. Och efter denna förmodan dömes han; til stöd derföre åberopas de klaraste ord, de ofskyldigaste tankar, som man drager ur sit sammanhang och ifrån sin naturliga mening,

ning, och hvori man likväl merendels icke mägtar lägga någon brottslighet. Men man har lyckats at göra Författaren misstänkt och förhatlig; i sit oskyldiga lagn, skild från verlden och de stora, obekymrad och obemärkt, kan han icke försvara sig och tror sig ej behöfva det. Lycklig, om, hvad som fällan händer, han är lyftad öfver behöfvet at bero af den verld som förföljer honom; om icke betryck och torftighet nödga honom at smickra de fördomar, med hvilka han dock aldrig kan försonas. — Thomas Skrifter beredde honom många vidrigheter. Han upläste en gång i Academien et Tal, hvori et ställe förekom, som en af Academiens Ledamöter, en betydlig och mächtig Ämbetsman, uttydde på sig. Denna tillfällighet, til hvilken Författaren var aldeles oskyldig, ådrog honom många förtretligheter, och hade nära kostat hans frihet. Det är skada at Thomas ej verkställt sin förefatts, at uprätta och utgifva en förteckning på alla de ord, som man i hans arbeten och i synnerhet i hans Essay sur les Eloges, hade hårdragit och mistydt. Detta misöde hade oftast träffat orden: Fädernesland, Sanning, Frihet, Medborgare, Philosophie o. f. v.; olyckliga ord, som äf-

ven

ven i vårt k. Fädernesland ingen nyttjar, utan fara at misstänkas för Jacobinism.

Det är sant, Thomas borde småningom tröstas öfver dessa vidrigheter genom det allmännare bifall, som hans Skrifter mer och mer tilvunno sig och åtnjöto. Han fatte sin ära endast i at vara nyttig, och af alla de låford han vunnit, rörde honom intet så mycket, som den tidningen at en Präst på landet, vid en färskild dertil skedd sammankomst, upläst för sin Församling hans Epitre au Peuple. Alla hans passioner och böjelser koncentrerade sig i hans kärlek för Vetenskaperna. Hans ytterliga nit undergräfsde tidigt, och förförde sluteligen aldeles hans hälsa. Hans fysiska sammanfattning var äfven ovanligt känslig och svag, och mottog lätt intrycken af hans varma och lättörda själ. Man har anmärkt at han ofta visade sig i sällskap utan at där öppna munnen. Det skedde ej af nycker och affectation; han har sjelf upgifvit orsaken dertil i et bref til en vän. "Jag talar litet, säger han, emedan jag har den olyckan at känna lifligt. Jag kan ej med kall sinnighet tala om et ämne; så snart jag talar, uphettas mitt blod, mina ögon uptändas, mit bröst brinner. En fjerdedels timmas samtal matar mig mera, än en hel timmas arbete,

så

få framt jag ej skrifver öfver något ämne, som mycket lifligen rör mig, ty då känner jag samma skakning, och arbetet skal derföre mörda mig. Sådan är min eländiga organisation". För at uphjelpa sin hälfa, företog han en resa til Provence. Där lökte han denna rena, af solen uplifvade luft, som tyckes vara lika välgörande för inillet och för kroppen; detta leende Climat, som på en gång förkjusar finnena och själen. Han besökte Lauras fädernesland, och skref vers nära de klippor, där inbildningen ännu tror sig höra genljudet af Petrarchas sånger. I Hieres, hvarest han arbetade på sit poëme öfver Czar Peter I, fick han tidning om sin Mors död. Det var hans sista bedröfvelse i lifvet. Tronchin hade 1781 gifvit honom det rådet at lemna allt skrifvande; men et lif utan arbete var i hans ögon endast en tryckande börda. Han älskade äran för högt, för at låta sin själs krafter hvila. Den ärelystne liknar den girige; bådas önsknningar växa med deras vinst. Refor, ombyte af luft, ridning och rörelse hade bekommit honom ganska väl. Han kände sig likfom ung på nytt. Han trodde sig vara för alltid återstald, emedan han arbetade med mera nöje än någon sin tillörene. Men detta var et förfåt,
som

som hans hufvudpassion lade för honom. Han tilbragte sista vintern af sin lefnad i Niffa, nögd och frisk: han vann där, som Dupati *) säger, fyra timmars lif dagligen, ty så länge blef han i stånd at studera och tänka. Om våren begaf han sig til Lyon, i tanke at vid höstens slut återresa til Provence. Man täflade i Lyon om at göra hans vistande där angenämt. En rörande scene i Academien påskyndade troligen hans död. Hans vän, Poëten Ducis, hade korrt förut haft den olyckan at göra et farligt fall från en klippa i Savoyardiska Alperne. Thomas, som vistades i grannskapet, i Oulins, hastade til sin vän vid första tidning om händelsen, lät göra en färskild sjukvagn, och förde Ducis til sin ensliga boning i Oulins, hvar-est han vårdade honom, til dels han var fullkomligt återsteld. Någon tid derefter upläste Thomas i Academien en Sång af sit Poëme öfver Czar Peter, och derpå Ducis et poetiskt bref öfver vänskapen, hvari han uphöjde sin vän och medbroder Thomas, som sin Räddare. Bägge flögo, med tårar i ögonen, i hvarandras armar: hela den talrika och lysande samlingen af Åhörare gret och gladdes med dem. Den-
na

*) Lettres sur l'Italie, T. I. Lettre 4.

na scene gjorde et djupt intryck på Thomas. Två dagar efter detta rörande ögonblick, angreps han af en hetlig feber, och inom 14 dagar afled han i sin Systers och sin Väns armar.

Thomas stoft hvilar i Oulins, i skuggan af en Landtkyrka. På hans graf läses följande Inscription:

Il eut des moeurs exemplaires,
 Un genie élevé,
 Tous les genres d'esprit;
 Grand Orateur, grand Poëte.
 Bon, modeste, simple & doux,
 Severe à lui seul.
 Il ne connut de passion
 Que celle du bien,
 De l'étude & de l'amitié.
 Homme rare par ses talens,
 Excellent par ses vertus,
 Il couronna sa vie laborieuse & pure
 Par une mort edifiante & chretienne.
 C'est ici qu'il attend la veritable immortalité.

